

PRIMĂRIA
MUNICIPIULUI
CAHUL

CAHULUL

LITERAR ȘI ARTISTIC

Revistă literară și social-culturală trimestrială
Nr.4 (8) octombrie - decembrie 2020
ISSN 2345-1416

HAI, MĂI CAHUL...

- Hai, măi Cahul, dă mâna, măi băiete,
Să ștremgărim pe alte noi meleaguri,
Că sunt sătul de răsede de fete
Și de salcâmiu tăi ca niște steaguri.

Mă doare fiecare colț de stradă
Și fiecare piatră parcă-mi spune
Că amintirile se-nalță să mă vadă,
Când trec ușor, precum o rugăciune...

- Hai, măi Cahul, departe de lumină....
Atâtea crânguri tainice ne cheamă,
Cu umbre moi ca blana de hermină
Și primitoare ca un sân de mamă.

Sfios, eu fug de dorurile grele,
Pe care anii mi le-au prins în salbă
Când porumbeii tinereții mele
Apun pe creasta visurilor, albă...

Și săgetând în albăstrimi înaltul
Și nesfârșitul chiot către viață,
Eu vreau să văd din mine crescând altul
Și feții vechi să-i dau o nouă față.

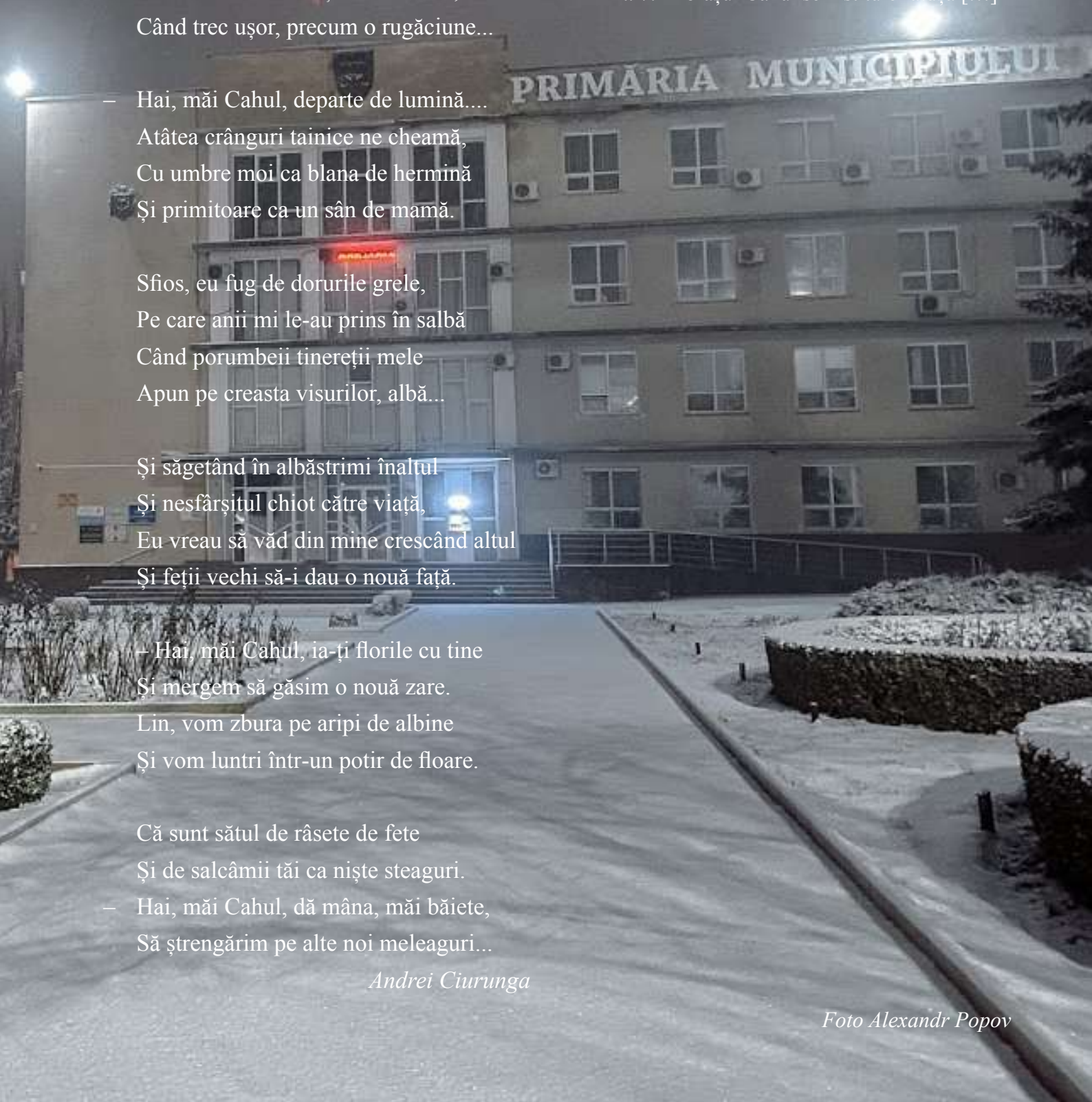
- Hai, măi Cahul, ia-ți florile cu tine
Și mergem să găsim o nouă zare.
Lin, vom zbura pe aripi de albine
Și vom luntri într-un potir de floare.

Că sunt sătul de răsede de fete
Și de salcâmiu tăi ca niște steaguri.

- Hai, măi Cahul, dă mâna, măi băiete,
Să ștremgărim pe alte noi meleaguri...

Andrei Ciurunga

Acum 185 de ani, pe 18 decembrie 1835, a fost emis decretul nr. 8683 al țarului Nicolai I, două articole ale căruia se refereau la crearea noului județ Cahul: [...] Art.6. Pentru a facilita contactul locuitorilor din toate părțile județului Leova cu administrația și judecătoria județeană și pentru a oferi poliției de zemstvă a acestuia posibilitățile în vederea exercitării cu succes a atribuțiilor sale, administrația județului Leova și judecătoria județeană să fie transferate în târgul Frumoasa, denumindu-l pe acesta drept orașul Cahul, iar însuși județul, în loc de Leova, să fie numit Cahul [...] Art. 7. În orașul Cahul se instituie ratușa [...]

CAHULUL LITERAR ȘI ARTISTIC
ISSN 2345 - 1416

**Revistă literară și social-culturală
trimestrială**
Nr. 4 (8) octombrie-decembrie 2020
Fondator:
Primăria municipiului Cahul

Redactor-șef: Alexandru MANOIL

Secretar de redacție:

Alina VOICU

Paginare computerizată:

Nadejda CUDOBETCHI

Cules: Aurica ȚURCANU

Redactori asociați:

Victor Axenti

Alexandru Burlacu

Petru Butuc

Ilie Croitoru

Nicolae Dandiș

Rodica Dermengi

Ion Ghelețchi

Liliana Grosu

Agripina Manoil- Hioară

Svetlana Mihnea

Ionel Novac

Veronica Popa

Marina Porumb

Theodor Răpan

Victoria Șevcenco

Nicolae Todosă

Email: cahululiterar@gmail.com

Tiraj: 400 exemplare

Tiparul a fost executat la

„Bons Offices” SRL, Chișinău

Numărul este ilustrat cu fotografii de Stanislav Duduciuc

Coperta 1: Luminița Mihailescu și Sava Calabadău. Palimpsest (Andrei Ciurunga, poetul temnițelor comuniste)

Coperta 4: Stanislav Duduciuc. „Toamnele, la Moldova toamnele...”

Responsabilitatea pentru conținutul textelor publicate și-o asumă în exclusivitate autorii acestora.

SUMAR

Rotilă Ilie Croitoru	Filarmonica Municipală Cahul: inaugurarea primei stagiuni concertistice	2
Ion Ghelețchi	De la „seliștea” Frumoasa la orașul Cahul.....	5
Alexandru Manoil	„...o icoană vie a cultului ce-l avea pentru lărgirea câmpului literaturii dramatice”.....	8
Andrei Ciurunga:	„Chiar dacă cerul astăzi ne desparte,/ eu tot mă-ntorc la voi – mă schimb în înger”. 100 de ani de la naștere.....	13
• Alexandru Burlacu	Poetul cumplitului canal.....	14
• Veronica Popa	Un fir de verticală rugăciune.....	17
• Andrei Ciurunga:	„Peste versul meu s-a plecat fruntea lunii...”..	21
• Ionel Novac	Restituire: corespondența Andrei Ciurunga – Constantin Reabțov.....	24
• Valentin Reabțov	Prietenul drag al tatălui meu.	28
• Andrei Ciurunga:	„Nu aveam alte distracții, dar eram fericiți...”..	31
• Rodica Dermengi	Talent răstignit pentru Basarabia.....	35
Alexandru Manoil	La Cahul, „juca teatru în grădina lui Zuliano”..	36
	Agenda profesorului de română.....	36
Liliana Grosu	În <i>calidorul</i> existenței.....	40
Nicolae Todosă:	„Eu sunt plugar/ Și sunt creștin./ Cu gând la Domnul/ Pâinea cresc./ C-așa mi-i neamul, Neamul meu,/ Pe-ntreg Pământul Românesc”.	43
Agripina Manoil-Hioară	„Iubirea de frate, unirea între frați sunt chezașia izbânzii noastre”.....	47
Victoria Șevcenco	<i>Max Cîrlan:</i> „Nu este bine să concentrezi totul doar în capitală, mai ales cultura”.....	50
Victor Axenti	Clișeul, formulă banalizată și obscură.....	52
Theodor Răpan	„Știu bine că din tot ce-nseamnă zborul/ Doar piatra poate înțelege visul” <i>Versuri</i>	54
Petru Butuc	Semnificativă monografie de toponimie, cu lumină asupra istoriei naționale.....	55
Alexandru Manoil	Teatrul „B.P. Hasdeu”: tenacitatea speranțelor.	57
Svetlana Mihnea	„CAPRICCIO” nu-i un capriciu.....	61
Marina Porumb	<i>Sava Calabadău:</i> „Orice biserică pictată este o etapă în perfecționarea măiestriei zugravului”	63

În data de 30 septembrie 2020, în viața culturală a municipiului Cahul, în lumea artistică a țării noastre a avut loc un eveniment istoric, de o mare însemnătate pentru instituțiile concertistice din Republica Moldova. După cum mi-a spus și compozitorul, dirijorul Gheorghe Mustea, un mare muzician, care îmi este ca și un părinte: Ilie, să știi că așa concert se face o dată în viață! Repet o constatare la care am ajuns personal: noi încă nu conștientizăm ce se întâmplă în paradigma spirituală a municipiului Cahul odată cu apariția unei filarmonici, dar vorba e că, fiind un oraș balnear, universitar, având un teatru muzical-dramatic, iar acum și o filarmonică, el cu adevărat poate pretinde a fi o capitală culturală în sudul țării. Am realizat astfel una dintre cele mai mari investiții pentru viitorul comunității noastre, pentru viitorul copiilor noștri.

Vreau să-i aduc sincere felicitări dlui Nicolae Dandiș pentru această mare performanță în cariera sa de primar. La Chișinău încă pe timpurile sovietice se tot discuta proiectul constituirii unor filarmonici la Cahul și la Bălți. Îmi aduc aminte, prin anii 1999-2002, ministrul de atunci al Culturii, dl. Ion Păcuraru, mi-a propus să deschidem o filar-

monică la Cahul, dar nu exista încă o viziune concretă și nici voință politică, totul reducându-se doar la un schimb de idei.

Primul care a promovat insistent crearea unei filarmonici la Cahul a fost dl. Constantin Rusnac, astăzi secretar general al UNESCO în R. Moldova. Fiind viceministru al Culturii în perioada sovietică, îmi spunea: dacă mai dețineam acest post cel puțin încă un an, reușeam să înființăm filarmonica. Iată că, după mai mult de 35 de ani, dlui a fost în scenă pe 30 septembrie 2020 la Cahul, în calitate de moderator la inaugurarea primei stagiuni a filarmonicii noastre. Pentru dlui, acest moment istoric a fost unul emoționant, foarte personal, o împlinire a unui vis nutrit atât de multă vreme. Ceea ce nu a realizat un stat, ministere, comisii, a reușit un manager cu viziuni strategice, un tânăr primar, un intelectual care înțelege foarte bine că businessul, investițiile și turismul pot fi atrase în zonă doar dacă există și un mediu cultural diversificat. A anunțat, în campania sa electorală, că va deschide o filarmonică la Cahul, și s-a ținut de cuvânt. Fără îndoială, atunci când reprezentanții businessului, ai corpurilor diplomatice, prietenii și familiile noastre, cât și oaspeții municipiului, pot să meargă la un spectacol de teatru, la

un concert al filarmonicii, se formează un mediu benefic și propice, cu o gamă culturală variată, inspirându-ți mândria că locuiești într-un oraș în care îți poți educa copiii și să-ți satisfaci necesitățile intelectual-spirituale.

În anul 2018 am mutat la Cahul Festivalul Internațional de Muzică Clasică «Crescendo», care anterior s-a desfășurat timp de cinci ani la Chișinău. A fost un risc, deoarece nu știam la ce să mă aștept. Pentru acei care nu sunt la curent cu munca din culisele unui festival internațional trebuie să spun că susținerea, seară de seară, a concertelor programate implică un complex întreg de activități organizatorice, o muncă titanică: pentru muzicienii veniți din diferite țări – cazare, masă, transport, diplome, buchete de flori, și nu e vorba de doar câteva, ci de sute de persoane, pentru ca în final toate aplauzele să le primească artiștii, cei care au creat această atmosferă de zile mari rămânând deseori neobservați. Vreau să mulțumesc foarte mult specialiștilor din primăria municipiului pentru mobilizarea potențialului lor organizatoric la crearea unei imagini favorabile a Cahulului și a filarmonicii, toată lumea fiind implicată. În special vreau să mulțumesc economistei Natalia Culeva și viceprimarului Tatiana Romaniuc – două doamne deosebite, care m-au încurajat foarte mult. Vazându-le în acțiune, capabile să rezolve câteva operațiuni concomitent, mi-am dat seama: cu asemenea profesioniști suntem sortiți a deveni o capitală culturală. Din acel moment nu am mai avut nici o îndoială: sudul Republicii Moldova, municipiul Cahul are un potențial incontestabil. Acum îmi dau seama că primarul Nicolae Dandiș obține succese în administrarea proiectelor, fiindcă este înconjurat de profesioniști. Un amator trebuie mereu să fie motivat, îndrumat pe calea justă, și nicio-

dată nu știi cum va proceda, pe când un profesionist este asemenea unei locomotive: de unul singur este capabil „să tragă un tren”.

Pe 30 septembrie, la inaugurarea filarmonicii, am fost foarte fericit că alături de mine au fost prietenii mei, că în scenă au evoluat colegii cu care am învățat la Conservatorul din Chișinău, precum și acei care mi-au fost mentori și m-au susținut să devin muzician. A fost cu adevărat o sărbătoare națională! Nu pot să-mi amintesc, când în scenă au dirijat o orchestră simfonică toți dirijorii principali ai republicii: Mihai Agafiță – director artistic și prim-dirijor al Orchestrei Simfonice a Filarmonicii Naționale «S. Lunchevici»; Nicolae Dohotaru – dirijor și director artistic al Teatrului Național de Operă și Balet «M. Bieșu»; Gheorghe Mustea – fondatorul și prim-dirijorul Orchestrei Simfonice Naționale a Companiei Publice Teleradio-Moldova. De obicei, fiecare dirijor preferă să evolueze cu colectivul pe care îl conduce, dar de această dată toți au fost animați de un sentiment și un gând unic – și dirijorii, și soliștii. Fiecare dirijor a avut libertatea de a alege soliștii cei mai buni ai instituțiilor concertistice pe care le reprezintă. Din partea Filarmonicii de la Chișinău au evoluat soprana Tatiana Costiuc și violista Viorica Agafiță, din partea Teatrului de Operă – tenorul Ion Timofti și mezzosoprana Lilia Istrati, din partea Companiei Publice Teleradio-Moldova – naistul Marin Gheras și mezzosoprana Taisia Caraiman. Vreau să mulțumesc foarte mult și dnei Natalia Moraru-Vasilcău, producător-prezentator, precum și întregii echipe de la Moldova 1, care a transmis în direct concertul de inaugurare. Este foarte important cum pornești la drum, și ne-am dorit foarte mult ca fiecare instituție concertistică, cu care vom colabora în viitor, să ne blagoslovească

la început de cale, să vină cu un mesaj muzical.

Concertul de deschidere a stagiunii 2020-2021 a fost unul deosebit: în această perioadă de pandemie, când în toată lumea multe filarmonici și teatre sunt închise sau unele își desfășoară parțial activitatea, concertul nostru de la Cahul a fost ca o inspirație, o mângâiere pentru melomanii dornici de muzică clasică din diferite orașe ale lumii. Am primit multe complimente de la prieteni din Rusia, Franța, România, SUA, Australia, care ne-au privit în direct. Am avut senzația că municipiul Cahul, în acea seară, devenise scena principală a lumii. Cineva îmi spunea că aveau impresia că se află la Viena și nu putea să creadă că așa ceva se poate întâmpla la Cahul.

Da, noi nu am avut în zonă școli în care să fie educați muzicienii clasici, n-am avut nici tradiții ale muzicii clasice și, de aceea, într-un mediu ne-standard vom folosi și un management ne-standard. Înțeleg foarte bine că astăzi, în vremea globalizării, când totul se manifestă și online, poți să locuiești și în satul X, pe un deal, și să influențezi o lume întreagă, e nevoie doar să ai internet. Trăind în aceste noi realități, noi, ca filarmonică municipală, ne dorim să constituim un public virtual care ne va urmări pe internet, dar și un club al filarmonicii, în cadrul căruia să se realizeze muzicienii originari din Cahul, să creăm un brand internațional, consolidând o echipă a celor mai vestiți muzicieni de la noi din țară deveniți fani ai filarmonicii, să pregătim programe care vor fi privite nu numai de publicul cahulean, ci și de amatorii muzicii clasice din toată lumea.

Dacă vorbim de strategie de scurtă și de lungă durată, în stagiunile filarmonicii la Cahul vor veni cu concerte orchestrele naționale: Orchestra Națională de Cameră

a Sălii cu Orgă, Orchestra Națională a Companiei de Stat Teleradio - Moldova, Orchestra Filarmonicii Naționale «S. Lunchevici», Orchestra Teatrului de Operă și Balet «M. Bieșu». Aici, în zona de sud a țării, drept viziune și strategie de lungă durată ce va aduce rezultate semnificative va fi investiția în copiii din școlile de muzică. Avem aproximativ 10-12 școli de genul dat în zona respectivă și vom proceda la crearea unor colective de copii: Orchestra Simfonică, în care vor activa profesorii și cei mai buni elevi din toate școlile menționate, și Fanfara, noi contând pe faptul că acești mici muzicieni, când vor deveni maturi, vor activa în componența orchestrei simfonice a filarmonicii noastre și în diferite colective din alte țări, ducându-ne faima în toată lumea. În același timp, dorim foarte mult să înființăm o orchestra de tineret formată din elevii liceelor și ai colegiilor de muzică din Chișinău, Tiraspol și Balți. Fiecare instituție are colective mici, și noi ne propunem să unim toate aceste colective, formând un colectiv mare – Orchestra de Tineret a Filarmonicii Municipale Cahul.

Elevii din școlile de muzică, care vor activa în Orchestra Simfonică de Copii, după absolvire vor păși pe următoarea treaptă – vor merge la un liceu de muzică sau la colegiu și după aceea se vor întoarce la Cahul, dar de data aceasta într-o componență nouă, de tineret. Acești copii ai noștri, chiar dacă vor pleca să-și continue studiile în alte țări, cu siguranță se vor întoarce acasă pentru a participa la diferite proiecte, festivaluri, concerte, aducându-și contribuția la propășirea Filarmonicii Municipale Cahul, unde au crescut ca muzicieni.

Ecoul concertului din 30 Septembrie 2020 de la Cahul se va auzi încă multă vreme, iar noi ne vom aduce aminte de clipele de fericire prilejuite de niște vise împlinite. Dumnezeu să ne dea izbândă, un viitor și o nădejde!

Rotilă Ilie Croitoru,
*conducător artistic și prim-dirijor
al Filarmonicii Municipale Cahul*

Ion Ghelețchi,
dr. conf. univ. *Universitatea
de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul*

Încă de la finele secolului XV, când sudul Țării Moldovei este supus direct Porții Otomane, populația de aici a suportat o presiune crescândă din partea turanicilor, în special a nogailor (tătarilor), numărul cărora s-a mărit considerabil, în special în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, când populația românească s-a rărit substantial, dovadă fiind apariția numelor de localități din regiune cu nume turanice: Tătărești, Baurci, Coștangalia, Baimaclia, Ciobalaccia etc. O scădere masivă a populației românești se observă de-a lungul Valului lui Traian (de Jos) și în bazinul râulețului Ialpug, care, inițial, făceau parte din ținuturile Lăpușna și Tigheci, ulterior Codru și Greceni. Ținutul Codru era locuit de străjerii moldoveni ce formau un scut viu împotriva tătarilor care nu se încumetau niciodată să pătrundă în aceste hățișuri. Codrii Tigheciului ajungeau la nord în valea Sărutei, iar la sud – la râul Larga. Codrii – „o pădure nu așa înaltă în copaci că puțini copaci sunt, cum este deasă răpoasă și spini mai mulți decât alt lemn sunt în pădurea aceea, și de acolo Tighecenii s-au apărât de nu le-au putut strica nimic”, după cum remarca M. Costin. Aici se afla „Căpitania codrului”, care cobora în jos până la Dunăre, cuprinzând în hotarele ei toată regiunea dintre Prut și lacul Cahul.¹ „Din nefericire, țara turcească era foarte aproape, căci în 1622 Turcii luară colțul de țară dintre Prut, Dunăre și limanul Cahulului cu Renii și le alipiră, această singură ieșire a Basarabiei la Dunăre ce-i mai rămăsese, la raiaua Izmailului, așa că hotarul Moldovei libere ajungea numai până la Vadul lui Isac și Greceni».²

Aflându-se în imediata apropiere de Valul lui Traian de Jos, care pe o bună distanță a fost, o perioadă, hotarul dintre ținutul tătarilor și Țara Moldovei, așezarea Frumoasa dispăre din anele istorice între secolele XVI-XVIII, fapt ce ne face

1 Const. Reabțov „Cahul. Istorie, personalități, cultură”, Chișinău, 1997, pag. 44-53.

2 Ion Nistor „Istoria Basarabiei”, pag. 109.

De la „seliștea” Frumoasa la orașul Cahul

să conchidem că a fost nimicită, o dovadă în acest sens fiind și mărturisirea lui Ion Neculce în „Letopisețul Țării Moldovei” despre implicațiile tragice și de durată ale înfrângerii lui Ioan Vodă cel Cumplit în vara anului 1574: „Iară dacă au pierit Ion Vodă, tătarii s-au lăsat pradă piste toată țara, de n-au fost nici o dată o așa mare pustiitate în țară decât atunci, că pre toți i-au cuprinsu fără de grijă pre la casele lor; unde până astăzi între Prut și Nistru au rămas pustiitate de n-au mai discălecat oameni...”³

Pentru a face un hotar stabil între ținutul tătarilor, numit Yedisan (în cronicile de epocă acesta era numit ținutul tătarilor sau Tatarlâc), s-a stabilit drept hotar cu Țara Moldovei linia Valului lui Traian de Jos, care din zona Tabacului (Bolgradul de azi) urca pe valea râului Ialpug până la Valul lui Traian de Sus; s-a creat astfel un ținut tampon numit „Cele Două Ceasuri”, adică două ceasuri de mers de la hotar, unde nimeni nu putea avea moșie. Făcând parte din acest ținut și Frumoasa, anume din acest considerent localitatea mulți ani nu a apărut în cronicile de epocă.

Moșia Frumoasa este identificată într-un document al mănăstirii Putna la 1756, când „Constantin Racoviță, domnul Moldovei, trimite pe Arghirii, fost mare șetrar⁴, la Greceni, ca, cu oamenii bătrâni de prin sate, să măsoare mai întâi moșia Frumoasa, a mănăstirii Putna, și câți stânjeni vor ieși în curmeziș, în fruntea locului, atâtea stânjeni să aleagă să hotărască în semne, în lung și în curmeziș, din locul „Celor Două Ceasuri”, ce este loc domnesc pe care locuiesc tătarii și să dea mărturie hotarnică, deoarece acest loc a fost „aferosit” mănăstirii Putna...”⁵

Istoricul Const. C. Giurescu menționa: „Frumoasa a făcut parte din ținutul Grecenilor. La 20 noiembrie 1772, în ținutul Greceni existau 11 așezări cu un număr total de 735 de case și bordeie, fiecare localitate avea proprietarul său: Vadul lui Isac aparținerea lui Grigoraș Costachi, Manta și Paicul – lui

3 Gr. Ureche „Letopisețul Țării Moldovei”, Chișinău, 2002, pp. 196-197.

4 Șetrar – dregător care avea grijă de corturile domnești și asigurarea campamentelor oștirilor, ulterior el va comanda și tunurile.

5 Din tezaurul documentar sucevean (1393-1849), București, 1983, p. 316.

Gheorghe Costachi, Grecenii și Pelineii – vistiernicului Ioniță Cantacuzino, Crihana – paharnicului Vasile Ruset, Larga – paharnicului Constantin Sturza, Baurci și Gotești – gicnicerului Ștefan Bosii, iar Zărneștii și *Frumoasa* constituiau domenii ale mănăstirilor Bârnova și respectiv Putna.⁶ După numărul de case (95) Frumoasa ceda doar târgului Greceni, reședință a ținutului, unde existau 129 de familii.⁷

Între anii 1783-1784 moșia Frumoasa a fost arendată Episcopiei Hușilor pentru suma de 200 de lei. În ianuarie 1799 a fost elaborat un tabel privind moșiile Fondului Bisericesc și al Bucovinei aflate în Moldova, cu indicarea ținutului și a suprafeței fiecăreia. Erau nominalizate 11 sate și seliști din ținutul Botoșani, 7 – din ținutul Dorohoi, 12 – în cel al Hârlaului, 9 – în cel al Sucevei, 4 – în ținutul Soroca, iar în ținutul Greceni se afla „siliștea” Frumoasei, care întrunea 115 case.⁸ După Al. Odobescu, termenul „siliște” înseamnă denumirea dată, în Evul Mediu, unor vechi așezări de sate sau târguri părăsite, ceea ce demonstrează încă o dată faptul că acest loc a fost părăsit și nu a fost locuit o bună perioadă de timp.

La 1803 moșia Frumoasa se afla încă în proprietatea mănăstirii Putna, cu un bir anual de 1499 de lei.⁹ După strămutarea turcilor și tătarilor, au apărut locuri fără populație, utilizate de către guvernul rus încă din timpul războiului din 1806-1812 pentru a schimba componența etnică a regiunii și a slăbi puterea de rezistență a băștinașilor politici de rusificare dusă de țarism la periferiile imperiului. Până la începutul verii anului 1807, în Chilia, Reni și în Câmpia Bugeacului s-au aflat turcii și nogaii, iar la Ismail otomanii s-au aflat până în 1809. În regiunea dată a fost concentrată o armată țaristă întreținută prioritar de către populația locală. Numărul imigranților transdanubieni s-a majorat de la 4000 în anul 1809 la 10 mii în 1811.

Ștefan Ciobanu, în lucrarea „*Basarabia*”,¹⁰ descria economia de atunci a părții de sud a Basarabiei în felul următor: „*Zona fiind cunoscută sub numele de Bugeac – acum județele Tighina, Cahul, Ismail și Cetatea Albă – reprezintă o câmpie-stepă, care e continuarea indirectă a stepei Rusiei de Sud... Aici însăși natura a creat condițiuni favorabile pentru păstorie. Datorită întinderii fără margini a câmpiei Bugeacului, în timpul ce descriem domina păstoria; cultura cerealelor era mică, în stare de germinație... Agricultură era mai dezvoltată în apropierea centrelor populate mai mari, unde, dispunând de mâna de lucru și cererea pentru produse*

6 Const. C. Giurescu „Istoria românilor de la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârșitul epocii fanariote (1601-1821)”, vol. III, București, 1999, pp. 517-518.

7 Al. Manoil „Cahul la răscruci de vremi”. Cahul, 2008, pp. 52-54.

8 Ibidem, pp. 56-57

9 Ibidem, p. 58.

10 Șt.Ciobanu, *Basarabia*, Chișinău, Universitas, 1993, p.317

agricole fiind mare, producerea lor era avantajoasă. Dintre cereale aici se cultivau: grâul de primăvară, care constituia întrucâtva și obiectul de export, meiul și orzul care servea ca nutreț pentru cai...”

Totuși, cui aparținea satul Frumoasa la începutul secolului XIX? La 21 martie 1809, vistiernicul Iordache Balș, declarând că a mai cumpărat în ținutul Greceni o moșie, la sfârșitul testamentului specifica: „*După ce am făcut diata aceasta, mai cumpărând la ținutul Grecenii o moșie care acum se numește Frumoasa din moșiile clirosului Bucovinii, și neapărată trebuința socotind a mai adăogi și cele pentru sufletul meu, urmez a arată aici mai jos, tot întru această diată, cele care prin cuget curat am socotit a mai rându: 1. Moșia Frumoasa toată cu săliștele după cuprinderea scrisorilor, unită și cu moșiile Greceni, le rânduiesc să fie toate în partea fiului meu Iancu, apoi din partea sa ce să cuprindă mai sus prin diata aceasta, moșile Pogonăști și Petrimănești cu alte hotară și părți unite la un locu la ținutul Fălciului să fie în partea fiului meu Alecu, în potriva moșiilor Pelineii cu hotarele unite la un loc, care mai sus le-am rânduit în partea sa, și acum fiindcă se unesc cu moșia Frumoasa, le rânduiesc în partea fiului meu Iancu”* (Uricarul XI p.334-335; Uricarul XVI p.281.)

Astfel, din testamentul respectiv aflăm că vistiernicul a avut doi feciori și o fiică, că moșia Frumoasa o lasă moștenire fiului său Iancu (Ion), că această moșie, Frumoasa, aparținuse, până a fi vândută lui Iordache Balș, clerului din Bucovina, adică mănăstirii Putna. Ion Balș moare fără să lase descendenți direcți și satul este moștenit de Gheorghe Balș, feciorul lui Alecu Balș, care în anul 1835 vinde satul și moșia guvernatorului Basarabiei, P. Fiodorov.

Întemeierea orașului Cahul se datorează Guvernatorului Basarabiei, Pavel Ivanovici Fiodorov (al nouălea guvernator al Basarabiei, care a urmat după Al. Averin). Spre deosebire de ceilalți guvernatori, care au condus noua provincie rusească un timp limitat, Fiodorov s-a aflat la cârma ținutului timp de douăzeci de ani (fără două luni), din august 1834 până în mai 1854. Cât de mult se simțea el legat de Basarabia, se vede din faptul că a cumpărat în 1835, de la Egor Balș, pe numele soției sale, târgul «Formoza» (Frumoasa), schimbându-i denumirea în orașul Cahul, împreună cu 4000 desetine de pământ.¹¹

În 1830, din cauza distanțelor prea mari, se ia decizia ca în partea de nord a județului Ismail să fie creat județul Leova, la care erau trecute, din ținutul Bender, și târgul Leova, trei așezări de stat și 28 de așezări moșierești. Din Ismail au fost transferate în târgul Leova Judecătoria județeană, Judecătoria locală, Trezoreria județeană, Procurorul și ingine-

11 Al.Boldur “Istoria Basarabiei”, pag.336.

rul cadastral¹². Această organizare administrativă a durat doar câțiva ani, deoarece, în virtutea decretului imperial din 18 decembrie 1835, dat publicității la 14 ianuarie 1836, în Basarabia au intervenit noi modificări de ordin administrativ-teritorial, aplicate, după cum se menționează în decizie, cu scopul „de a exclude dificultățile pe care le creează proporțiile nepotrivit de mari ale suprafețelor și numărului populației unor județe din regiunea Basarabia comparativ cu celelalte”. Din acest motiv s-a decis: „1. Pe lângă cele șase județe existente în provincia Basarabia, să fie instituite două județe noi: Orhei și Soroca, acestea fiind constituite din părți ale județelor Hotin, Iași și actualul județ Orhei, celui din urmă schimbându-i-se denumirea în Chișinău¹³... Același *ucaz* al țarului Nicolai I menționa că localitatea Frumoasa primea statutul de centru administrativ teritorial (*uezd*) și oraș, numit Cahul. Aici exista, încă din 29 februarie 1828, postul de polițmaistru, un supraveghetor de cartier și un conțopist.

La 1840, guvernatorul militar al Basarabiei, Pavel Fiodorov, a cumpărat pentru soția sa, Ecaterina, moșia Formoza (Frumoasa), motiv pentru care, în aceeași perioadă, Pavel Fiodorov se adresează țarului ca târgul Formoza și regiunile din împrejurimi să fie redenumite în Cahul, în cinstea aniversării a 65-a a victoriei armatei ruse asupra turcilor pe râul Cahul. Guvernatorul militar, în aceeași perioadă, a elaborat pentru viitorul oraș Cahul planul urbanistic (în culori), cu străzi largi, piață, o catedrală împrejmuțită de un parc, asemenea orașelor rusești.

Crearea *uezdului* Cahul s-a efectuat în dauna tâgului Leova. Marii negustori evrei din Leova fac o încercare de a întoarce cărmuirea, în acest context ei s-au adresat cu o scrisoare din partea tuturor locuitorilor către guvernatorul Novorusiei și al Basarabiei, Mihail Voronțov, dar au primit un refuz categoric. O listă alfabetică din mai 1836 a târgurilor, cătunelor arăta că în noul județ Cahul erau 70 de așezări. Frumoasa nefiind una din cele mai mari, dispunea de 140 de familii cu 328 de persoane de sex masculin și 309 de sex feminin. De aici, termenul de Frumoasa dispăre din toate actele oficiale, fiind consemnat numele de Cahul. La 1839, istoricul N. Nadejdin, vizitând Cahulul, menționa: „Nu are absolut nimic corespunzător rangului său. Este același sătuc moldovenesc de altădată, doar cu o singură deosebire, că în locul țăranilor avea cinovnici”¹⁴.

12 V. Tomuleț, *Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia (1812-1830)*. Documente inedite din Arhivele Rusiei, Ucrainei și R. Moldova, Chișinău, 2002, pp. 340-351.

13 Sergiu Cornea, *Organizarea administrativă a Basarabiei (1812-1917)*, Cahul, 2003, pp. 26-27, 83, 109-110.

14 Al. Manoil „Cahul la răscruci de vremi”, Cahul, 2008, pp. 80-81.

Stanislav Duduciuc. *Născut (1954) la Ciobalaccia, Cantemir. Școala medie din satul de baștină (1970), Școala Superioară de Marină din or. Bacu, Azerbaidjan, specialitatea pilot de navă militară (1975), Universitatea de Stat din Moldova, facultatea de jurnalism (1983).*

Și-a început activitatea în calitate de corespondent al gazetei raionale din Cantemir; ulterior a fost șef al secției scrisori a gazetei raionale din Vulcănești, corespondent al ATEM (Moldpres) și al ziarului „Viața satului” în raioanele de sud ale republicii, șef al Biroului Cahul al Teleradio Moldova. A colaborat cu revistele „Chipăruș”, „Vânătorul și pescarul Moldovei”.

Sculptor autodidact. Este fondatorul Taberei Internaționale de Sculptură de la Condrîța.

Fotograf. Participant la multe expoziții și concursuri de fotografie, deținător a cinci premii internaționale pentru fotografia de natură (Japonia, Marea Britanie, Rusia, Franța). Serv al unei devoratoare pasiuni cinegetice, „arma” căruia este aparatul de fotografiat.

...Vânătorul la tulpină-i cade-n visuri iubitoare.../ două ^{păsăruici} ~~veveriți~~ pe-o creangă râd de arma-i lucitoare V.Aleksandri

„... o icoană vie a cultului ce-l avea pentru lărgirea câmpului literaturii dramatice”

Revenim, din imboldul aceluiași justificat sentiment de mândrie inspirat de către unul dintre înaintașii noștri, la State Dragomir. Avem, însă, și de această dată un temei aniversar: dacă pe 15 februarie s-au împlinit o sută de ani de la decesul-i prematur, la vârsta de doar 49 de ani, pe 27 decembrie vom marca 150 de ani de la nașterea sa, în 1870, în comuna Coștangalia, județul Cahul. Din multiplele și prodigioasele preocupări ale acestei personalități implicate, frecvent magistral, în viața intelectuală și culturală a Iașului de la răsăpântia secolelor XIX-XX – actor și director de scenă, exeget al artei teatrale și traducător, profesor de mimică și declamație la Conservator și de istorie și filozofie la Liceul Național și la Institutele Unite, publicist și om politic – le vom aborda, în rândurile ce urmează, pe cele de autor dramatic.

Primele exerciții prozodice au fost condiționate, probabil, de încadrarea lui precoce în desfășurarea unor importante manifestații publice, el asumându-și frecvent și elaborarea scenariilor acestora, cum a fost în cazul uneia din primele activități de genul dat: concertul interzis de poliție și prezentat, într-o sală mai mică, în cadrul congresului din septembrie 1885 al studenților români, când „D-nii Dragomir și Zosin au fost foarte aplaudați”.¹ Remarcând că „printre toate calitățile lui scenice se numără în primul rând și arta recitării”, A.Pruteanu sublinia că „Dragomir era o perfecțiune în această ramură a artei; mai mult chiar de cât în interpretarea unor anumite roluri, în recitări era neîntrecut”², prin faptul dat și explicându-se implicarea lui permanentă în organizarea și derularea manifestațiilor cu pronunțate conotații omagiale sau patriotice, cum a fost reprezentația de gală dată de Societatea Dramatică în onoarea familiei regale venită la Iași pe 20 octombrie 1897 „pentru inaugurarea Universității”³ sau fastuoasa înscenare alegorică susținută cu prilejul

semicentenarului aceleiași Alma Mater, când cantata lui St.Dragomir, „Sărbătoarea luminii”, a fost aplaudată și de regele Carol I și regina Elizabeta, fapt ce confirma că St.Dragomir „întotdeauna a fost cel dintâi care propaga de pe scenă focul sacru al patriotismului”, după cum nota aceeași A.Pruteanu, care se referi și la „admirabilele tablouri alegorice (...) înfățișând *Visul României*”, în ele autorul evocând de multe ori și „frații înstrăinați”: „Aceste tablouri erau compuse de dânsul în ordine istorică, începând cu veacurile triste și întunecoase, după cari urmau „Zorile”, „Redeșteptarea”, „Unirea principatelor” și sfârșind cu idealul național, România triumfătoare! Acest sfânt simbol al idealului nostru național, demult încă, l-a înfățișat el pe scena teatrului național în toate ocaziunile potrivite, la sărbătorile naționale, la aniversările de bucurie sau de întristare, cum a fost (...) când s-a împlinit 100 de ani de la răpirea Basarabiei. De astă dată între țările surori, pe atunci încă subjugate, figura care înfățișa Basarabia era acoperită cu un vâl de doliiu. Tablourile acestea erau de un mare efect. Aceste manifestații patriotice pe scena teatrului național mergeau la inimă și provocau un entuziasm de nedescris”.⁴

Preocupările dramaturgice ale lui St.Dragomir n-au constituit, totuși, un mofit sau mărturia unei intenții veleitare de a se manifesta și pe tărâmul dat: deși tocmai actorii, în mare parte, erau „acei cari au mai puțină încredere în piesele originale”, reticențele lor conducând la faptul că astfel trebuiau să „viețuiască atâtea piese mediocre (traduse din franceză – n.n.), dar care au un rol potrivit cu actorul cutare”⁵, Dragomir mereu a fost din cohorta minoritară a celor nesatisfăcuți de programele de montări promovate de către Comitetul Teatral și, drept urmare, de calitatea repertoriului ce „de câțiva ani încoace (...) e din localizări și traduceri, pe când scrierile originale nu știu, zău, dacă întrec duzina”⁶. De altfel, con-

1 S.Bratu. Ibraileanu omul. B., Ed.Tineretului, 1953, p.118

2 A.Pruteanu. Amintiri din teatru. Iași, „Viața românească” S.A., 1922, p.189

3 Em.Manoliu. O primă retrospectivă asupra teatrului moldovenesc. Iași, Tipografia H.Golduer, 1925, p.114

4 A.Pruteanu, op.cit., pp.187-188

5 S. Prasin. Piesele originale// Arta, nr.1, 1 noiembrie 1903, p.1

6 M.Aldea. Teatrul din Iași (repertoriul)//Evenimentul, 14 martie 1907

statând deficitul pieselor noi în repertoriul Naționalului ieșean, o altă publicație, „Arta”, semnala și reducerea considerabilă a numărului de piese traduse – reducere cauzată de faptul că „traducătorii, cari în orice caz nu trăgeau mari foloase, s-au simțit prea atacați de presa cotidiană”⁷ alertată de lexicul și stilul defectuos al acestora. Incontestabil, în cazul lui St.Dragomir, e faptul că anume „dragostea lui pentru teatru și literatura dramatică l-a făcut să întreprindă o serie de lucrări ce rămân o icoană vie a cultului ce-l avea pentru lărgirea câmpului literaturii dramatice”, el lăsând „în manuscrise o mulțime de piese, traduceri după diverși autori francezi”⁸.

Deși unele piese originale și traduse i-au fost montate și chiar publicate în ediții aparte sau în paginile diferitor periodice, faptul că multe au rămas doar în manuscrise, poate că ulterior pierdute, nu ne permite a le stabili fără dubii numărul. Titlurile câtorva dintre traduceri sale le identificăm în „Amintiri”-le A.Pruteanu: „Sapho” de A.Daudet, „La instrucție” de G.Henriot, „Bărbatul ideal” de O.Wilde, „Roza de mai” de De Flers și Caillavet, „Păpușile” de P.Wolf, „Phedra” de Aristofan. Semnă unele traduceri din literatura rusă, de asemenea realizate prin filiera limbii franceze – traduceri determinate de faptul că anume „cu el și-au făcut intrarea, pe scena ieșeană cu deosebire, aproape toți autorii de scenă ca: Tolstoi, Gorki, Dostoevski, Gogol, etc. Și din operele lor a făcut adevărate creațiuni de mult merit”⁹. O realizare importantă constituie și traduceri din dramaturgia shakespeariană: „Hamlet”, „Macbeth”, „Othello”, aceasta din urmă fiind publicată în patru numere din 1913 ale revistei „Sânziene”.

În martie 1901 a fost prezentat spectacolul „Actor sau nebun” după piesa omonimă de St.Dragomir, în rolurile centrale evoluând el și, desigur, A.Pruteanu. De altfel, după cum mărturisea fidelă sa parteneră de idei și de scenă, în Teatrul Național din Iași St.Dragomir era supranumit „nebul”, deoarece anume „așa sunt considerați de multe ori cei care iau cu mult înaintea mediului înconjurător” – o „nebulie” ce captă, până la urmă, „atențiunea continuă a unui *public restrâns* și *veșnic același* asupra unui grup de artiști, cari, cu tot talentul lor, aveau toată greutatea să lupte cu efectul indiferenței și al lipsei de gust pentru teatru – gust ce nu era încă dezvoltat decât la cei puțini”¹⁰. Îi aparține și piesa „Cilibi Moise”. În stagiunea 1903-04 „un alt mare succes de public” înregistrează încă o dramă semnată de St.Dragomir – „Regina Draga”, în distribuția căreia au fost implicați A.Pruteanu, St.Dragomir, M.Popo-

vici, Al.Mavrodi, E.Botez, D.Handoca. Montarea piesei a fost aprobată la insistența fostului său coleg de universitate, G.Ibrăileanu, care, în postura-i de membru al Comitetului Teatral, procedă și la o analiză argumentată a respectivului text dramatic ce ulterior a suscitât „și dezaprobări din partea unor categorii de spectatori, nemulțumiți de felul cum se sfârșea piesa”¹¹.

În anul 1904, în cadrul unor ample manifestări de o condescendentă vibrație patriotică prilejuite de aniversarea a patru secole de la trecerea în nemurire a celui mai viguros vlăstar al Mușatinilor, St.Dragomir prezintă Comitetului Teatral prima sa piesă de inspirație istorică – drama în versuri „Ștefan cel Mare”. Respinsă de președintele acestuia, Penescu, piesa a fost montată inițial la București, cu celebrul C.Nottara în rolul titular, pentru ca mai apoi, la Iași, în regia autorului care se produse și în rolul central, să fie „jucată cu brio, în sala Sidoli, alături de Aglae Pruteanu și de alți colegi din teatru care și-au oferit serviciile necondiționat”¹². Abordarea acestui gen dramatic n-a fost întâmplătoare, ea fiind determinată de aceeași incandescență a sentimentelor patriotice care l-au animat întotdeauna, conferind o consistență și consecvență organică întregii sale activități, indiferent de domeniile în care s-a manifestat – artă dramatică, pedagogie sau publicistică. Succesul spectacolelor „Răzvan și Vidra”, „Despot Vodă” și „Vlaicu Vodă”, puse anterior în scenă la Teatrul Național din Iași, au certificat valabilitatea unui deziderat, realizarea căruia literatura, în general, și dramaturgia, în special, și-o asumase prin continuarea tradițiilor pașoptiste mai ales pe tărâmul aprofundării conștiinței naționale revigorate după Unirea Principatelor și proclamarea independenței României în 1878 – un imperativ, actualitatea căruia era confirmată și de acuitatea aspirațiilor de întregire a țării fructificate la 1918 și împărtășite de St.Dragomir cu „întregul său suflet entuziast de artist și de patriot”, el contribuind substanțial „la pregătirea spiritelor în țară”¹³. Reanimarea dramei istorice prin piesele de valoare ale lui A.Odobescu, B.P.Hasdeu, V.Alecsandri, M.Eminescu și A.Davila a fost generată și de o ambianță literară și artistică ce opta pentru „o înaltă misiune morală”¹⁴ a artei dramatice, spiritul militant al literaturii derivând din permanențizarea vocației sale educativ-patriotice, din angajamentul scriitorilor de a reînvia „gloria strămoșească, trecutul eroic al poporului român, istoria noastră zburcumată, pentru a însufla lupta patriotică și

7 C.Săteanu. Piese noi//Arta, nr.4, 24 noiembrie 1903, p.7

8 În mormântarea lui State Dragomir. Cuvântarea d-lui Em.Manoliu//Evenimentul, 24 februarie 1920

9 Em.Manoliu. O primă retrospectivă asupra Teatrului Moldovenesc..., p.149

10 A.Pruteanu, op.cit., pp.78-79

11 I.Masoff. Teatrul Românesc, vol.7. B., Ed.Minerva, 1978, p.612

12 N.Barbu. Aglae Pruteanu. B., Ed.Meridiane, 1965, p.83

13 A.Pruteanu, op.cit., p. 196

14 T.Maioreescu. Critice. Chișinău, Ed.Hiperion, 1990, p.326

națională”¹⁵, inclusiv prin promovarea idealurilor nutrite la răspântia secolelor XIX-XX. I.L.Caragiale va sublinia, în context, că drama inspirată din istoria națională „pentru noi trebuie să fie un izvor nescacat de poezie sănătoasă, un șir de icoane sfinte, de unde să căpătăm întotdeauna învățătură de adevăr și însuflare de virtute și căreia, spre cinstea noastră chiar, trebuia să dăm cinstire adâncă”¹⁶. Concomitent, pledoariile pentru prioritizarea dramei istorice aveau drept suport nu numai necesitatea consolidării, în funcție de noile realități social-politice, a conștiinței și demnității naționale, ci și aprofundarea mai de mult râvnitului specific național al literaturii.

Licențiatul în litere și filozofie St.Dragomir, printre profesorii universitari ai căruia s-a aflat și marele istoric A.D.Xenopol, cunoștea, fără îndoială, atât dramele scrise anterior și de Gh.Asachi, N.Istrati, Al.Pelimon, C.Dimitriadi, A.Odobescu ș.a., cât și letopisețele moldovenești publicate pe timpuri de M.Kogălniceanu, documentele ce vizau domnia lui Ștefan cel Mare identificate de C.Esacru în arhivele de la Veneția, cronicile inedite oferite tiparului la 1895 de către I.Bogdan, „Istoria lui Ștefan cel Mare” realizată de N.Iorga, documentele inserate, cu patru decenii în urmă, în „Arhiva istorică a României” de către B.P.Hasdeu, pentru care nutrea o admirație sinceră, dar și împărtășind un orgoliu justificat pentru originea basarabeană a „cele mai curate și mai frumoase glorii ale României”, care „s-a distins, pe toate tărâmurile activității intelectuale, cu o egală strălucire” și „a aruncat, pe umerii țării sale, cea mai bogată mantie de ermină, mantie cu care orice român trebuie să se mândrească și pe care orice străin trebuie sau s-o admire, sau s-o râvnească!”, după cum scria într-un necrolog publicat pe 28 august 1907 în „Evenimentul”. În mod firesc, s-a referit și la activitatea lui B.P.Hasdeu la Tribunalul Civil din Cahul, dezvăluind și niște detalii relativ inedite: „Cahuleni, dintre bătrâni, și-acum mai păstrează amintirea acestui om cam *mucalit*. Bătrânul Kara-Vasile (proprietarul orașului – n.n.), ca și bătrânul Socoloff, fost membru al divanului ad-hoc și la care Hasdeu era găzduit, povesteau multe pe socoteala spiritualului și sarcasticului Hasdeu (...) Andronachi Ionescu, proprietarul Treteștilor, un mare cititor și un om care o viață întreagă a scris la o operă filosofică, al cărui manuscris trebuie să fie în mâna vreunei rude de-a sale, era unul din prietenii lui Hasdeu și se mândrea cu aceasta”. Considerând eronat că viitorul cărturar s-a aflat la Cahul tocmai doi ani, St.Dragomir va declara că anume de localitatea în cauză „sânt legate începăturile activității sale istorice. Cine a citit

pe „Ioan vodă cel Cumplit” al său și cine a vizitat Cahulul, ca și împrejurimile, va putea găsi reminiscențe, pe cari le-ar putea ușor controla printr-o imediată comparație” – comparație realizată și de St.Dragomir la colectarea materialului istoric pentru drama-i „Ion Vodă cel Cumplit” inspirată, desigur, și de monografia omonimă a lui B.P.Hasdeu.

Respectarea adevărului istoric fiind declarată, în acea perioadă, drept principiu definitoriu la scrierea pieselor inspirate din trecutul pe cât de glorios, pe atât de sinuos al țării, St.Dragomir, dexteritățile căruia privind „construcția” dramelor istorice au fost desăvârșite și grație implicării sale în distribuția spectacolelor montate la Naționalul ieșean după creații dramatice similare din dramaturgia clasică națională și universală, l-a avut drept model și pe B.P.Hasdeu, care, sintetizând, în prefața la „Răposatul Postelnic”, manierele dramatice ale lui Sophocle și Shakespeare caracterizate, în particular, prin simplitatea intrigii și, respectiv, „mulțimea și caracteristica varietate a personajelor”, menționa, concomitent, că prima sa experiență pe tărâmul dat „este istorică în acel înțeles că ea reprezintă caracterul politic și moral al unei epoci și că principalele sale personaje poartă nume reale”¹⁷.

„Nume reale”, identificate în „Letopisețul Țării Moldovei” de Gr.Ureche, sunt și mulți dintre protagoniștii dramei în trei acte „Ștefan cel Mare” reeditată în 1916: Bogdan, fiul domnitorului, Luca Arbore, portarul de Suceava, Voichița Doamna, Negrilă paharnicul, Gheorghe Mitropolitul, Tăutu logofătul, Isac vistiernicul, Costea pârcălabul, Serpea postelnicul ș.a., restul personajelor aparținând, conform aceleiași concepții hasdeene, „psihologiei, dacă nu istoriei proprii”¹⁸. Mai distinct și mai individualizate sunt Ion și Ileana, moș Gheorghe și Baba Ileana – exponenți ai țărănimii care „nu știi cum nu-i prefăcută, / ea-i cu inima cu țara”, după cum spunea eroul central al dramei, Ștefan cel Mare, piesa fiind axată nu atât pe conflictul dintre domnitor și boierii ce „în Suceava... coc o gâlceavă de domnie”, cât pe cel dintre aceștia și țara neliniștită de uneltirile protipendadei „ce se ceartă așa de rău/ de la țară și domnie! parc-ar fi un blestem greu!..”

Drama evocă ultimele zile de domnie ale lui Ștefan III cel Mare, când „din guri de oameni doară auzim că la Suceava/ Nu s-ar prea vesti de bine” – „veste” fatidică sugerată și de cataclismele ce i-au precedat moartea: „Fostu într-același an – vorba cronicarului – iarnă grea și geroasă, cătu n-au fostu așa nici odinioară, și decii preste vară au fostu ploii grele și povoaie de apă și multă înecare de apă

15 T.Vărgolici. Studiu introductiv la A.Russo. Cântarea României. B., Ed.Minerva, 1971, p.IX

16 Citat după S.Alterescu, F.Tornea. Teatrul Național „I.L.Caragiale”. B., Ed.Academiei Republicii Populare Române, 1955, p.112

17 B.P.Hasdeu. Scrieri, vol.3. Chișinău, Întreprinderea Editorial-Poligrafică „Știința”, 2008, pp.332 și 329

18 Ibidem, p. 330

s-au făcut”¹⁹, respectivele fenomene naturale și justificând accentele mistice din piesă:

*Plouă-acum de laolaltă, tună'ntruna și trăsnește –
Și pământul ce dă hrană peste tot îl prăpădește.
Uite, luna se-mplinește de când ceru-i mohorât!
Cucuveaua glas de cobe, parcă-și face de urât,*

visul aceleiași Baba Ileana fiind tot atât de sinistru:
*...De la pod la deal încoace începutu a se-arăta
Cu aripa-așa de neagră, o stafie ce creștea,
Că pe toți ne cuprinsese o cumplită-nfiorare
Și voirăm a da fuga. Nu găseam nici o cărare!..*

Identificându-l cu Moldova însăși, St.Dragomir conferă „zimbrului țării” și „brațului lui Hristos” contur de efigie și aureolă de legendă, meritele lui fiind reiterate frecvent, ca și invocările providenței – osanele și invocări ce, prin frecvența lor, prejudiciază acțiunea dramei, o dramă omagială ce nici nu miza pe dinamism și epic, ci, în ansamblu, pe solemnitate și somptuozitate; chiar și faptul că în finalul fiecărui act răsună dangăte de clopot transformă piesa, zicând așa, într-un oratoriu, „Ștefan cel Mare” devenind astfel o apologie ce sconta deliberat sublimarea și mitizarea personajului central. S-a comis, totuși, un exces de zel: captiv involuntar al pietății manifestate față de voievod, St.Dragomir nu rezistă propriei elocințe, uneori devenind astfel jertfa unor simple exerciții prozodice soldate cu replici inutile sau prea întinse din cauza că era „darnic în cuvinte multe”, după cum reproșă unui boier Costea pârcălabul. Dramaturgul St.Dragomir, dar și actorul și regizorul care pleda fervent pentru interiorizare, pentru disecarea obligatorie a psihologiei personajelor, oferi, în sensul dat, posibilități puține colegilor săi antrenați în distribuția primei sale drame istorice. Redat anemic și tergiversat până spre sfârșitul piesei, litigiul funciar și „de onoare” dintre leahul Bronski și țărani Ion și Ileana pare lipsit de vlagă și semnificație. În schimb, conjurația boierilor – conjurație ce îl determină pe Ștefan la „păcatul din urmă pentru țară”: executarea complotiștilor – este realizată mai energic și mai plastic, deși și în cazul dat frecvența intervențiilor celor patru grupări cu viziuni diverse asupra succesului marelui Mușatin devine agasantă. Prin abordarea temei succesului „celui mai Mare Sfânt ce-avut-a țara noastră pe pământ” și a implicațiilor unor eventuale lupte pentru scaunul domnesc identice celor ce s-au produs după 1432 (...s-or lua la sfadă iară/ Cum feciorii lui Alexandru s-au sfădit odinioară”), când doar pe parcursul unui sfert de secol au survenit tocmai 17 schimbări de domnie, St.Dragomir și-a

divulgat și intenția de a reveni la pagini de cronici și în alte piese de sorginte istorică. Este semnificativ, în sensul dat, că „Apus de soare” de B.Șt.Delavrancea a fost scrisă peste cinci ani, că, după cum afirmă Em.Manoliu, și următoarea piesă a actorului și regizorului din Iași, „Ștefăniță Vodă”, a apărut înaintea „Viforul”-ui aceluiași Delavrancea – dramă ce avu drept subiect de asemenea domnia lui Ștefan cel Tânăr. Supoziția că St.Dragomir concepuse, ca și B.Șt.Delavrancea mai târziu, o trilogie este absolut verosimilă, ea fiind verificată și de drama-i „Ion Vodă cel Cumplit”, protagonistul căreia era invocată în finalul lui „Ștefăniță Vodă”: „O! Marana! O! Domniță, și pe tine, drag Ioane,/Vreau acum măcar la moarte să te văd...dară nu pot./ A! iubită...O! Ioane!” Intenția lui St.Dragomir de a realiza o trilogie este demonstrată și de faptul că în „Ștefăniță Vodă” apar și câteva dintre personajele dramei anterioare, inclusiv Arbore, hatman și în domnia lui Bogdan orbul, acel portar de Suceava care era „sfetnicul, voința” marelui Mușatin și care în „Ștefan cel Mare” își argumenta, ca și Moș Gheorghe, prezența în drama ulterioară („O! fericit! Fie tot românul astăzi care-a prins din a ta gură,/ Cum el țara să-ți păstreze, ca de-a dușmanilor ură.../ Străji ale credinței tale pe pământ mai rămân încă,/ Paznici drepti și cu durere la iubirea ta adâncă”), această misiune de „străji” și „paznici” ei asumându-și-o și în „Ștefăniță Vodă”, chiar dacă rolul lui Moș Gheorghe este redus la cel de mesager al gloriei postume a bunicului lui Ștefăniță: „Să-mi vorbești numai de Ștefan, ai să-mi spui a lui poveste, / Asta-i treaba ta, bătrâne...” Cu o distribuție mult mai amplă decât „Ștefan Vodă”, deși și aceasta, pe lângă cele 21 de personaje, trebuia să aducă în scenă și „alți mulți boieri, țărani, țărance, copii”, a doua dramă a trilogiei de asemenea își caută o bună parte din protagoniști în file de letopisete: fiii lui Arbore, Toader și Nichita, pârcălabul de Neamț Costea Gane, logofătul Ivașcu, vistiernicul Sima, comisul Cățăleanu, vornicul Iurie, Sandru ș.a., figuri reale fiind și leahul Krupscki, castelanul de Bels, precum și soțul Maranei, acel „armean numit Serpega” menționat și de B.P.Hasdeu în monografia-i „Ion Vodă cel Cumplit”.

Dramă istorică de proporții, în cinci acte, „Ștefăniță Vodă” atestă buna cunoaștere de către St.Dragomir a tehnicii dramatice și abilitățile-i de strunire a versului, chiar dacă, sporadic, stihuirea este periclitată de prolixitate. Renunțând la anapestul ce conferi o intonație mai curând festivă și gravă dramei „Ștefan cel Mare”, de această dată adoptă „săltărețele dactile”, și prin respectivul picior de vers el scontând adică dinamizarea acțiunii piesei cu o intrigă clară și disecată cu suficientă consecvență, fapt ce oferă posibilități sigure în vederea unor eventuale abordări regizorale. Începută la

19 Letopisețul Țării Moldovei. Gr.Ureche, M.Costin, I.Neculce. Chișinău, Ed.Hiperion, 1990, p.58

încheierea, în 1522, a minoratului lui Ștefăniță, până atunci el domnind sub tutela lui Luca Arbore care, vorba cronicarului Gr.Ureche, îl crescă „pe palmele lui”, acțiunea piesei cuprinde ultimii cinci din cei zece ani de aflare a acestui fiu al lui Bogdan al III-lea în scaunul Moldovei – o perioadă obscură, de criză a puterii suverane („*Dar de ieri încoace vântul cel rău început-a iară/Ca să sufle în Moldova. Toți viclenii s-au întors/ Din Ungaria, Leahia și s-au pus iarăși pe tors/ Firul negru al nimicirii...*”) manifestată și prin impulsivitatea unei politici externe ce ignora îndemnul testamentar din „Ștefan cel Mare” și reiterat în „Ștefăniță Vodă” de hatmanul Arbore: „...Ștefan, ce e drept, voroavă/Ne-a lăsat nouă la moarte cum că Turcu-i de ispravă! Iar cu Ungurul și Leahul să n-avem a ne ținea,/ Că ei totdeauna cată și au cătat a ne avea”. Impasul politicilor internă și externă era cauzat decisiv și de manifestările egocentrice ale tânărului domnitor – o umbră palidă, dar diabolică a bunicului său, un individualist subjugat de patimi carnale și incapabil să se identifice cu nevoile și aspirațiile țării, un damnat detașat și de principiile morale din timpul domniei lui Ștefan cel Mare.

Deși există în piesă și unele personaje lipsite de personalitate și vigoare, în ansamblu „Ștefăniță Vodă” are caractere mai distincte și mai complexe, trăsăturile cărora sunt dezvăluite atât prin replicile lor și ale altor protagoniști, cât și prin felul cum se manifestă într-o situație sau alta. Impetuos și orgolios („*Am să fiu, mă crede, vrednic, mai cu vlagă, mai stăpân,/Ca să știe de-a mea frică și cel Leah și cel păgân*”), obsedat de gelozia pentru faima postumă a lui Ștefan cel Mare („*Ștefan, Ștefan, iarăși Ștefan, sânt mai mare decât el (arată portretul)/Ia te uită-aci la dânsul: el bătrân, eu – tinerel!/O fi fost și el ca mine, când era la tinerețe*”), imputându-i și unele eșecuri („*O, prea bun, Ștefan cel Mare! (înfuriat) Nu-și simțea puterea Domnul, cum se cade un stăpân,/ Căci altfel la Valea Albă nu-l bătea Turcul păgân*”) etc., Ștefăniță este stăpânit tocmai de o avidă sete de putere, pe care și-o savura cu o satisfacție cinică, el însuși fiind conștient de impulsivitatea ce-l determina la acțiuni precipitate și necutate: „*Câte-o dată, fără vrere, furiile mă cuprind,/Ași vrea să le pun proptire, dar de-odată iar mă prind*”. Fals și invidios în relațiile cu Arbore și fiii acestuia („*viclenie multă-mi trebui ca să-l înșel*”), copleșit de autoritatea morală a tutorelui său, Ștefăniță va unelti mereu să-și răzbune pretinsa umilință, triumful de după încoronare savurându-și-l sardonice:

Vrei s-ascult

Tot așa ca înainte! Tu ca să domnești aice!

Tu, cu-ai tăi, o știi eu bine! Să-ți iei gândul!

Chiar să pice

Cerul peste mine-n flăcări, fac aceia ce vreau Eu.

Tu m-ai stăpânit o vreme! Azi eu sunt stăpânul tău!

Tendința de a face din Luca Arbore un personaj eminent pozitiv, un simbol al dragostei de țară s-a soldat, implicit, cu transformarea lui într-un chip emblematic, dar poate că mai puțin convingător în raport cu cel al abilului conspirator Krupschi, al intrigantului Șerpea care „*umbă, ca și-al său tată, cu străinii care vor/ Țara ca s-o îngenunchie inimii și poștei lor*”. Sunt plauzibile, chiar dacă adesea-s periclitare de afectare, și cele două personaje feminine – Sultana ce „*curată e la suflet. Nici un gând cernit, ascuns!/Cum e fața, așa-i și mintea. Nimic nu e nepătruns*”, femeia „*mândră și frumoasă care a vrăjit o țară*” și care, strivită de paroxismul sentimentelor sale ambigui de dragoste și ură față de Ștefăniță, se decide până la urmă să-l otrăvească, și armeanca Marana râvnită cu pasiune de către Ștefăniță, femeia „*atât de rară*”, de o frumusețe fizică sclipitoare: „*Ochi-ți negri ca o mură, trupu-ți mlădios de fată,/ Glasul, mersu-ți de mărire, vis și viață-i toteodată*”. Metamorfoza survenită în caracterul și comportamentul acesteia – demnă și mândră, îndurerată de asasinarea soțului și indignată de inculparea nedreaptă a fiilor lui Arbore în actul al doilea, când își exteriorizează sentimentele cu un patetism forțat în unele secvențe, și „*viperă cu ochii negri*” spre finalul dramei – nu-i argumentată etiologic.

Grație implicării interesate a fostului Consul General al României la Cahul, inimoasa Gențiana Șerbu, dramele istorice „Ștefan cel Mare” și „Ștefăniță Vodă” le-am identificat la Biblioteca Centrală Universitară din Iași (cu regret, nu și „Ion Vodă cel Cumplit”) cu concursul generos al d-lui Liviu Papuc, responsabilul de relațiile cu publicul al bibliotecii menționate, tot dumnealui oferindu-mi și textele xeroxate ale altor creații dramatice semnate de St.Dragomir: prelucrările după M.Eminescu „Sărmanul Dionis” și „Făt-Frumos din lacrimă”, adaptarea în versuri „Cântarea României” publicată la 1919 cu remarca „după marele basarabean Alecu Russo”, precum și două piese într-un act: comediile „Uniforma”, scrisă „anume pentru reprezentarea elevilor Liceului Național” susținută în seara zilei de 22 aprilie 1906, și „Într-ajutor”, reprezentată la Bârlad pe 6 august 1913 în beneficiul familiilor ostașilor mobilizați din comunele rurale. Resortul ambelor, chiar dacă a doua, de un patetism deliberat, se conformează anevoie respectivei specii dramatice – aceleași sentimente patriotice ale „bunului roman” St.Dragomir și dezideratul ce l-a preocupat întotdeauna: deșteptarea și aprofundarea conștiinței naționale a concetățenilor săi.

Alexandru Manoil

Andrei Ciurunga: Chiar dacă cerul astăzi ne desparte, eu tot mă-ntorc la voi – mă schimb în înger

*100 de ani de la naștere
(1920 - 2020)*

***Așa au fost pesemne anii mei
sortiți în îngropatele-nchisori
să joace poezia peste ei
ca flacăra pe vechile comori***

Nu-s vinovat față de țara mea. La ora când cobor, legat în fiare, să-mi ispășesc osânda cea mai grea, cu fruntea-n slavă strig din închisoare: – Nu-s vinovat față de țara mea! Nu-s vinovat că mai păstrez acasă, pe-un raft, întâiul meu abecedar și că mă-nchin când mă așez la masă, cuviincios ca preotu-n altar. Nu-s vinovat că i-am iubit lumina curată cum în suflet mi-a pătruns, din via dată-n pârg sau din grădina în care-atâția șerpi i s-au ascuns. Nu-s vinovat că-mi place să se prindă, rotundă ca o țară, hora-n prag sau c-am primit colindători în tindă, cum din bunic în tată ne-a fost drag. Nu-s vinovat că toamnele mi-s pline cu tot belșugul, de la vin la grâu, și c-am chemat la praznic pe oricine, cât m-am știut cu cheile la brâu. Dacă-m strigat că haitele ne fură adâncul, codrii, cerul stea cu stea și sfânta noastră pâine de la gură – nu-s vinovat față de țara mea. Nu-s vinovat c-am îndârjit șacalii când am răcnit cu sufletul durut că nu dau un Ceahlău pe toți Uralii și că urâsc hotarul de la Prut. Pământul meu, cum spune și-n izvoade, l-a scris pe harta lumii Dumnezeu, și câți prin veacuri au venit să-l prade îl simt și-acum pe piept cât e de greu. De aceea, când cobor legat în fiare, împovărat de vina cea mai grea, cu fruntea-n slavă gem din închisoare: – Nu-s vinovat față de țara mea!

Formula versului clasic este cea mai adecvată concepției mele despre poezie. Neapărat rima, neapăratritmul, neapăratmetaforaluminioasă – așa cum am învățat eu că trebuie gândită și exprimată poezia. Literatura este o treabă foarte grea, deoarece toți pretind de la tine, dar nu te ajută decât din când în când câte-un mort. De la acești morți sfinți ai poeziei române am învățat eu să scriu.

Poetul, condamnat pentru crima nemaiauzită de a scrie poezii, a elaborat în condiții inumane o poezie care l-a salvat ca ființă umană și l-a înălțat mult în cartea literelor românești.

Pan Izverna

Cititorul și-ar putea crea impresia că Andrei Ciurunga a profesat în exclusivitate poezia rezistenței. Răsfoind și alte cărți ale poetului („Argumente împotriva nopții”, „Echivalențe”, „Versuri pentru Ina”, „Poeme din iad pentru îngeri” etc.), vom descoperi, însă, un liric profund, un creator de metafore poetice emoționante și, în același timp, un filosof care a reușit să pătrundă în esența existenței omului, a misiunii lui pe pământ [...] Înzestrat cu talent scăpărător, născător de afinități poetice mereu proaspete, martor ocular și participant direct la evenimentele viforoase și pustiitoare, Andrei Ciurunga a creat un univers poetic de o puternică sensibilitate, frumusețe și optimism.

Gheorghe Gheorghiu

De ce oare nici măcar după Revoluția din 1989 Andrei Ciurunga nu s-a bucurat de prețuirea cuvenită pentru curajul cu care s-a opus regimului, suferind cumplit în detenție, pentru faptul că a demască prin poezia sa crimele abominabile ale regimului comunist din România? Cine știe, poate că acest model de verticalitate morală, de curaj civic amintea celorlalți că au fost lași, că nu s-au implicat, că au preferat să se salveze prin cultură. Să se salveze pentru ce?

Oricum, fără personalitatea lui Andrei Ciurunga, fără literatura sa cultura română nu este, ca să parafrarez spusa lui Andrei Platonov, deplină.

Anatol Moraru

Poetul cumplitului canal

dr. hab. Alexandru Burlacu

Poezia sentimentului național, preponderentă sub raport cantitativ în volumele lui Andrei Ciurunga *În zodia cumpenei* (1939), *Poemele dezrobirii* (1943), *Cântece de dor și de război* (1944), *Poeme de dincoace* (1947), cucerește prin muzicalitate și sinceritate, prin expresia ei simplă și genuină. E o poezie patriotică centrată pe *poetica văzului*, nu pe *poetica viziunii*, apelând la un limbaj *tranzitiv* în defavoarea celui *reflexiv*. Atât de cumplit încercat, destinul basarabeanului se identifică, în ultimă instanță, cu poezia sa: „De-un car de ani mă tot numesc așa/ bătrânii brazi pe care-i țin de neamuri,/ aghesmuind pe jos, în calea mea,/cu lacrimi de rășină de pe ramuri.// Când urc pe munte, sus, printre păduri,/ aud, de sub a crengilor povară,/ cum mă îndeamnă nevăzute guri:/ – Rămâi la noi, Gligore Fărățară.// Dacă mă prinde-al Dunării șuvoi/ cu spume albe ce se sparg în valuri:/ – Gligore Fărățară, hai cu noi!/ mă cheamă glasul apei dintre maluri.// Iar când pornesc smerit spre cimitir/ să mai îngrop câte-un copil de ceară,/ mă trag de mână morții mei în șir:/ – Mai stai cu noi, Gligore Fărățară.// Privesc în brazdă: plugul nu-i al meu./ Fac ochii roată: nu-i a mea moșia,/ și parcă, Doamne, nu mai sunt nici eu,/ nici Gheorghe, nici Ileana, nici Măria.// Vara cosesc – n-am pâine la iernat,/ cresc iarna boii ca să-i pierd în vară/ și-mi cară hoții țara hat cu hat,/ iar eu rămân tot Gligore Fărățară.// Mă uit spre cer, dar nu-l mai văd senin,/ aș întreba – și nu cutez a spune:/ – Oare și cerul s-a întors străin /sau mi-e surată zarea de cărbune?// Și tot aștept cu fiecare nor/ să se descarce-a ploilor pornire/ și de pe fața dreptului ogor/ să spele apa strâmba rânduire.// Apoi va scoate Dumnezeu din sân/ hrisovul vechi, pecetluit cu ceară,/ să-l întărească iarăși de stăpân/ pe robul său Gligore Fărățară.// Voi ști atunci că plugul e al

meu,/ a mea cu toate brazdele moșia/ și voievod pe toată holda eu/ și Gheorghe, și Ileana, și Măria...” (*Gligore Fărățară*). În linii mari, eul poetic e într-o gravă criză a identității sale, alternând între ipostaza de *dezrădăcinat* și cea de *poeta vates*, copleșit de aspirații profetice/ mesianice în tradiția poeziei pașoptiste. După refugiu, Basarabia rămâne pentru Andrei Ciurunga „țara de dincolo de țară”, o rană mereu sângerândă. Modelul eminescian transpare în lirica patriotică, socială și politică, în poezia erotică și peisagistică. Influența lui Eminescu nu poate fi absolutizată, dar nici tăgăduită.

După două decenii îi apare volumul *Decastihuri* (1968), remarcabil prin forma indirectă de expresie a adevărului, dar și prin ingeniozitatea prozodică, obținută în experiența de groază a detenției politice. „Venim spre viață limpeziți de plângeri/ si tineri de sub iernile ce-au nins,/ căci peste toate câte-au fost înfrângeri,/ ne-am scuturat de moarte si-am învins”. Volumul, în esența lui, e o existență a învingătorului, a unui nonconformist în contrasens flagrant cu „spiritul timpului” exprimată în formă voalată, cu efect de „irealitate senzorială”: „Respiră dens în ghindă milenii de pădure,/ sonor, un cer de păsări foșnește-ngust în ou,/ în alga verde-a mării, ca un subtil ecou,/ se despletește firul izvoarelor obscure.// E rânduit în sâmburi înaltul trunchi al friii/ și gestul se străvede embrionar în gând,/ precum sărutul nostru în germene purtând/ primenitorul schimb al omenirii” (*Sens*). „Primenitorul schimb” al regimului, pe scurtă durată, nu ar fi admis poeme din infernul carceral. Cu toate acestea, decaștihul, ca o formă fixă cu virtuți mnemotehnice realizată în închisoare pentru a se putea memora mai lesne poeziile, într-un mediu în care mijloacele de scris erau strict interzise, este folosit discret ca replică polemică la așa-zisa „lirică cetățenească”, înregistrată, suprasolicitată în odele și imnurile poezilor de curte. Decastihul, în experiența inedită a poetului, ar „pretinde o concizie mai mare decât sonetul și un meșteșug al versului mai greu de realizat”.

Sunt versuri de expresie clasică, îngrijit lucrate/ cizelate: „Ai obosit. Închide cartea deci.// Să lunecăm, iubito, împreună,/ din luminiș în luminiș de lună.// Aci, izvorul cald, cu unde reci,/ prin iarba grea, ca versurile-i sună./ Alături teii însoțesc poteci// spre lacul plin de nuferi și culbeci,/ iar plopii parc-ascultă cum răsună/ în tot ce mișcă-n țară sfânta strună/ din pieptul celui fără soț în veci” (*Eminescu*). Rimele noi și inventive urmează schema: a-bb-aba-bba. Volumul abundă în arte poetice: „La început, iubito, ai fost tu./ Veni apoi, înfiorat în sine,/ cuvântul – vers cu vers – să ți se-nchine.// Întâiul întuneric începu/ în ochii mari, cu nerăbdări feline,/ și-n trupul alb lumină se făcu.// Bolnav de sete sufletul bău/ și-acum aștept să te desparți de mine,/ cum apele creați-

ei virgine/ de mîlul ce-n uscat se prefăcu” (*Creție*).

Ceea ce caracterizează poezia lui Ciurunga e plasticitatea memorabilă, expresia simplă și discretă într-o meditație despre dialectica vieții, a marii treceri în „zbor rotund”: „O, cum se-ntoarce vremea cu zborul ei rotund...// În meri, aceeași toamnă de-atâtea ori plecată,/ își dezvelește pieptul cu sâni domnești de fată...// Și-aceeași primăvară a cerului fecund/ întoarce prima filă din cartea netăiată/ pe care-a scris-o nimeni, cu degetul, pe prund...// Ce clar se-ntoarce vremea, cu sensul ei profund,/ în mugurii de sânge și-n fulgii moi de vată,/ pe care îi întâmpin de fiecare dată/ cu umbra tot mai rece și sufletul mai scund” (*Zbor rotund*).

Ciurunga e un tradiționalist modern cu viziuni subtile, imaginare și scenării în mișcare, marcat de nostalgia discretă a „paradisului pierdut”. Noul conținut de viață își caută, în poezia lui din anii '60, forme noi de expresie, descoperite la T. Arghezi, L. Blaga, I. Barbu etc. El încearcă să cultive un nou tip de poeticitate. Nu întâmplător în *Decastihuri* sunt probate marile modele ale poeziei interbelice, asimilarea cărora anunțau despărțirea de proletcultismul realismului socialist, întoarcerea la un fel de neomodernism. În acest sens, volumul ilustrează schimbarea de paradigmă. Iată o metamorfoză de manieră argheziană: „Ne vom iubi, desigur, și dincolo de noi...// Când voi ieși din umbră, cu arborii, la soare,/ îți vei așterne iarba pe zveltele-mi picioare...// Când voi fi cuib în ramuri, iubito, printre foi,/ te vei întoarce, simplă și recunoscătoare,/ în palma-ntinsă ție, cu fulgi adânci și moi...// Iar dacă-n așteptarea trezită de-amândoi/ voi strecura puțința de-a mă prefăce-n mare,/ tu singură – fregată de-a pururi călătoare – /îmi vei străbate-amarul cu pânzele vâlvoi” (*Metamorfoză*). Sau reminiscențe din *Copacul* de Ion Barbu: „Mai beau lumină, foșnet și azot...// Prin trunchiul meu, bolnav de cutezanță,/ își urcă timpul vînața-i substanță...// Cu brațele-n luceferi pînă-n cot/ mă sor deasupra-mi cosmică distanță/ spre care-ncep să sui cu câte-un ciot...// Și-am să rămân, atât cât am să pot,/ în permanenta lumii transhumanță,/ un arbore târziu de rezonanță/ intrat în cer cu ciocârlii cu tot” (*Lemn de rezonanță*).

Odată cu aceste evidențe, poetul simte imperios necesitatea de a-și intui propria individualitate, de a renunța de modelele consacrate: „Încuie bine cărțile rebele/ și zvârle cheia undeva din mers,/ să nu ne mai ajungă niciun vers/ din câte zac în rafturile mele” (*Artă poetică*). În genere, artele poetice ale lui Ciurunga vin în contrasens cu statutul poeziei și al poetului angajat, de unde și identificarea fostului deținut politic basarabean cu o „fântână săracă/ la marginea unui drum de prisos”. E destinul/ poezia unui proscris, al unui exilat în interior: „Eram o fân-

tână săracă/ la marginea unui drum de prisos./ Peste ochiul de lună din vînața-mi apă/ se pleca uneori câte-un nor ca o scundă pleoapă./ Rar abătându-se, oamenii/ ciutura nu mi-o-ncercau...// Subțire pe cumpăna mea s-a lăsat într-o seară/ o pasăre albă. Venea/ dintr-un țipăt nescos niciodată...// Și apele mele-au crescut către ea/ ca spre cer o maree –/ dar pasărea,/ pasărea n-a vrut să steie...// Și apele mele-au plecat după ea...” (*Fântâna*). Marginalizat și izolat, poetul are conștiința amară și lucidă a inutilității artei/ apei vii, a scrisului de prisos. Constatările veneau după poemele *Cumplitului canal*. Dincolo de o falsă modestie întrezărim aici drama unei conștiințe lucide, a unui bolnav de poezie mereu în luptă cu cenzura. Ceea ce sare în ochi la lectura poeziilor din volumul dat e că se produce o evidentă decantare a trăirilor: „Te voi lua de mână să trecem în amiază/ cu amintirea nopții mai stăruind în noi./ Vom ști, răzând, că arcul arterelor vibrează/ și fiecare șoaptă-i o pradă de război...// Iar în amurg, la ora retragerii funeste,/ când scutul cald al zilei va bate-n roșu-stins,/ te voi lua de mână să trecem în poveste,/ înfășurați în soare ca-ntr-un drapel învins” (*Câmp de luptă*).

În condițiile regimului totalitar, poezia erotică, poezia artelor poetice trebuie concepute ca o formă subversivă, de boicotare a poeziei oportuniste, înregimentată ideologic. Volumul *Vinovat pentru aceste cuvinte* (1972) consacră și el tematica intimă: „Câteva zgomote aspre/ își pierdeau colțurosul contur...// Limita zilei dădea spre/ nelimitatul amurgului sur...// Cu liniștea ierbii sub palme,/ pe țărnel de soare flămând,/ mă priveam printre frunzele calme/ în pârâul abia luminând...// Și trupul, ca-n somn, dispăruse...// C-un zbugium concentric, mereu,/ în apele palide nu se/ oglindea decât sufletul meu” (*Narcis*). Ceea ce sare în ochi la lectura poeziilor din volumul dat e că se produce o evidentă decantare a trăirilor. Printre alte poeme antologice reținem: „Mi-e frig de cuvintele tale/ ca de-o iarnă a trupului meu./ Anotimpul polar, troienit de vocale,/ îl simt duros de mereu...// Vorbești – și mi-e ger de consoane/ ca-n zăpezi mă cufund, înlemnit...// De tăcerile tale virane/ mi-e gol ca de-un șes viscolit...// Și-n marele-ngheț din cuvinte,/ pătruns de iernaticul vid,/ aștept o silabă fierbinte/ s-o beau ca pe-un sânge torid” (*Iarna cuvintelor*). Sau: „Întâi, vom strânge lemnul amândoi...// Cu mâinile-mpletindu-se fierbinte,/ vom arde cărămizi, cu luare-aminte...// În-alți, pereții vor țâșni vioi/ în albe tencuieli de-mbrăcăminte/ și-acoperiș de tablă, pentru ploii...// Iar când va fi să ne mutăm apoi/ drapați în cele mai de preț veșminte,/ vom preschimba materia-n cuvinte/ să nu se surpe casa peste noi” (*Transfigurare*).

În *Argumente împotriva nopții* (1976), *Echivalențe* (1978) și *Gestul împăcării* (1983) se afirmă o formă de spiritualizare a existenței, de căutare a

echilibrului ființial: „Mă cutremură clipa când oamenii/ mor sau se nasc.// Echilibrul acesta labil/ dintre lume și limita ei sângerie/ îmi dă sentimentul pe care-l încerc/ la marginea unui poem –/ înainte de-a-l scrie” (*Echilibru*). În căutarea echilibrului între „eu” și „lumea înconjurătoare”, poezia deraiază de pe (în formula poetului) „drumul de prisos”: „Ridic o piatră. O arunc. Rămâne/ sub ea, pământul umed și supus,/ pe care-un bob al galbenelor grâne/ l-ar îmbrăca-n aramă până sus.// De la genunchi dacă retez copacul/ și-l car la șes, ca pe-un amarnic dar,/ rămâne-n locu-i, să înfrunte veacul,/ un scaun al tăcerii, circular.// Iar dacă timpul – călător albastru –/ mi-ar scoate-n unghii inima, nedrept,/ aş pune-n loc o frunză de jugastru –/ și-ar bate țara mai departe-n piept...” (*Echivalențe*). Tentația de a-și sincroniza bătăile de inimă cu bătăile de cap ale „epocii de aur” creează impresia unei poezii de „învingător învins”.

O cu totul altă față au *Poemele cumplitelui canal* (1992), scrise între anii 1950 și 1954, de-a lungul fostului Canal Dunărea–Marea Neagră, acolo unde autorul lor ispășea pe nedrept o pedeapsă de patru ani muncă silnică. Din amintirile unui deținut, Aurel Gulan, reținem un episod al modului de a fi al poetului în viața de după gratii: „Lângă mine dormea o personalitate emblematică a temnițelor românești, Robert Eisenbraun, cunoscut ca Robert Cahuleanu sau Andrei Ciurunga. Mic de statură, firav, cu o bucătică de nas, în schimb cu o pereche de ochelari cu lentile ca fundul a două borcane, avea 22 de dioptrii, de abia i se mai vedeau ochii, care când își pierdea ochelarii se comporta ca un nevăzător, această faptură era pe cât de plăpândă, pe atât de generoasă, având un suflet mare de artist. Purta permanent un cojocel, blana mângâindu-i rănile trupești, iar prietenia mea – rănile sufletești, cum zicea el. Într-o noapte mă trezește și, culmea, mă roagă să-l scarpin pe spate. Buimac din somn, bag mâna sub cojoc și, când vreau să-l scarpin dau de ceva moale, hidos. Îl iau în mână: era un șoricel refugiat la căldură, strivit de zvârcolele lui, la care-mi spune că nu peste mult timp va crește și vipere la pieptul lui. L-am iubit enorm pentru intransigența lui, el excludea orice compromis în viață, martor fiindu-i conștiința. Fusese condamnat pentru creațiile lui patriotice, la insistențele mele recitându-mi din „Nu-s vinovat față de Țara mea”, poezie în care răbufnea toată ura unui popor sugrumat, care nu era vinovat că iubea o țară mare, rotundă ca o horă, ca o pâine. Redau doar o strofă: „Nu-s vinovat c-am îndârjit șacalii, Și c-am strigat cu sufletul durut, Că nu schimb un Ceahlău pe toți Uralii și că urăsc Hotarul de la Prut”.

Volumul cuprinde poezii care au fost odată, din spusele poetului, „sânge și pământ”. Paul Goma

(în romanul autobiografic *Gherla*) numește acest tip de poezie cvasifolclorică „poezii de închisoare, care n-au ce face cu libertatea, după cum libertatea respinge această poezie. Care poezie respinge tiparul. Și a cărei valoare – și încă ce valoare – și rost aveau numai acolo... Orală prin circumstanțe, dar și prin esența ei (destui poeți și-au scris poeziile de închisoare – pe gamelă, pe săpun, rugând pe câte un coleg cu memorie mai bună să le țină minte)”. Iată o mostră luată aproape la întâmplare: „Am scris așa cum prea puțini avură/ norocul meu de-a scrie și de-a fi:/ neputincios în scrâșnete și ură/ și neîn stare încă a iubi.// Am scris pe brânci, pe coate și pe burtă,/ târându-mă cu fiecare vers./ Lumina lunii, uneori prea scurtă,/ nu prididea să mă urmeze-n mers.// Dobrogea mea cu spații imobile/ mi-a dat iluzii de pustiu Parnas,/ și-un vagonet de tablă, pe rotile,/ mi-a fost și crud, și credincios Pegas.// În loc de muze albe, diafane,/ venit-au iele, scorpionii și stihii/ și-au stat cu mine noaptea de plautoane,/ otrăvuri noi să-mi toarne-n insomnii.// Pe file de pământ cât o moșie/ am pus lopata – uriaș condei,/ având alături călimara vie/ a sângelui vărsat de frații mei.// Am scris pe lutul roșu la Mamaia,/ pe piatra albă la Ovidiu –/ și pe lutul negru, înmuindu-l ploaia,/ la Tașaul, în fiecare zi.// Când spulbera în stepa largă vântul/ cu mari primejdii pentru scrisul meu,/ ca să nu-mi zboare de pe șes cuvântul,/ puneam tampon anrocamentul greu.// Așa i-a fost sortitul să apară/ cărții de-acum, pe care-o sloveniți,/ și cititor să-i fie prima oară/ frățescul meu popor de osândiți.// Necunoscuți prieteni de departe,/ curatei file dați-i crezământ/ și țineți minte că această carte/ a fost odată sânge și pământ” (*Așa le-am scris*). Cu adevărat: „Nu exista la el dedublare în poezie și viață. Poezia era inclusă în existența lui cea fără de bucurii: 18 ani muncă silnică pentru vina de-a fi poet! Și asta era porția a doua, după alți patru ani, făcuți la Canal tot pentru harul poetic”, după cum remarca Ian-cu Saul.

„Istoria, ce curge-acum întoarsă,/ va ține minte și-n tre foie va strânge/ acest cumplit Danubiu care varsă/ pe trei guri apă și pe-a patra sânge.// Iar cântecele smulse din robie/ vor ctitori, cu anii care vin,/ în cărțile pe care le vom scrie,/ o nouă Tristie la Pontul Euxin” (*Canalul*). Cu adevărat, în istoria literaturii române, alături de Radu Gyr și Nichifor Crainic, Andrei Ciurunga rămâne poetul Cumplitului canal.

Dr. Veronica Popa

Colegiul „Iulia Hasdeu” din Cahul

de la debutul cahulean până la ultimul volum, *rotundul* - semn al împlinirii întru dreptate divină - este motivul distinctiv al versurilor sale: „*Acolo de unde răsare lumină / rotundă ca mingea și plină, / acolo tristețile lumii se zbat, / În țara lui Roș Împărat*”. Autorul își conturează în timp un discurs liric vizionar greu de înregimentat în curente literare, orientări estetice, paradigme lirice, chiar dacă istoriile literare presupun o perpetuă căutare a paradigmelor. Andrei Ciurunga nu caută sisteme poetice formale, de optică, de viziune, de „sensibilitate” și mentalitate artistică. Poetul nu este un făcător de texte; legătura lui cu poemul este organică, ontologică, precum e legătura Cuvântului cu Rugăciunea. Istoria, mitul și rugăciunea sunt sursele de inspirație ale poetului; aici își caută reperele etice și estetice pe care și le însușește.

Ca poet s-a format mai întâi în mediul intelectual din sudul Basarabiei, fiind născut la Cahul, într-o familie de pedagogi. Unchiul său, Haralamb Vizanti (fostul prefect de Cahul), a fost membru din dreapta Prutului al primului Parlament al României Mari, alături de Ion Inuleț și alte personalități basarabene. Mediul cultural cahulean i-a fost prielnic copilului Robert Eisenbraun. Studiază o vreme la Liceul „Ioan Voievod” din această localitate. Aici a avut profesori exemplari, bine școliți și buni patrioți. Cu drag și prețuire își va aminti peste ani de conducătorul cenaclului literar și directorul Liceului de Băieți „Ioan Voievod”, Leu Badiu, și de revizorul școlar Vasile Hondrilă: „*un poet delicat și un om cum rar mi-a fost să cunosc.*” Spiritul unei școli autentice domnea și în acest liceu, într-o perioadă când în România Educația era considerată la fel de importantă ca și Armata.

Un fir de Verticală rugăciune

Poezia lui Andrei Ciurunga este „un fir de verticală rugăciune” din care „țese țării veșnicul contur”.

În Cahul interbelic aveau loc evenimente de o mare intensitate și vibrație patriotică, acțiuni ce au declanșat energii viitoare în discipolii acestor profesori de excepție, părinți spirituali ai viitorului poet Andrei Ciurunga. Licean fiind, participă la deschiderea solemnă și sfințirea bustului lui Ioan Voievod, care a avut loc în parcul orașenesc la 29 iunie 1937 (autor, sculptorul monumentalist român, Teodor Burcă). Inițiatorul instalării monumentului este același Vasile Hondrilă, distins pedagog, poet, folclorist. La colectarea surselor financiare au participat pedagogi și elevi din oraș și din satele județului Cahul. Pe paginile ziarului de atunci „Graiul satelor”, editat de către V. Hondrilă pe cont propriu, erau publicate informațiile despre activitatea Comitetului de inițiativă, mai mult decât atât, erau tipărite listele nominale ale învățătorilor și elevilor, care au contribuit financiar la acumularea surselor pentru inaugurarea bustului. Câteva fotografii cu elevi și profesori ai Liceului „Ioan Voievod”, participanți la acest deosebit eveniment de inaugurare, se păstrează în patrimoniul Muzeului Ținutului Cahul. În una din aceste imagini este prezent și elevul Robert Eisenbraun, viitorul poet - martir Andrei Ciurunga, cel din mijloc, cu guleraș alb și ochelari. Tot la Cahul, la vârsta de doar 16 ani, la tipografia unchiului său, Haralamb Vizanti, Robert Cahuleanu (Eisenbraun) își va edita prima plachetă de versuri, „Melancolie”.

„Din anul 1927 până în 1938 urmează Liceul de Băieți din orașul de baștină, însă ultima clasă de liceu e nevoit să o facă la Bolgrad, liceul din Cahul fiind închis. În sudul Basarabiei, la Cahul și Bolgrad, a fost posibilă înfiriparea unei frumoase pleiade de intelectuali, printre care și literații Andrei Ciurunga, Leonid Șeptițchi, Teodor Nencev, C. Aldea - Cuțarov, Constantin Reabțov, Gheorghe Gheorghiu ș. a. Perioada bolgrădeană a lui Andrei Ciurunga se va încununa cu apariția celei de a doua

plachete de versuri, la 30 iunie 1939, la Tipografia „Capitala” din orașul respectiv, „În zodia cumpenei”. La doar 19 ani creația lui anunță un poet matur, lirismul fiind marcat de presentimentul tragicului an 1940, „scris în cartea țării cu litere ciuntite”.

În 1940-1941, primul an de ocupație sovietică a Basarabiei, lucrează învățător la școala primară din satul Tartaul de Salcie. Aici va scrie poeme asemeni unor levitații de-asupra nenorocirilor abătute peste vetrele basarabenilor, anulând parcă timpul istoric prin îndemnul de a cânta pentru ziua de Măine: „Să cântăm, să cântăm luminați pentru Măine, / de-aicea, din fundul abisului. / În întâmpinarea împlinirii visului / să ieșim cu sare și pâine. // Să cântăm izbucnind tinerește la soare, / să nu nenchinăm la ziua de azi. // Măine, mâine vor crește brazii din visuri, din frunți, din răzoare. // Așteptați, așteptați, vă dau sânge și slavă, / Și gura, și gura cu voi mi-o-nfrățesc. / Cântecul meu pentru voi îl pornesc: / Așteptați – nu gustați din otravă!”

Prăpastia deschisă între el și prietenii „duși peste Prut” declanșează în sufletul fragil de adolescent poet neliniști creatoare, frica destrămării, incertitudine și singurătate. Tonul elegiac e marcat de tușe existențiale tot mai pregnante, prilejuite de împrejurări de viață dureroase. *Melancolia* de la 16 ani își diversifică motivele și răbufnește în poeme de rară sensibilitate. Volumul „În zodia cumpenei” este configurat de câteva linii semantice axate pe dimensiunea **liturgică** („În jurul nostru stă de strajă zarea / Și pentru noi se roagă lung un miel, / Iar Sfântul Duh, în chip de porumbel, / ne dă din slavă binecuvântarea”); **folclorică** („A murit poetul pentru vis... / Mare-i fuse țara cât o roată, / Cu un cer ca niște ochi de fată / Și cu munții cât un paraclis. // A pornit agale pe vântrele, / Lin i-a fost urcușul până-n cer, / Și pe apa cerului năier, / S-ampletit cu nuferii din stele.”) și **existențială** („Dar eu mi-am răstignit toată povara humei / Pe crucea destinului cu piroane de vis, / Pe când sufletul meu, chinuit, în abis, / Aștepta să se crape catapeteasma lumii.”)

Începând cu volumul „În zodia cumpenei”, se evidențiază tot mai clar motivele-cheie ale poeziei sale: **Învierea prin jertfă**, **Patria rotundă** și motivul alegoric al **Roșului Împărat**. Speciile lirice cultivate de poet izvorăsc organic din specificul limbajului biblic împletit cu cel folcloric: **rugăciunea**, **psalmul**, **recviemul**, **bocetul**, **imnul**, **doina**, **colindul**, **descântecul**, **testamentul**, **cântecul de leagăn**. Tonul elegiac al poemelor, în consonanță cu imaginile - cheie, crează o galerie eclezială ale unor metonimii parabolice de o complexitate artistică unică: „În noaptea asta crucile-s mai albe / Și luna-i mai aprinsă și mai pură. / Argint de stele, răsfirat în salbe, / A troienit frunza-

re de răsură. // În noaptea asta gândurile-s pline / De zvonul amintirilor de-acasă, / Când sufletul se scoală din ruine / Și cată cer netulburat – să iasă.”

Vocea poetică este cea a unui personaj - fantomă, alcătuită din duh și trăire viscerală a dramei dezrădăcinării: „Sunt una cu huma! / Sunt una / Cu pomii ce cresc de pe lut, / De parcă-s eu singur crescut / De jos, / Din adânc, / De departe, / Din fundul pământului mut! / Și-mi pare că-s trunchi noduros, / Un ciot înfrățit cu pământul, / Din crăcile căruia / Vântul / a dat toate frunzele jos.” Poemele sunt clădite dintr-un țesut organic, din răni deschise. Tragicul ia formele unui lirism suav de o frumusețe pură, sfidând moartea, descompunerea, ruperea și înstrăinarea. Așa cum am spus la început, Andrei Ciurunga își țese poezia ca pe „un fir de verticală rugăciune”. Nu renunță la crezul său artistic cu cât existența lui este marcată de vocația martirajului.

În 1943, începe o nouă etapă în viața și creația poetului. Distinsul om de cultură, preotul martir Vasile Țepordei, originar și el din sudul Basarabiei, animator al edițiilor de atunci „Raza”, „Basarabia literară” și „Basarabia”, îl invită pe Andrei Ciurunga la Chișinău să colaboreze alături de poezii și publicisții Basarabiei interbelice: Vasile Țepordei, Sergiu Matei Nica, Sergiu Roșca, Nicolae V. Coban, Sabin Velican. În aceste vremuri tulburi, numai duhul curăției sufletești, încolțit în copilăria cahuleană, îi întreține vie dorința de a-și împlini visurile, învingând frici, lipsuri, bucurându-se de o atmosferă extraordinară, frățească, lucrând zile și nopți cu entuziasm și inspirație la proiectele lor literare, pagini scrise, serate literare, întâlniri cu prietenii de duh și de credință. Tot la Chișinău, angajându-se în calitate de cadru didactic la Liceul „B. Hasdeu”, îl cunoaște pe ilustrul intelectual al Generației Unirii de la 1918, Ștefan Ciobanu (acest moment este evocat cu căldură în memoriile poetului). Marcat de atmosfera literară benefică, contrastantă acelor vremuri neprielnice, Andrei Ciurunga va scrie încă două volume de poezie în perioada de până la refugiu: „Poemul dezrobirii” (Chișinău, 1943) și „Cântece de dor și de război” (Chișinău, februarie 1944), semnate Robert Cahuleanu. Acest ultim volum basarabean „anunță” drumul ales asumat de către Andrei Ciurunga, în care Poezia și Destinul își dau mâna și rămân împreună.

În anul 1944 se refugiază împreună cu mama și bunica la Brăila. Aici se angajează redactor la „Expresul” lui Sotir Constantinescu și mai apoi la „Ancheta”. La 8 noiembrie 1945, în centrul Brăilei, are loc un mare miting anticomunist, la care participă și Andrei Ciurunga împreună cu prietenul lui, Marcel Gafton. Despre acest eveniment poetul își va aminti: „Aflat în ultimul an de liceu, Marcel Gafton a urcat

pe clopotnița bisericii „Sfinții Arhangheli” și parcă-l aud, după 46 de ani, cum și-a început cuvântul către manifestanți: „Am plecat de la carte, pentru că în cartea inimilor noastre este scris un singur cuvânt: Regele!” Începând cu a doua zi, s-au operat arestări. Am fost deșus la penitenciarul Brăila.” După douăzeci și cinci de zile de arest este eliberat, din lipsă de probe. Pe la sfârșitul lunii aprilie 1947 tipărește 32 de exemplare, pe o față a hârtiei, din noua lui broșură pe care nu mai reușește să o publice, pentru că tot în acest an, la 30 decembrie, Regele este silit să abdice, iar în 1948 vine hotărârea de suprimare a „Anchetei”: „Mama a luat cărticica, a răsfoit-o, s-a îngrozit de unele poezii și mi-a spus: Ce vrei să faci cu ele? - Cum ce să fac? Să le dau drumul în lume!”

În 1949 se mută la București. Va locui pe strada Caragea Vodă. Va fi angajat la revista „Flacăra”, totodată colaborând la publicațiile: „Ateneu”, „Ramuri”, „Vatra”, „Urzica”, „Rebus”, „Contemporanul”, „Viața Românească”. Aici îl cunoaște pe G. Călinescu: „L-am cunoscut la un colț de stradă, alăturându-mă unui grup în mijlocul căruia perora, cu gesturi și voce inconfundabile. Era de față și Radu Tudoran. Cred că el m-a prezentat marelui critic. Mi-am amintit cu nostalgie de „Jurnalul literar” din 1939, când directorul G. Călinescu îmi răspundea personal la fiecare scrisoare – și, ce eram eu pe-atunci, decât un elev de liceu anonim?! – comunicându-mi soarta manuscriselor mele trimise cu mult tupeu spre publicare în paginile Jurnalului...”

La 2 februarie 1950, va fi denunțat de un coleg și condamnat la patru ani pentru „crimă de uneltire împotriva păcii”: „Ajunși în singura cameră pe care o aveam, au început să scoțoască furioși. Cel mai rău se purtau cu fotografiile. Le priveau cu ură, mă întrebau pe cine reprezintă și le aruncau cu dispreț pe covor, strivindu-le cu bocancii de pe care musteau noroiul și zăpada de pe-afară. După vreo două ore de vandalism: - Unde ai ascuns cartea pe care ai tipărit-o clandestin la Brăila?” De fapt, este condamnat în numele Poeziei. Între 1950-1954 are prima detenție, suportând-o la Canal. Cea de a doua, 1958-1964 – Balta Brăilei, Gherla. În toți acești ani, a scris versuri și titluri de poezie pe hârtie din saci de ciment, pe săpun, în memorie, pe bucățele de batistă sau pânză din cămașă (cusute cu un ac din sârmă găurit cu un ciob de sticlă cu ață din saltea). Acestea au fost scoase din închisoare în căptușeala hainei și cingătoarea pantalonilor.

Poezia lui este marcată de evenimente care îi mutilează viața, tinerețea, el asistând împreună cu prietenii lui de cuget și simțire la tragedia poporului român. Această latură biografică a creației sale nu e în detrimentul poeticității sau lirismului, cum

încalină să creadă unii, întrucât, așa cum vom vedea mai departe, Andrei Ciurunga trăiește exclusiv în, prin și pentru Poezie. Pornind de la remarcă distinsului filozof al culturii, A. E. Baconsky, din volumul despre literatura contemporană „Meridiane”, suntem în asentiment cu ideea că „simțul istoric este indispensabil oricui vrea să rămână poet după ce a trecut de douăzeci și cinci de ani”. Poeziile lui Andrei Ciurunga nu sunt doar biografii sentimentale versificate; autorul raportează timpul său interior, intim la evenimentele lumii; ca Poet, meditează, suferă, trăiește conștiința propriei sale contemporanități, astfel poemele lui din „Cântece de dor și de război” sunt pagini de istorie transpuse estetic în pagină de Poezie. Nu numai limbajul textelor, titlurile, metaforele trimit la contextul istoric, dar și partea de subtext care indica anul, luna și localitatea fac parte din Metaforă, întregind Legenda. Cititorul devine atent la aceste detalii și părtaș la eveniment, sentiment, trăire. Poetul Andrei Ciurunga păstrează intactă coerența și echilibrul între individualitatea sa artistică și spiritul timpului și al culturii căreia îi aparține. Același A. E. Baconsky spunea: „Nu pot exista poeți apatrizi și acela care nu reprezintă universul țării sale devine implicit incapabil de a se reprezenta pe sine ca individualitate distinctă”.

Itinerarul spiritual al lui Andrei Ciurunga, relevat de poezia sa, include „stațiile” și „orele” simbolice asemeni unei călătorii inițiatice: „În țara lui Roș Împărat / durerea se culcă cu trupul în pat, / durerea se suie cu sufletu-n cer. // Demult, un Copil de dulgher / a spus: Să fugiți de păcat / și de țara lui Roș Împărat [...]” (Cahul, 14 iulie 1940). Poeziile lui sunt elegii de dor, doine de răzbunare, profeții poetice, o Ars Poetica scrisă pe „rostogolite pietre de hotare”: „Tot ce n-am putut să iau – am dat. / Tot ce n-am putut să dau – mi-au smuls. / Sunt sătul de tine, cântec muls / dintr-un uger de lumini și de păcat.” („Confesiune”, Tartaul de Salcie (Cahul), 2 septembrie 1940). Textele lui depășesc adesea granițele poeticului, limitele poeziei, intrând într-o altă dimensiune și vibrație spirituală - mistică, jertfelnică, disimulând durerea în rugăciune, psalm, cântec „de moarte”, „de pe front”, „cântec pentru Basarabia”, „recviem pentru țara de acasă”: „Miluiește, Doamne, pe eroii care / au căzut în luptă pentru crucea Ta / Și aprinde-n ceruri pentru fiecare, / candelă de veghe – câte-un pui de stea. // Inimile bune, frânte pe vecie, // fă-le să răsară, printre grâne – maci. / Ochii lor ca zarea, risipiți în glie, / În cicori albastre, Doamne, să-i prefaci. // Miluiește, Sfinte, sufletele bune / duse sus acolo, lângă Tine, lin – și-mplinește visul lor din rugăciune: / Fă-le țara, Doamne, cât un brad. Amin.” Textele lui sunt pătrunse de un aer mistic, transformând discursul într-o ectenie a milei, a rugăciunii pentru fericirii și pururea adormiții fii

ai Patriei, care prin jertfa lor au înălțat în cer Slavă Neamului Românesc.

După 1989 continuă să scrie poeme și să-și „adune” amintirile într-un volum intitulat „Memorii optimiste”. Descoperim între aceste rânduri un suflet luminos, nerăzbnător, dar ferm în izbânda spiritului. Gheorghe Gheorgiu, coleg de liceu din perioada bolgrădeană, care l-a vizitat la București după 1989, mărturisea: „Ani de zile a tot sperat să vadă la el acasă un volum cu versurile lui născute în lupte și între pereți de beton, versuri despre Basarabia – „Țara mea de dincolo de țară”. Dar nu s-a găsit nici o editură de la Chișinău să-i împlinească visul. Dimpotrivă, el își edita la București poeziile pe cont propriu și din fiecare tiraj expedia la Cahul și Chișinău, pe adresa Uniunii Scriitorilor din Moldova, câte două-trei sute de exemplare pentru bibliotecile școlare.”

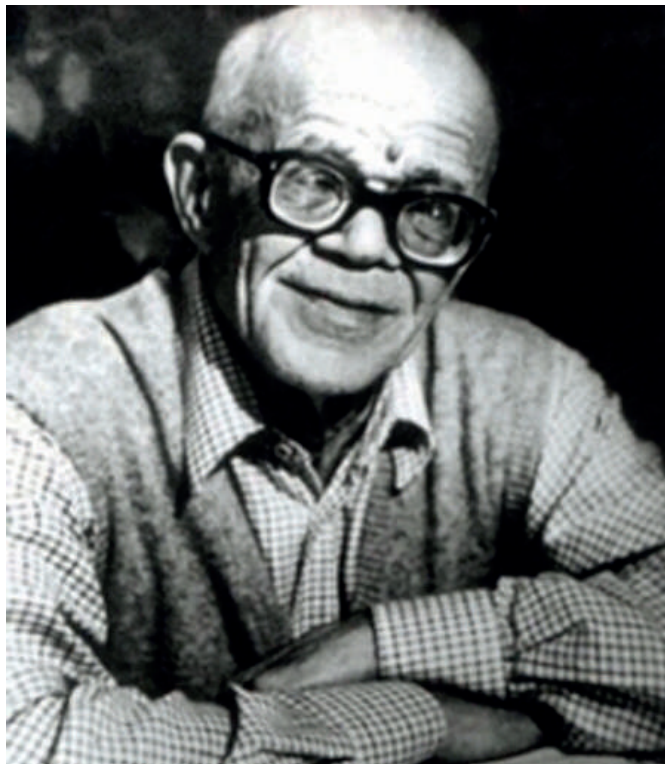
În 2018, la doisprezece ani după plecarea lui Andrei Ciurunga în „țara fără dor”, Editura „Știința” din Chișinău tipărește cartea „Andrei Ciurunga. Scrieri”. Ediția oferă o imagine cvasicompletă a activității literare a poetului, ilustrând cele două secțiuni distincte ale creației sale originale: poezia și memorialistica. Secțiunea „Poezie” include texte din volumele tipărite de poet începând cu debutul din 1936 și până la sfârșitul vieții sale, fiind urmată de „Memoriile optimiste” din volumul cu același nume (București, 1992) și o serie de texte nepublicate în volum, reunite sub genericul *Prin Basarabia de odinioară*. Textele sunt precedate de un studiu introductiv asupra creației poetului și o cronologie a vieții lui dramatice. Volumul se încheie cu o secțiune de note, comentarii și referințe la textele incluse și alta de iconografie. Studiul introductiv din acest volum este realizat de Anatol Moraru.

Aș vrea să închei acest modest omagiu adus poetului Andrei Ciurunga cu o doină, poem care ar fi întregit orice antologie de poezie românească, dacă aceasta i-ar fi găsit loc între copertile sale: „Lună, cale tulbure, / numai dor și pulbere, / dăruiește-i Prutului / liniștea sărutului, / fulguie-ți zăpezile / cât se-ntind livezile / peste țara plângerii, / care - așteaptă îngerii. // Du-te, lună crainică, / peste codri, tainică / și-ndulcește-i satului / arșița oftatului, / talmăcește-i pragului / zbuciumul pribeagului, / mângâie pleoapele / străvezii ca apele / și sărută frunțile / tinere ca nunțile / când se-nchină stelelor / în bătaia relelor. // Lună, lună – luminiș / lebădând în păpuriș, / rugăciune, denie, / soră de bejenie, / fă-te puf, fă-te covor, / pentru pașii care dor, // culcă-te pe jos – mătasă – / pentru pașii fără casă, / lunecă pe drum deschis / pentru pașii fără vis. // Lună, sora munților, / bucuria frunților, / mergi în țara plângerii / care-așteaptă îngerii / și sărută vetrele / unde

crișcă pietrele, / răscolește crengile, / scutură tălăngile, / mângâie pleoapele / care dorm ca apele, / și vestește porților / învierea morților, / stelele când se desprind, / dorurile când se-aprind, / lacrimile când se rup - // lună, frunte fără trup... ” („Doină pentru frații mei”).

Andrei Ciurunga: „Peste versul meu s-a plecat fruntea lunii..”

BIOGRAFIE

Biografia mea e simplă ca liniștea:
m-am născut într-o toamnă tăiată de pluguri
și-am trăit numai verile –
multe veri cu obrazul încins.

Pentru celelalte anotimpuri
cercetați-mi poemele
umede încă din muguri,
sau poemele în care a nins.

CONFESIUNE

Am crescut din negură și vânt,
Să mă răzvrătesc aici mereu,
Mă credea pământul Dumnezeu,
Iară cerul mă credea Pământ.

Gloata mă văzuse fulgerând
Peste lume, peste stele, peste vis.
Toată tinerețea de narcis
Mi-am legat-o lângă lujere de gând.

Tot ce n-am putut să iau – am dat.
Tot ce n-am putut să dau – mi-au smuls.
– Sunt sătul de tine, cântec mulș
Dintr-un uger de lumini și de păcat.

Am să-ncep să strig după dreptate,
Mâini străine mi se strâng de gât.
Moldovenii mei, de-atât urât,
M-or urma, cu buzele-nsetate.

Cu pământul nu știu să mă leg,
Dar mă cheamă glasul strămoșesc
Și mi-e dor de steagul românesc,
Să-l cuprind și să-l sărut întreg...

POEM PENTRU VERSUL MEU

Peste versul meu s-a plecat fruntea lunii,
Au îngenuncheat lângă el căprioare
Și mi l-au luat în brațe gorunii
Să-l adape în agheasma din izvoare.

Când mieii sorbeau din găleți asfințitul
Și genele zării musteau ca o rană,
Sufletul meu, pe veci risipitul,
Șoptea versul tânăr și bun ca o mană.

Târziu, la fântâna cu ciutura spartă,
Unde trupul povara de sânge și-o scutură,
Beam apă vie, beam apă moartă,
Și versul din mine era parcă ciutura...

Peste versul meu s-a plecat fruntea lunii,
Dar cine-l gonește cu pietre acum?...
– Vezi, mi l-au luat în brațe gorunii
Și mi l-au ascuns în pădurea de fum...

CÂNTEC PENTRU BASARABIA

Țară cu pridvoare și cu prune brune
care dorm în ochii puși pe rugăciune,

cine-a frânt în tine ascuțiș de sabie

să te plece altor steaguri, Basarabie?
 Ruptu-te-au dușmanii, datu-te-au la câini,
 iezii din privire să ți-i culci în mâini.
 Pletele să-ți fluturi noaptea pe sub stele,
 când își umple Nistrul ochii cu mărgele.
 Țară cu domnițe – tremur între gene –
 albe ca lumina strânsă din poiene,
 unde-au fost arcașii, unde-au fost plăieșii,
 când le-au scos în târguri trupul, megieșii?
 Frunză, frunzișoară verde de sulfină,
 crucea se ridică, troița se-nchină.
 Plugul între brazde răscolește sânge,
 vântul dacă bate, plopul nu mai plânge.
 Țară, țăruleană limpede ca Prutul,
 lasă-mă să-ți mângâi rana cu sărutul...

ȚARA MEA DE DINCOLO DE ȚARĂ

Țara mea de dincolo de țară
 cu privirea umedă de jind,
 te-am purtat în mine pribegind,
 ca pe-o flacăra ce arde pe comoară.

Încă din pruncia mea de aur
 m-am știut cu tine cununat,
 dar te-a vrut al ei – și te-a furat
 nesătula poftă de balaur.

De-am strigat apoi că ești a noastră
 tânăra, întreagă și pe veci,
 m-au închis între pereții reci
 și mi-au pus zăbrele la fereastră.

Azvârlit în temnița dușmană,
 gem ades, însângerat sub fier,
 și-atunci pun câte-un crâmpei de cer
 din seninul tău – bandaj pe rană.

Foamea când îmi cască noi abise,
 vine câte-un pui de cozonac
 ce-a crescut ca mine, pe Bugeac,
 trupul să mi-l sature prin vise.
 Țara mea de dincolo de ape,

dacă șovăi în credința mea,
 simt cum îmi trimiți, vâjnoși, să-mi stea
 toți stejarii din Orhei pe-aproape.

Când îmi dau târcoale bezne grele,
 lilieci când se izbesc de grinzi,
 numai tu prin noapte îmi aprinzi
 polincadrul Nistrului cu stele.

Zgribulit în hainele vărgate,
 astăzi vântul iernii îl ascult.
 Hora noastră a murit de mult,
 frigul mușcă tălpile-nghetate.

Dar pândesc la drum de primăvară
 să întindem iar din prag în prag
 hora mare sub același steag –
 țara mea de dincolo de țară...

NU-S VINOVAȚ FAȚĂ DE ȚARA MEA

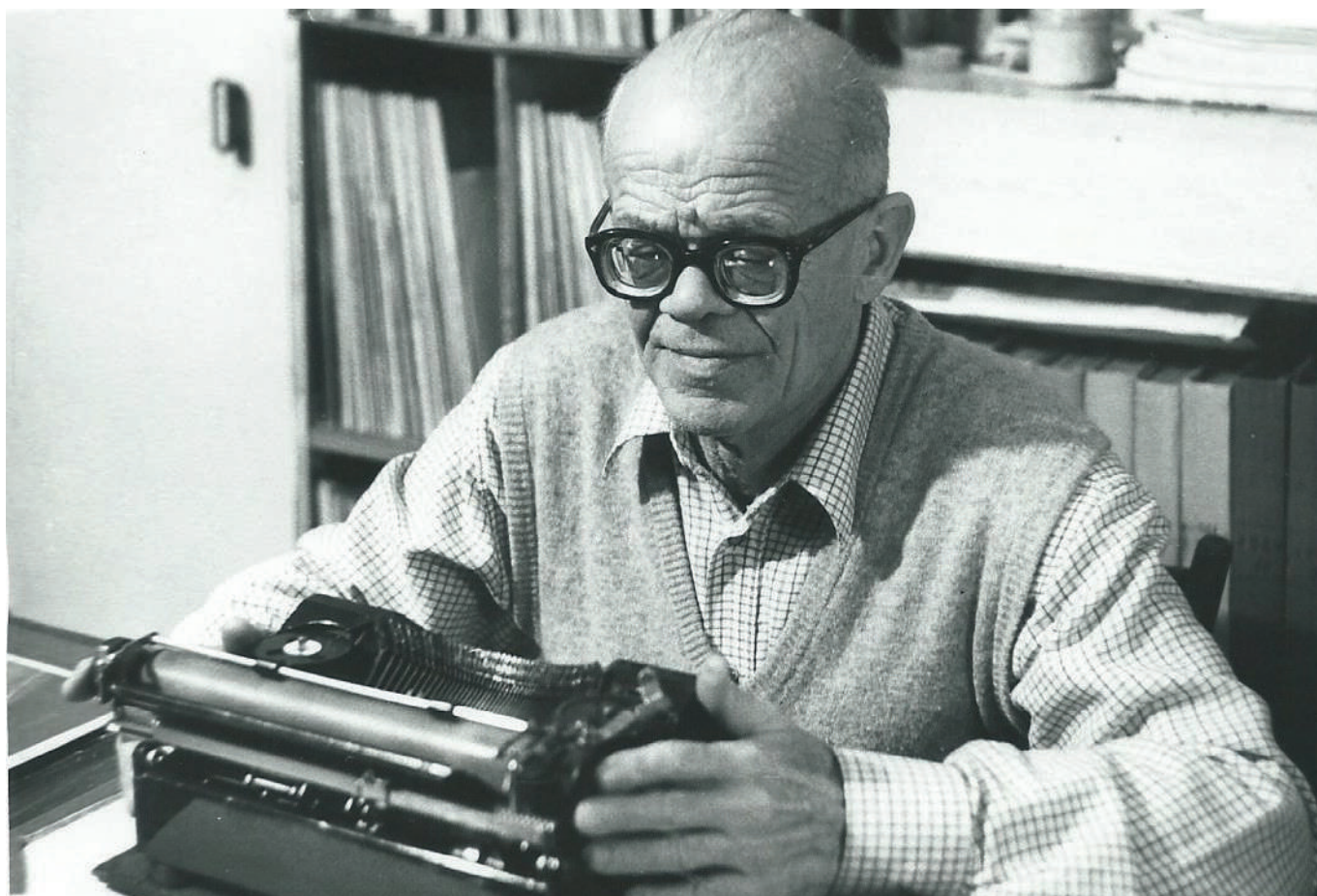
La ora când cobor, legat în fiare,
 să-mi ispășesc osânda cea mai grea,
 cu fruntea-n slavă strig din închisoare:
 – Nu-s vinovat față de țara mea.

Nu-s vinovat că i-am iubit lumina
 curată cum în suflet mi-a pătruns,
 nici că vrăjmașii i-au prădat grădina
 și că sutașii coasta i-au străpuns.

Nu-s vinovat că-mi place să se prindă,
 rotundă ca o țară, hora-n prag
 sau c-am primit colindători în tindă,
 cum din bunic în tată ne-a fost drag.

Nu-s vinovat că toamnele mi-s pline
 cu tot belșugul, de la vin la grâu,
 nici c-am chemat la praznic pe oricine,
 cât m-am știut cu cheile la brâu.

Dac-am strigat că haitele ne fură
 adâncul, codrii, cerul - stea cu stea
 și sfânta noastră pâine de la gură,
 nu-s vinovat față de țara mea.
 Nu-s vinovat c-am îndârjit șacalii

când am răcnit cu sufletul durut
că nu dau un Ceahlău pe toți Uralii
și că urăsc hotarul de la Prut.

De aceea când cobor legat în fiare,
împovărat de vina cea mai grea,
cu fruntea-n slavă strig din închisoare:
– Nu-s vinovat față de țara mea!

PRO DOMO

Rapsod și gazdă, și stegar de rând,
eu n-am să pot muri atâta vreme
cât lebedele lumii mor cântând
și cât renasc, înzăpezind, poeme.

Destul mă bucur de-nsutit belșug
sau de-ndelunga pâinii epopee
când curge-n brazde luna după plug
și crește-n valuri verzi, ca o maree.

Destul vă cânt, c-un licăr intrinsec,
în versuri moi și-albastre de iubire.
– Lăsați-mi, pentru cât arzând mă trec,

măcar de-un deget, în pahar, mâhnire.

Să cânte-a noapte lebăda și-a hău
prin trestii ce-o privesc nătânge.

Amurgul dens al cântecului său
îmi umple dulce sufletul de sânge...

POVARĂ

- Mamă, în traistă ce duci, printre case?
- Ia, mai nimic. O povară de oase!

- Tată, ce duci sub paftelele gemene?
- Ia, mai nimic. Un amnar și o cremene!

- Bunicule, în semnele palmei ce duci?
- Ia, mai nimic. Niște cruci și răscruci!

M-am privit obosit, într-un geam.
În traistă și-n palme pe toți îi duceam.

Ionel Novac

Restituire: corespondența Andrei Ciurunga - Constantin Reabțov

În cursul anului 2019, prin amabilitatea domnului profesor universitar Gheorghe Reabțov, unul dintre fiii regretatului „iluminist” de la Cahul, Constantin Reabțov, am intrat în posesia scrisorilor primite de tatăl domniei sale de la cea mai de seamă personalitate a orașului, poetul Andrei Ciurunga. Prieteni din copilărie și apoi colegi la Liceul „Ion Voievod” din urbea de pe Frumoasa, cei doi au fost despărțiți de vitregiile vremii peste puțin timp după absolvirea acestuia, fiecare alegând un alt drum și reușind să se reîntâlnească abia după aproape o jumătate de secol.

Despărțirea, chiar dacă de foarte lungă durată, nu a reușit însă să-i înstrăineze de tot pe cei doi, prietenia încheată de la fragedă vârstă și consolidată în nenumăratele escapade prin zăvoaiele din lunca Prutului, prin parcurile orașului sau la întrecerile de alergări rezistând în timp, în ciuda tuturor vicisitudinilor vremii. Ca urmare, reluarea legăturii, chiar după zeci de ani, a apărut ca ceva firesc, ca după un vis frumos ce fusese întrerupt de un coșmar nedorit de niciunul dintre protagoniști.

Prin grija destinatarului și, mai apoi, a fiului acestuia s-au păstrat 89 din scrisorile trimise de Andrei Ciurunga lui Constantin Reabțov, scrisori care acoperă, cu scurte intervale de întrerupere, perioada 1988 - 1997. Cea mai veche este datată 19 octombrie 1988, iar ultima, expediată cu câteva zile înainte de trecerea profesorului și pedagogului Reabțov la cele veșnice, poartă data de 20 martie 1997. Că cei doi au corespondat și anterior anului 1988 putem afirma cu siguranță, fapt susținut și de precizarea lui Ciurunga în scrisoarea susmenționată, prin care acesta îi mulțumea prietenului său pentru cartea trimisă („*Îți mulțumesc mult pt. cartea lui Gheorghe Vodă, poetul cahulean atât de plin de talent*”). Din păcate, acestea nu s-au mai păstrat, la fel cum nici scrisorile primite de la Constantin Reabțov sau de la numeroasele personalități culturale și literare de pe ambele maluri ale Prutului, cu care a corespondat Andrei Ciurunga mai ales după 1990, nu s-au păstrat după moartea acestuia și a soției sale. E o pierdere importantă atât pentru istoria literaturii române, cât și pentru cititorii și iubitorii „poetului pe schimbul căruia a înviat Hristos”.

În rândurile ce urmează vom încerca să facem o sumară prezentare a scrisorilor trimise de Andrei Ciurunga prietenului său cahulean, care, sperăm, va fi cât de cât utilă cititorilor. Astfel, din cele 89 de scrisori, 36 sunt scrise de mână, iar restul de 53 sunt bătute la mașina de scris. În prima parte a corespondenței predomină cele scrise de mână, dar cu trecerea timpului, din cauza

acutizării bolilor la ochi de care suferea poetul, acesta va apela tot mai mult la mașina de scris, cu excepția unor felicitări, unde așternea cu stiloul doar câteva rânduri, precum și a ultimei scrisori trimise prietenului său de la Cahul, scrisă tot de mână...

Subiectele abordate sunt multiple, acoperind variate domenii: evocarea unor amintiri legate de copilărie și familie, debutul literar, prieteni și cunoscuți comuni, revista „Cahulul literar”, probleme de sănătate, dorul de Cahul, proiecte editoriale, limba română, viața de zi cu zi, ba chiar și opinii cu privire la viața politică și socială a acelor ani.

„Suportul” scrisorilor îl constituie, de regulă, colile albe de hârtie, format A4, dar câteva sunt scrise pe hârtie specială disponibilă la sfârșitul anilor '80 (măpe cu câte 10 plicuri și coli de scris având imprimare diverse desene: flori, animale, obiecte etc), la care se adaugă diverse felicitări ocazionale. Însă mijlocul anului 1991 îl prinde într-o acută criză de coli pentru scris, astfel că „*dispariția de pe piață a hîrtiei de scris (iar cînd apare costă 1500 lei topul, de la 100 cît era) mă face să-ți scriu pe o foaie spurcată pe-o parte, dar bună pe alta. Mi-a dat un prieten o tonă de asemenea foi și eu le folosesc și cînd trimit colaborări la reviste. Doar pentru vreo oarecare carte păstrez cele câteva sute de foi pe care le mai am.*” (29 iulie 1991).

Încă de la o primă lectură se evidențiază grija poetului pentru claritatea și cursivitatea conținutului scrisorilor, acesta parcurgându-le cu atenție de fiecare dată înainte de trimitere și făcând modificările necesare acolo unde găsea de cuviință. Stau mărturie corecturile, adăugirile, ștersăturile sau PS-urile care le însoțesc aproape de fiecare dată, făcute preponderent cu stiloul.

În ceea ce privește ortografia, Andrei Ciurunga se adaptează din mers schimbărilor petrecute în domeniu. Astfel că, după ce mulți ani folosisese litera *î* din *i*, după decizia Academiei Române din 1993 în scrisorile trimise lui Constantin Reabțov (și nu numai) va trece la folosirea lui *â* din

a, dar și a celorlalte norme impuse de înaltul for de știință și cultură (sunt, suntem, sunteți).

Trecând la formulele de adresare folosite în fiecare scrisoare, acestea evidențiază cum nu se poate mai bine strânsa legătură și prietenia care îi lega de zeci și zeci de ani („Am început cu cel mai vechi și cel mai drag prieten”, i se confia el într-o misivă din 31 decembrie 1991). Poetul i se adresează preponderent cu „Iubite Costică”, dar frecvent sunt utilizate și alte formule, precum „Mult iubite Costică”, „Iubite frate Costică”, „Costică dragă”, „Costică scumpule”, „Mult iubite frate Costică” ș.a. Atunci când se adresează întregii familii, formulele sunt „Iubiții noștri Costică și Daria”, „Iubiți prieteni”, „Dragii noștri”, „Iubiții noștri”. La fel, scrisorile sale sunt semnate începând cu „Robert”, apoi trece la „Robică” (majoritatea), „Ina și Robică”, „Robică și Ina”, „Ina și A. Ciurunga” sau, în câteva cazuri, utilizând toate cele trei nume („Robică / Andrei Ciurunga / Robert Cahuleanu”). De regulă, acestea sunt adăugate de mână, cu stiloul sau pixul.

Referindu-se la debutul său literar, Andrei Ciurunga rememorează cu nostalgie de câteva ori acel moment emoționat din viața sa: „Așa că îți scriu abia acum, ca să-ți spun cât am fost de emoționat, citindu-mi „biografia” în revista liceului nostru. Acolo am debutat în ianuarie 1932 (exact acum 50 de ani) cu o poezie intitulată „24 ianuarie” și semnată Robert Eisenbraun. Foaia se numea „Îndrumarea Tinerimii” și era patronată de C. Radu, directorul liceului și prof. de l. română! Îți mulțumesc, Costică, pentru această duioasă reîntoarcere în copilărie!” (26 iunie 1992); „Gheorghiu¹ pomenește și de mine acolo, zicând că am fost încurajat în primele mele încercări literare de V. Hondrilă², fapt perfect adevărat, eram în liceu când mi-a apărut „Melancolie”, placheta din 1936, îmi amintesc textual că a scris „Poeziile spun mai mult ce va fi autorul, decât ce cuprind ele”. Păi, ce puteau cuprinde altceva decât naivități, la cei 16 ani câți aveam?” (11 august 1993); „Mare bucurie mi-ai făcut cu trimiterea foii voastre, a liceului „Ion Voievod” din Cahul. „Poetul-martir” (Doamne, chiar așa am ajuns?) și-a revăzut pentru încă o clipă, cu toată intensitatea, copilăria și debutul absolut, din ianuarie 1932, la revista „Îndrumarea Tinerimii” a profesorului Constantin Radu. Era o zi de ianuarie, când am ajuns acasă pe înserat venind de la liceu, cu numărul de revistă, triumfător, agitându-l prin cameră. Îmi apăruse prima poezie („24 Ianuarie”) în publicația Liceului, semnată Eisenbraun Robert, elev clasa I-a Liceul „Ion Voievod.” (31 mai 1994).

Cum s-au păstrat poeziile sale din perioada de detenție i se destăinuie prietenului său într-o

scrisoare datată 8 iulie 1991: „Mă întrebi, dragă Costică, în ultima ta scrisoare, cum s-au păstrat versurile mele din închisoare? Uite că nu-i un secret, am să-ți spun minte-naș. La Canal (1950-1954) aveam la îndemână bucăți de hîrtie rupte din sacii de ciment cu care lucram. Le compuneam mintal (nu era hîrtie suficientă și pentru ciorne) și le treceam pe curat cînd erau finisate. Odată cu acestea, le învățau pe de rost colegii de suferință, pentru a le pune în circulație, din baracă în baracă și din colonie în colonie. Făcusem chiar un mic carnetel, ascuns în paiele din saltea. Dar la o percheziție mi s-au găsit și am dat de dracul. Au ieșit deci pe cale orală, au ajuns în țară și în străinătate, s-au citit la radio și au apărut în antologii și reviste străine. În a doua perioadă a închisorilor mele (1958-1964) în temnițe nu se găsea hîrtie. Atunci le compuneam tot mintal, băieții le învățau pe de rost (și eu de-aseenea, evident) și le coseam numai titlurile, cu ață, pe bucăți rupte din cămăși și băgate prin căptușelile unui cojocel de care nu mă despărțeam niciodată. Așa le-am scos, după care le-am transcris în caiete bine păstrate timp de 26 de ani, pînă la Revoluție.”

Valoare de document au și destăinuirile privind revista „Cahulul literar³”, despre care „pot să spun următoarele: a apărut un singur număr – dar nici acela, de fapt, nu a apărut. Colonelul Dobrescu, prefectul județului, tot aștepta o aprobare de la București, ca să se dea voie să-l punem pe piață. Evenimentele de la 28 iunie 1940 au surprins revista în tipografia lui Rapaport - și nu știu ce s-a mai întâmplat cu ea. Eu luasem un singur exemplar, peste câțiva ani i l-am dat lui Badiu Leu – și-a dispărut, nici el nu-l mai găsește”, avea să-i mărturisească Ciurunga într-o scrisoare datată 11 ianuarie 1990. Sau, câțiva ani mai târziu: „Ai făcut foarte bine vorbind și de „Cahulul literar” al nostru, cel din 1940. Dacă nu făceam greșeala să-i încredințez lui Badiu Leu singurul exemplar existent, acum aș fi scos niște copii la xerox și ai fi avut una și tu, și muzeul de la Cahul” (30 octombrie 1995).

Foarte bun cunoscător al limbii române („Toți vor materiale de la mine, în special careuri cu definiții în versuri, pe care nimeni în țara românească nu le potrivește ca mine. Cred și eu, după 60 de ani de poezie și 50 de ani de activitate rebusistă, mai ales când te joci cu limba română, fără să faci greșeli de sens sau cuvinte” - 21 februarie 1994), Andrei Ciurunga se arată intransigent față de cei care nu o utilizează corect: „Măi Costică, zici că ai niște eleve sîrguincioase. Nu uita să le înveți cât mai corect românește, sau să le dezveți de năravurile lingvistice proaste. Eu nu am vrut s-o supăr pe Lenuța cînd mi-a luat interviul aici, dar fata asta a început cam așa: „Îmi pare destul de bine că v-am cunoscut”. Iar

3 Vezi Ionel Novac, „Cahulul literar”, în <https://luceafarul.net/cahulul-literar>

1 Gheorghe Gheorghiu (1922-2009), poet, scriitor, istoric literar, traducător din R. Moldova

2 V. Hondrilă (1902-1974), profesor, scriitor, poet, ziarist, inițiatorul ridicării primului bust al lui I. Vodă la Cahul (1937)

mai departe cam așa: „Poeziile dvs. sînt destul de bune”. Măi, eu cînd intru în brutărie și vînzătoarea îmi spune că „pîinea este destul de bună”, nu o cumpăr în ruptul capului. În românește, „destul de” înseamnă mai puțin decît bun, sau bun cu oarecare îngăduință! La fel am constat folosirea improprie a lui „numaidecît”. Cuvîntul ăsta la noi înseamnă „imediat” sau „în foarte scurt timp”. Copiii voștri înțeleg prin „numaidecît” negreșit, sau neapărat, ceea ce nu-i același lucru. Cînd l-am întreat pe Ionel Topală din Tartaul de Salcie: „Mai vii pe la București?”, el mi-a răspuns „Numaidecît!” (31 decembrie 1991). Nu îl „iartă” nici pe prietenul său atunci cînd constată că nepoțelul acestuia nu vorbește românește: „Nepoțelul e o bomboană de băiețel - dar iarăși păcat că nu a învățat românește, cum de l-ai lăsat tu, ca bunic, pradă limbii lui Smirnov și-al altor ca el?” (14 septembrie 1992). Ca mai apoi să răbufnească după adoptarea Constituției din 1994, care stipula revenirea la denumirea de „limbă moldovenească”: „Dragă Costică, au înnebunit de tot șefii voștri cu limba „moldovenească” și cu toate celelalte absurdități, debitate în numele unei istorii de care habar nu au. Păi să ne întrebe pe noi, care am făcut limba română cu Radu și cu atîți alți profesori cinstiți, ce-i aia limbă și neam!” (20 octombrie 1994). La fel de intransigent se arăta și față de soarta compatrioților săi, în a căror apărare sărea ori de cîte ori considera că este necesar: „Știi că mă pun rău cu toți „patrioții” de pe ambele maluri ale Prutului, dar asta nu mă supără cu nimic, atunci cînd e vorba să scriu adevărul despre soarta noastră, a basarabenilor, așa cum am trăit-o cu toții” (26 mai 1993) sau „Măi Costică, eu nu-s chiar așa de furios pe cât par, dar să nu se lege nimeni de Basarabia și de oamenii ei, că iau foc!” (16 iulie 1993).

Chiar dacă și-a trăit cea mai mare parte a vieții departe de locurile natale, Andrei Ciurunga nu îi va uita niciodată pe cei de acasă, îi va susține mereu, le va trimite gratuit sute de volume din cărțile tipărite de cele mai multe ori pe cheltuiulă proprie: „... imediat ce apare⁴, printre primele exemplare care își vor lua zborul din casa mea vor fi acelea pentru frații de peste Prut. Nu zic „străinătate”, pentru că m-ar pedepsi Dumnezeu!” (21 mai 1992); „Cartea⁵ va fi darul meu pentru Basarabia, în anul cînd împlinesc trei sferturi de veac. Va avea un tiraj de 600 de exemplare, nici unul pus în comerț, ci distribuit gratuit. Vreau să trimit 100 de ex. la Cahul și 200 la Chișinău, tu ești cel mai indicat să le împarți celor vîrstnici, dar mai ales tineretului cahulean, poate la bibliotecă și la muzeu cîte unul.” (24 aprilie 1995); „Prin iulie, îmi apar două cărți de versuri. Una cu toate poeziile din închisori⁶, strînse laolaltă – iar alta cu vreo 80 de poezii

umoristice⁷! Vei primi cîte 100 de ex. din fiecare pt. cahuleni.” (17 mai 1996); „Pentru tine, în afară de cărțile cu dedicație, am mai trimis 100 ex. din „Poeme cu umbre de gratii”, 100 ex. „Versuri pentru Ina” și 150 ex. „N-aveți un surâs în plus?”, poezii umoristice, din care tu cunoști deja cîteva, din revistele unde au apărut.” (8 octombrie 1996).

Așa cum am precizat, majoritatea scrisorilor sunt bătute la mașină, cauza principală constituind-o miopia avansată pe care o avea încă din anii tinereții și pe care o invocă în repetate rînduri: „Iartă-mă că ți-am scris la mașină, dar fiind mai multe de spus, ochii nu m-ar fi ajutat să scriu de mîna atîta pogon de hîrtie.” (8 martie 1990); „Caligrafia mea este serios afectată de o veche suferință de ochi și e foarte puțin lizibilă. De-aia prefer să bat la mașină, care, săraca, scrie ca lumea.” (20 aprilie 1990); „Cînd am mai multe de spus, apai bat la mașină, că mi-e mai ușor pentru ochi să folosesc litere gata scrise de alții pe clape, decît să le buchisesc eu însumi.” (6 septembrie 1990); „Am folosit mașina ca să-ți scriu mai multe, altfel, după vreo zece rînduri, scrisul de mîna îmi obosește ochii.” (31 decembrie 1991); „Nu pot sta mult cu ochii la lumină, din cauza durerilor pe care le simt.” (3 iulie 1992); „Eu îmi consum puțina vedere care mi-a mai rămas scriind tot felul de mărunțșuri și de prostii, fie rebus, fie umor, ca să mai adaog o bucățică de carne la cartofii pe care îmi pot permite să-i cumpăr din pensie.” (24 octombrie 1993). Cu timpul se vor adăuga și alte probleme de sănătate, care își vor pune amprenta asupra creației și activității sale literare: „Cu piciorul (arterita) o duc destul de rău, nu mă prea pot deplasa decît foarte aproape și foarte puțin. Har Domnului că pot face măcar atît și că încă mai am amîndouă picioarele. Cu ochii – nu mai întreba.” (20 octombrie 1994); „Cu ochii o duc tare prost, în schimb mă simt rău și cu piciorul.” (8 martie 1995); „Alte noutăți nu prea am, decît niște dureri sîcîitoare în dreptul rinichilor, beau tot felul de spurcăciuni: ceai de mușetel și de cozi de cireșe – dar încă nu mi-a trecut” (25 august 1995); „Ți-aș scrie mai mult, dar de cîteva zile mă doare al naibii piciorul, aș tot sta în pat – dar treburile nu-mi îngăduie acest lucru.” (8 octombrie 1996); „Încolo, cam zgârâiat cu sănătatea. Am și căzut zilele trecute pe gheață – și mă doare spatele cumplit, dar sper că va trece.” (11 februarie 1997).

Pe lângă toate problemele cu care se confrunta, dorul de Cahul îl măcina însă cel mai tare: „Mi-e dor de voi toți și de tot Cahulul, deși nu mai este ca pe vremea cînd alergam ca nebunii pe șoseaua Oancea-Cahul, la întrecerea pe care cred că nu ai uitat-o.” (8 martie 1990); „Ochii și vîrsta nu mi-au îngăduit să fiu și eu la Podul de Flori de la Prut!” (8 mai 1990); „Nu mă așteptam la această generozitate din partea publicației[□] de la Cahul –

4 „Memorii optimiste”

5 „Lacrimi pentru Basarabia”

6 „Poeme cu umbre de gratii”

7 „N-aveți un surâs în plus?”

singurul loc unde m-aș simți într-adevăr acasă la mine!” (6 septembrie 1990); „Ieși, măi, mai repede, când am să vin la Cahul o să bem un vin din acela copt la soarele Basarabiei (care începe să răsară și pentru noi), aud că de la 27 septembrie se vor suprima pașapoartele, se va trece numai pe baza buletinului de identitate. Atunci să vezi du-te-vino la Prut!” (17 septembrie 1991); „Eu nu mă pot deplasa atât de departe, nici din cartier nu prea ies, stau prost cu ochii și multe altele și mi-e imposibil să mă avînt la un drum lung și greu – oricît de drag mi-ar fi să-l pot face.” (8 iunie 1992); „Mare emoție și bucurie am avut parcurgînd pe hartă străzile din Cahul. Îți mulțumesc frățeste pentru această grijă de-a mă ține cît mai aproape de voi.” (15 decembrie 1992); „E bine că bietul nostru Cahul a ajuns „celebru” datorită „Nufărului alb⁸”, de care îmi amintesc cu mare duioșie și nostalgie când îl culegeam din barcă pe fostele bălți cahulene.” (1 august 1993). Deși ar fi vrut să revină la Cahul, pe care nu îl mai văzuse de aproape jumătate de secol („Măi Costică, oare va veni și acea zi când să stăm la taclale trei zile și trei nopți, la Cahul sau la București? Eu nu concep să merg acasă cu pașaport, dar dacă se va desființa această oribilă „graniță de hîrtie”, poate voi veni la Cahul și la Chișinău, unde știu că sînt așteptat de prieteni buni” - 8 iulie 1991; „...sigur, la vară tare mi-ar plăcea să trag un drum peste Prut” - 31 decembrie 1991), însă problemele de sănătate, tot mai acute pe zi ce trece, îl vor determina să se resemneze, să se împace cu soarta, crudă și de această dată, care i-a fost hărăzită: „Sper să fie frumos și-mi exprim de pe acum regretul că nu voi participa. Dar cu ochii și cu picioarele mele – mai va!” (31 mai 1994); „Eu nici într-un caz nu mă pot deplasa la Cahul, târâi prea multe păcate fizice ca să rezist la un asemenea drum. Și cât aș vrea, Doamne, să mă mai pot plimba cu tine la braț pe Regală⁹ sau prin parcul despre care vorbesc în acele „amintiri”¹⁰ pe care le aștept să apară.” (16 februarie 1997).

Am lăsat la urmă aprecierile sale privind situația socială și politică din cele două țări despărțite de apele Prutului, domeniu în care poetul se dovedește un avizat observator și comentator: „În sfîrșit, sîntem liberi! Cele două capete ale balaurului au fost retezate, mai sînt și altele, așteptăm cu nerăbdare procesele lor. Din cauza evenimentelor sîngeroase din ultimele săptămîni, am primit chiar ieri rîndurile tale.” (11 ianuarie 1990); „Am aflat de marea adunare convocată la Chișinău pentru data de 16 decembrie – și tare mă tem de vreun carambol. Au fost convocați și bucovinenii și transnistrenii, adică toți românii din afara hotarelor. Evenimentele par a se precipita, anunțînd un nou 27 Martie 1918.”¹¹ (2

decembrie 1990); „Am ascultat cu emoție discursul lui Mircea Snegur în parlamentul nostru.” (1 martie 1991); „Știi că azi e zi de doliu la voi. Am văzut ieri la TV scene revoltătoare din Chișinău. Aici se fac mari manifestații de solidaritate, dar cu ce vă ajută acestea? Ei strigă, ei aud! Aflu că la voi s-au introdus și un fel de cartele, noi n-am ajuns încă atît de „bini”, dar nici aici nu prea stăm pe roze.” (17 martie 1991); „Iubite Costică, sîntem foarte tulburați de emisiunea „Mesager” de ieri seară, preluată de TV-ul nostru. Am văzut mari inundații în nordul Basarabiei, case distruse, recolte definitiv compromise. Oare și la Cahul s-or fi petrecut asemenea grozăvii? Măcar pe voi să vă fi iertat Dumnezeu!” (8 iulie 1991); „Cît despre minerii noștri, ce să-ți mai spun? Sînt o masă de manevră inconștientă. Anul trecut au venit și-au spart capetele celor ce se pronunțau împotriva regimului, acum invers, au detronat guvernul și au vrut să desființeze și parlamentul și pe președintele Iliescu. Se bănuiește mîna unor eventuali puciști comuniști, dar nu știu dacă se va face ceva pentru dezvăluirea adevărului. Timp de 45 de ani li s-a băgat în cap că sînt „clasa conducătoare” (cum au condus, am văzut!) și acum nu le scoate nimeni prostia asta din minte.” (14 octombrie 1991); „Aici candidează ca președinte Mircea Druc, mulți îl simpatizează, dar nu are șanse. El o știe, dar cel puțin simbolic gestul său merită toată lauda.” (14 septembrie 1992); „Ministerul nostru de externe s-a arătat foarte îngrijorat zilele acesta la TV, ca nu cumva Moldova să cadă în zona de influență politică a Moscovei – și atunci cruce la toate strădaniile celor ce vor binele pentru unii și alții dintre noi.” (23 septembrie 1992); „Pe-aici a venit o iarnă necruțătoare, care ne-a prins cam nepregătiți, nu atît pe noi, cît pe gospodarii orașului. Unele cartiere nu au nici căldură, nici gaze, unele linii de troleibuz impracticabile - ce să zic - ca la noi la nimeni, decît poate la voi. Casa noastră însă se află într-un cartier privilegiat, avem ceva gaze la bucătărie, iar în casă între 18 și 20 grade Celsius. Ina cam tremură, dar eu mă simt în elementul meu. E mai bine ca la Canal.” (21 noiembrie 1993); „Pe la noi – ger năpraznic, viscol, troiene și... Petru Lucinski, care astăzi se află în vizită în România. Voi știți mai bine, dar în presa noastră a apărut o declarație a lui Mircea Druc, prin care spunea că Lucinski nu-i mai promoscovit decît Snegur. Nenocire ar fi fost dacă ieșea președinte Sangheli. Dumnezeu v-a ferit de-o asemenea pacoste!” (30 decembrie 1996).

Prin toate acestea, dar și alte subiecte pe care nu le prezentăm acum, fiind restricționați de spațiul revistei, Andrei Ciurunga dovedește încă o dată cît de legat era de Cahulul natal, de oamenii săi, de Basarabia istorică, de acea sfîntă țărână pe care o părăsise în urmă cu mai bine de cincizeci de ani, dar pentru care inima sa continua să bată fără încetare!

săptămînalul „Patria tînără” începînd cu 1 martie 1997

8 Ziarul cahulean „Octombrie roșu”

9 Festival internațional de folclor care se desfășoară la Cahul, bienal

10 Actuala stradă „31 August 1989”

11 Ciclul „Prin Basarabia de odinioară”, apărut în

Valentin Reabțov

Îmi place mult patria mea mică - municipiul Cahul, mai ales după 2015, când la conducerea lui a venit un tânăr cadru didactic universitar, un entuziast, un om integru și ambițios de a face, în sfârșit, lucruri bune pentru concetățeni și a lăsa o amintire frumoasă după el în această perioadă grea, prin care trecem. Îl am în vedere pe Nicolae Dandiș. Pe lângă faptul că numai în ultimii ani a făcut "schimbarea la față" a localității, asfaltând străzi, amenajând piețe și parcul central, pavând trotuare; câștigând mai multe proiecte, domnia sa n-a uitat nici de necesitățile spirituale ale cetățenilor. De când e la cârma orașului, a fost renovat Palatul Culturii, a fost deschisă Filarmonica din Cahul, s-a reluat editarea revistei "Cahulul literar și artistic" etc. Important e și faptul că domnul primar e receptiv la toate propunerile cahulenilor de a scoate din anonim personalitățile care s-au născut, au studiat sau au activat în această urbe a Basarabiei. Personalități aproape că necunoscute, mai ales de către cei tineri.

Am făcut această digresiune, pentru ca cititorul să înțeleagă de ce am hotărât să scriu despre marele poet cahulean, românul basarabean Andrei Ciurunga, poet martir al temnițelor comuniste din România, după cum este calificat frecvent, și care la 28 octombrie 2020 ar fi împlinit o sută de ani. Din copilărie am cunoscut acest nume de la părinți, desigur în măsura în care puteau să-mi vorbească despre el atunci. Tatăl meu, Constantin Reabțov, i-a fost coleg de bancă la Liceul din Cahul și au prietenit toată viața, în pofida faptului că nu s-au văzut timp de 52 de ani. Apropo, și tata, la 26 iulie curent, ar fi împlinit aceeași vârstă. Pandemia și-a lăsat amprenta asupra acestui eveniment aniversar, dar împreună cu fratele meu mai mare, Gheorghe Reabțov, profesor universitar de franceză, membru al Uniunii Scriitorilor și Jurnaliștilor din Moldova, am scris

Prietenul drag al tatălui meu

mai multe articole, însă un mare aport și-a adus și domnul Ionel Novac, consul la Consatul General al României la Cahul. Articolele sale despre acești doi cărturari de la Cahul au fost publicate în Republica Moldova, în România și în Australia. Vreau să mulțumesc domnului Ionel Novac pentru tot ce a reușit să facă pe parcurs de trei ani de aflare în "siurghiun" la Cahul, el scriind aici cărți și zeci de articole despre oamenii și meleagurile noastre. Credeți-mă că nu e ușor să fii toată ziua la serviciu, iar în timpul liber să studiezi arhivele și destinele oamenilor care au proslăvit aceste locuri. Îmi mărturisesc într-o discuție că e bihorean, dar de Cahul, de oamenii lui de azi și, în special, de acei care au făcut istoria de ieri a localității s-a îndrăgostit, Cahulul devenindu-i a doua "patrie mică". Pe această cale vreau să-i urez domnului Ionel Novac mulți ani fericiți, sănătoși și încă multe realizări la scoaterea din anonim a înaintașilor noștri, iar penița sa să nu se usuce!

Revin, însă, la Andrei Ciurunga. De altfel, acesta e unul din multele pseudonime cu care și-a semnat poeziile și cred că cititorii își dau seama de ce a procedat astfel. Numele lui adevărat e Robert Eisenbraun – băiatul din tată german și mamă româncă, prietenul drag al tatălui meu. După 28 iunie 1940 soarta i-a despărțit și, după cum am menționat mai sus, nu s-au văzut mai bine de jumătate de secol. Da, după ce Andrei Ciurunga a fost reabilitat prin 1964 și a ieșit din lagărele comuniste ale României, ei au corespondat, scriindu-și peste 100 de scrisori. Reîntâlnirea lor a avut loc în martie 1992, la București, în apartamentul lui Robert, cum îi spunea tata. Această călătorie de la Cahul la București a fost organizată de către una dintre discipolele tatei de la Școala Pedagogică din Cahul, Doina Focșa, și regretatul ei soț, Nicu. Cei doi prieteni s-au despărțit pe când aveau câte 20 de ani, ca să se revadă la vârsta trecută de 70. Paradoxul mai constă în faptul că la Nistru în acele zile era din nou război. Bravii combatanți, patrioți ai neamului, s-au ridicat la luptă contra "eliberatorilor" care din nou vroiau să ne ocupe...

Despre această întâlnire, prima și ultima, care a durat trei zile și trei nopți, mi-a povestit mama. Mi-e greu să redau sentimentele și emoțiile împărtășite atunci de către Robert și Constantin, semnificativ fiind că aproape că n-au dormit pe parcursul celor trei nopți, iar ziua cutreierau Bucureștiul. Și tot timpul discutau, nu puteau să se sature de amintiri: discutau, discutau și nu puteau să se oprească... Amintiri păstrate în ermitajuri spirituale timp de peste 50 de ani!

Am citit mai multe poezii ale poetului martir, am navigat pe Net și am găsit multe lucruri interesante, în particular amintirile mai multor deținuți politici care au stat în aceleași celule la Canal cu Andrei Ciurunga. De ce le-am căutat și nu m-am folosit de memoriile lui Andrei Ciurunga "Memorii optimiste", editate în 1992 la București? Foarte simplu: despre ele a scris fratele meu, Gheorghe, articolul urmând să fie publicat la Chișinău, în săptămânalul "Literatura și arta". Am fost copleșit atât de această carte a lui Andrei Ciurunga, cât și de poeziile lui întrunite în mai multe volume publicate de-a lungul anilor. E greu să citești așa ceva, dar trebuie, pentru că dictatorii n-au dispărut. Scriu aceste rânduri, iar soția îmi tot aduce știri despre atrocitățile ce au loc în Belarusi... E anul 2020, suntem în mijlocul Europei, iar ceea ce se întâmplă la izolatorul Okrestino e greu de imaginat: torturi sofisticate (la care participă și femeile gardiene!), bătăi, violuri etc. E un *deja vue*? Se repetă? Oare Andrei Ciurunga nu pentru eliminarea unor astfel de fenomene a luptat cu bărbăție, pentru care fapt a fost ținut în temnițe și lagăre de concentrare?.. A petrecut în închisorile

comuniste ale lui Gheorghe Gheorghiu - Dej vreo zece ani, în două reprize, a trecut prin penitenciarele Uranus, Galata, Jilava, apoi prin lagărele "cumplitului canal", după cum el însuși îl numește. Un deținut, coleg de suferințe, a scris așa : "El este acela de la care vine numele de Canalul Sângelui". A fost eliberat în 1954, dar rearestat patru ani mai târziu, în 1958, și condamnat la 18 ani de muncă silnică, pentru vina de a fi scris și difuzat poeziile concepute la Canal, poezii ce circulau atât în țară, clandestin, cât și în afara granițelor, antologic sau la posturile de radio occidentale. Această a treia condamnare (prima, cea din 1947, a fost de 29 de zile) o execută la Gherla, fiind eliberat în 1964, în urma decretului de grațiere a tuturor deținuților politici.

Cum a reușit Andrei Ciurunga să-și scoată din lagăre și închisori poeziile, dacă era strict interzis să folosească hârtia și creioanele? Metoda a fost destul de simplă, dar ingenioasă: a cusut pe pânză, în căptușeala unui pieptar de care nu se despărțea niciodată, versurile-cheie ale câtorva sute de poezii ce vor fi refăcute în libertate. Va scrie mai târziu Iancu Saul: "Versul lui era întotdeauna cald și chemat de iubire fizică, de iubire de țară, de iubire de om...". "Poeziile lui, însuflețite de cea mai adâncă dragoste de țară, constituiau hrana spirituală a sute de deținuți", va mărturisi Florin Constantin Pavlovici, care a mai menționat cu ironie: "Dormeam în patul lui Robert Cahuleanu. Acesta fusese luat din celulă, mutat în altă parte, însă administrația nu reușise să-i mute și amintirea: oamenii vorbeau despre el ca și cum ar fi fost încă prezent. Cahuleanu era pseudonimul literar al lui Robert Eisenbraun, poet basarabean născut la Cahul, din tată german și mamă cu sânge grecesc, amestec ideal pentru nașterea unui mare patriot român. Din patriotism spărsese el piatră la Canalul Dunărea-Marea Neagră, într-o primă condamnare mărunță, iar acum, pentru că nu se învățase minte și recidivase în aceeași culpă a patriotismului, justiția populară îi dăduse exact cât ar fi meritat de la început: optsprezece ani". "La spitalul Salcia l-am cunoscut pe Robert Eisenbraun - pseudonim Cahuleanu sau Andrei Ciurunga, despre care auzisem că este un mare poet, scria și Doru Novacovici. Sensibilitatea lui îngemănată cu dragostea pentru libertate l-au adus în închisoare de două ori. Era închis, căci era vinovat, după cum spunea el, pentru propriile lui cuvinte. Era un omuleț cu ochelari cu zeci de dioptrii, retras, visător și totuși destul de virulent în discuțiile contradictorii. Talentul și sensibilitatea, ca și ironia lui robustă în fața suferinței, m-au apropiat de el."

Pe parcursul ultimilor 30 de ani în Republica Moldova se vehiculează ideea cum că există conflicte interetnice. Nu e corect, este o invenție a

celor care au venit cu tancul să ne ”elibereze”. Și voi aduce un simplu exemplu. Clasa de liceu în care au învățat Robert Cahuleanu și Constantin Reabțov era un fel de Turnul lui Babel. În ea învățau reprezentanți ai diferitor etnii: români, nemți, greci, bulgari, armeni etc. În familie toți vorbeau 2-3 limbi, dar la liceu studiau în limba română și nu era nici un fel de conflicte.

Cu regret, numele lui Andrei Ciurunga este puțin cunoscut în Republica Moldova, precum și în România. Într-un material biografic din Wikipedia am găsit așa cuvinte: ”Dezinteresul față de personalitatea lui Andrei Ciurunga este o adevărată crimă împotriva culturii române, zămislite cu lacrimi și suferințe în spațiul carceral comunist din România secolului 20”. Adică reabilitat, dar parțial, și nu trebuie de făcut mare zarvă. Oare la noi, în Basarabia, nu tot așa s-a întâmplat? Apropo, au fost pedepsiți anchetatorii, procurorii, judecătorii, gardienii pentru atrocitățile comise față de oameni nevinovați sau unii dintre ei mai primesc și pensii speciale?

Andrei Ciurunga nu este și nu va fi uitat la Cahul. Din contra, creația lui va fi valorificată mai amplu de următoarele generații!

Debuturi în „literatură”

Primele luni de liceu au însemnat și debutul meu absolut în ceea ce s-a dovedit a fi mai târziu intrarea mea în „literatură”. Aveam 11 ani abia împliniți. Directorul liceului „Ion Voievod” era profesorul de limbă română Constantin Radu, un om de mare cultură, dar de-o neglijență vestimentară strigătoare la cer. Nu l-am văzut niciodată cu pantalonii călcați, iar vestonul lălău atârna pe el ca primit de pomană.

Pentru ziua de 24 ianuarie 1932, aniversarea Unirii Principatelor Românești, profesorul Radu a cerut să scriu o poezie la temă, pe care am recitat-o la serbarea liceului, dar marea mea bucurie a constituit-o faptul că această poezie a și apărut în primul număr al revistei „Tinerimea Română”, publicație întemeiată și condusă de însuși directorul nostru. N-au apărut din ea decât două-trei numere.

Când, după mai bine de 35 de ani, mi s-a acordat o pensie de către Uniunea Scriitorilor din România, vechimea „în muncă” mi-a fost calculată din anul debutului, adică din 1932 până în 1967, fapt care a contribuit esențial la stabilirea unei sume lunare substanțiale, cu care mă puteam descurca onorabil. Ceva mai târziu, în vara anului 1936, s-a produs și debutul editorial, cu placheta „Melancolie”. Lucrurile s-au petrecut cam așa: unchiul meu, Haralamb Vizanti, despre care am vorbit în aceste memorii, era proprietarul unei tipografii rudimentare, alcătuite dintr-o mașină plană de dimensiuni reduse și de un boston, adică o presă mică de imprimat, acționată manual, la care se tipăreau cărți de vizită, ferpape pentru cele trei mari evenimente din viața cahulenilor – nunți, botezuri, decese – sau orice alt imprimat care nu depășea suprafața unei coli de hârtie ministerială. Dacă vom adăuga mașina, cu ai cărei cuțit căzând ca o ghilotină se tăiau teancurile de hârtie pentru tipar, cum și cele câteva zeci de casete conținând literele de plumb, vom avea imaginea completă a acestei mini-tipografii.

Întreaga instalație era amplasată în jumătatea din dreapta a librăriei bătrânului Anastase Mănescu, în stânga intrării aflându-se librăria, cu câteva cărți nu dintre cele mai nou apărute și cu felurite rechizite școlare și de birou, la care proprietarul atașase și câteva rafturi cu jucării: abțibilduri, păpuși, mingi de cauciuc și baloane, plus alte câteva mărunțișuri.

Tipografia era dată în chirie, căci moș Haralamb nu avea nici chef, nici pricepere să se ocupe de ea. N-am cunoscut niciodată condițiile învoielii, dar probabil că erau avantajoase pentru ambele părți, altfel această combinație n-ar fi durat ani de zile, iar relațiile dintre proprietar și chiriaș n-ar fi fost atât de pașnice, așa zice chiar amicale.

Andrei Ciurunga: „Nu aveam alte distracții, dar eram fericiți...”

În 1997, pe parcursul a câtorva luni, Andrei Ciurunga și-a publicat în revista chișinăuiană „Patria tânără” memoriile „Prin Basarabia de odinioară”. Cahulul patriarhal al copilăriei și adolescenței sale identificându-se ulterior cu țara sa „de dincolo de țară”, Basarabia, pe care a iubit-o mai acut, mai sincer și mai durut decât alții, în preambulul evocărilor scrise cu penița înmuiată în surâs, nostalgie și candoare poetul va argumenta și rostul acestora: „Am trăit și eu aproape două decenii și jumătate în Basarabia natală, la Cahul și la Chișinău, și am, cred, destule amintiri despre oameni care-au fost și întâmplări care nu se mai pomenesc în ziua de azi. Iată-mă deci așezat să depăn povești la gura sobei (în era caloriferului) pentru a mai pune o cărămidă la sfântul edificiu pe care un poet pământean, Tudor Plop-Ulmanu, l-a definit atât de frumos, încât a stârnit admirația marelui critic român G. Călinescu: *Basarabia/ cuvânt cu patru a/ ca o biserică/ cu patru turle albe/ în zările istoriei,/ căreia nu știi cine/ i-a furat clopotul.*

Să sune deci – și să-i ascultăm cu luare-aminte bătaia, ca pe o inimă care nu va mai muri niciodată”. Reproducem câteva fragmente din respectivul ciclu „Prin Basarabia de odinioară”.

Nu împlinise încă 15 ani când moș Haralamb m-a poftit la dumnealui într-una din zilele lunii mai a anului 1936.

— Câte poezii ai scris până acum? m-a luat repede.

— Păi, știu eu? Cred că sunt peste o sută!

— E bine, mi-a zis. Alege vreo 30-40, care-ți plac ție mai mult, și vino mâine cu ele la mine.

Moș Haralamb a fost deci primul meu cenzor cu care am făcut cunoștință în cariera mea literară, dar atât de îngăduitor, încât nu mi-a respins nici o poezie.

— Acum du-te cu ele la domnul Mănescu, să facă el socoteala.

— Ce socoteală?

— Nu te privește. Fă cum îți spun. Vreau să-ți tipăresc în „editura” mea un volum, să intri și tu în rândul poezilor.

În mintea lui, un poet trebuia negreșit să-și aibă numele trecut pe-o copertă, ca să-și merite atributul.

Am zburat într-acolo. Bătrânul Mănescu și-a tras pe nas ochelarii pe care-i purta pe frunte în momentul acela, și-a netezit mustățile mari, îngălbenite de tutun, mi-a luat foile din mână și s-a adâncit în niște calcule numai de dânsul știute. Calcula prețul tiparului: cules, machetat, tras la

mașină, capsat. Conținutul poeziilor nu l-a interesat.

Peste vreo jumătate de oră, în care timp eu trecusem în revistă de câteva ori titlurile cărților de pe tejghea și din rafturi, mi s-a adresat, apăsându-și mustățile:

— E-n regulă. Bani de hârtie ai?

— N-am, domnu’ Mănescu, de unde să am?

— Atunci spune-i asta domnului Haralambie!

Unchiul meu a căzut ca din pod:

— Cum, el n-are hârtie?

— O fi având, i-am zis, dar mi-a cerut bani pentru ea!

După un moment de gândire, moș Haralamb s-a luminat.

— Lasă că aranjez eu. Vino mâine după școală la mine. Dar ia și pe cineva care să te ajute să duci hârtia la tipografie.

A doua zi m-am prezentat pe la trei după amiază, așezat nu prea confortabil pe rama bicicletei lui Jorjic Capela, un coleg de liceu, de la țară, care stătea în gazdă la noi.

Cu un bilețel de la unchiul meu, am alergat cu bicicleta la Banca Federală, o instituție care avea un depozit cu tot felul de materiale, printre care, bineînțeles, și hârtie. I-am dat bilețul domnului Jorj Romașcu, directorul băncii, și peste zece minute ieșeam pe poartă în următoarea formație: eu tot pe rama bicicletei, care începuse să mă cam taie pe la părțile îndeobște mai rezistente (dar poezia cere sacrificii), în spate, pe portbagaj, un rulou cât toate zilele de hârtie, iar la mijloc bietul Capela, pedalând și icnind, căci greutatea bicicletei supraîncărcate îi solicita la maximum forțele.

Placheta a intrat în lucru chiar de-a doua zi, iar într-o săptămână mi s-a și dat corectura –

prima din viața mea. Țin minte și azi surprinderea cu care descopeream greșelile de tipar inerente și teama ca nu cumva să-mi apară și-n carte. Mai ales una dintre ele mi-a cauzat câteva bune nopți de nesomn. Versul suna așa:

„Și-a-c-u-m
te duci, te stingi ca
steaua ce cade de pe
bolta clară...”

Ei bine, meșterul tipograf culese „baltă” în locul „bolții”, spre marea mea disperare.

— Ce fac aici, domnu’ Mănescu? l-am întrebat pe bătrân.

— Nu-i nimic, m-a liniștit el. Taie-l cu o liniuță pe „a”, așa cum te-am învățat, și scrie la capătul rândului litera „o”!

Am făcut operația cu inima strânsă. Dacă nu observă tipograful și-mi lasă greșeala? Pentru mai multă siguranță, am subliniat cu două linii litera de pe margine. De-atunci am rămas toată viața cu fobia greșelilor de tipar.

Peste alte trei zile, la ultima corectură, totul era în ordine. „Bolta” își luase locul în pagină, cartea nu avea nici o greșeală. Încăpuseră 29 de poezii în 300 de exemplare, cu prețul imprimat pe copertă. Mă gândeam să le ofer cartea „admiratorilor” mei, toți oameni cu stare, lăsându-i fiecăruia latitudinea de-a încuraja cu cât îl lasă punga și inima tânărul talent care se născuse în mijlocul lor. Ideea tot moș Haralamb mi-a dat-o. Spre lauda lui, nu mi-a pretins să-i restituie cheltuielile tipografiei, nici costul hârtiei. În schimb, a avut satisfacția de-a primi primul exemplar al ediției, cu cel dintâi autograf pe care-l semnam, la începutul unui drum presărat cu sute de dedicații.

Placheta se intitula „Melancolie”, era de dimensiunile unui carnetel de cuvinte (moș Mănescu mi-o tipărise la boston!) și nu cred că se mai află la ora actuală într-o altă bibliotecă decât în cea a Academiei Române, unde toate tipografiile erau obligate prin lege să-și trimită tipăriturile.

Singurul exemplar în plus pe care-l aveam (cam jumulit și fără coperti) i l-am dăruit anul trecut istoricului literar Mihai Cimpoi, președintele Uniunii Scriitorilor din Moldova, într-una din vizitele sale la mine.

Așadar, debutul meu editorial se datorează orgoliului unui om care a avut ambiția să se afle în oraș că este unchiul unui poet cu volum.

Fie-ți binecuvântată ambiția, unchiule Haralamb!

Un bronz la Cahul

Revizorul școlar al județului Cahul în anul 1937 era Vasile Hondrilă, un poet delicat și om cum rar mi-a fost dat să cunosc. Inițiativele acestui gălățean inimos s-au materializat pe hârtie și-n bronz, două materiale durabile, trezind interesul unui oraș potopit de somnolența cetățenilor săi.

Nu știu din ce fonduri, probabil din banii Revizoratului, Vasile Hondrilă scotea un ziar intitulat *Graiul satelor*. Era o publicație în patru pagini de dimensiuni mijlocii, adresându-se țăranilor din județ, dar și orașului nostru, care nu poseda nicio foaie.

Acum, dacă mă gândesc bine, nu știu cât ar fi fost de utilă o gazetă locală. Știrile zburau pe sârmă de la o casă la alta, evenimentele se aflau chiar înainte de-a se produce, atât erau de documentați cahulenii în privința mersului întâmplărilor prezente și viitoare. De aprovizionare aveau grijă negustorii și țăranii producători, prevala abundența, nu aveai pe cine și de ce înjura. Problemele edilitare le rezolva domnul Aristide Calamandi, primarul urbei, fără sprijinul presei, iar criticile la adresa oricărui, dar mai ales a notabilităților, se rosteau în gura mare, pe străzi și-n saloane, fără nicio cenzură, însoțite uneori de câte un nume sfânt, de-o sărbătoare din calendar (preferat era Paștele!), iar când nemulțumirea devenea generală, se ajungea până la Dumnezeu, invocată totdeauna în strictă relație cu mama celui în cauză.

Graiul satelor era altceva. Ignorând micile evenimente mondene, cancanurile și indiscrețiile de moment, Vasile Hondrilă consemna în coloanele publicației ce-o edita, fără a fi monoton-moralizator, numai acele noțiuni constructive care puteau declanșa energii viitoare, prin exemplul ce-l ofereau. În afară de asta, exista în ziar și un colț sau o pagină, după necesități, cu problemele culturale la zi. Acolo mi-a publicat și mie câteva versuri, iar la apariția „Melancoliei” a salutat-o cu înțelegere, scriind printre altele: „Poeziile spun mai mult ce va deveni autorul, decât ce cuprind ele”. Citez din memorie, dar mi-am permis să pun în ghilimele, deoarece sunt sigur că n-am greșit nicio iotă. A fost prima recenzie a primului meu volum – și asta nu se uită ușor. Mai ales că recenzentul spunea adevărul: ce alta puteam însemna eu la nici 16 ani împliniți, decât o ipotetică promisiune de viitor?

Printr-o listă publică de subscripție, publicată în câteva numere consecutive din *Graiul satelor*, Vasile Hondrilă a făcut un miracol în orașelul legat de memoria ilustrului domnitor Ion-Vodă Cumplitul, care și-a regăsit moartea eroică în apropiere, pe dealurile Roșcanilor. Adunând fondurile necesare prin contribuția învățătorilor și a elevilor, a ridicat în centrul orașului, la intrarea principală, un bust închinat marelui voievod, al cărui nume îl purta și liceul.

La dezvelire a participat un public imens din oraș și județ, cu invitații de la Inspectoratul Regional din Galați, ba chiar și oficialități de la București.

„Ion-Vodă” era singurul monument din oraș – și ne plăcea grozav nouă, elevilor, să facem câte-o poză cu profesorii noștri sau colegii la picioarele soarelui.

La inaugurare am fost solicitat și eu să scriu și să recit o poezie adecvată momentului. Lui Vasile Hondrilă îi datorez, așadar, cele mai frumoase momente de entuziasm cinstit, juvenil, în preajma unor evenimente de mare tragism istoric, neintuite de noi, adolescenții încrezători în statornicia binelui și a dreptății, dar pregătite cu perseverență diabolică în culisele diplomației europene.

Băieți și fete, fete și băieți

Înainte de cel de-al Doilea Război Mondial, prin anii 30-40, nu prea existau la Cahul aparate de radio. În orice caz, nici noi, nici familiile prietenilor mei de joacă și de distracție nu posedam un asemenea aparat. Televizorul nu se inventase încă, iar discotecile nu apăruseră. Singurul cinematograful din oraș, al domnului Tăbăcaru, aducea câte un film pe săptămână, atât de uzat încât se rupea din zece

în zece minute. Când intervenea defecțiunea și se aprindea lumina în sală, apărea doamna Tăbăcaru, soția patronului, care striga: „Nu plecați, că nu s-a terminat încă! Mai este!”. Iar publicul, adică dracii de noi, repetam în cor: „Mai este! Mai este!”

Cititorul de azi al acestor rânduri s-ar putea întreba deci pe bună dreptate: atunci cum se distra tineretul, mai ales în vacanțele mari, când zilele erau lungi, iar posibilitatea de-a le umple se vedea atât de redusă?

Iată cum ne distram: dimineața o rezervam îndeobște lecturii sau învățam pentru corijente, căci am avut, slavă Domnului, și la matematică, și la limba germană, și la latină. Imediat după masa de prânz, când canicula nu ne îngăduia statul afară, mă refugiam cu Gherș, prietenul meu de-atunci, în restaurantul răcoros al tatălui său. Nici vorbă de șpriț sau de bere. Eram strașnic supravegheați de vigilentul domn Golțman, patronul localului. Jucam table cu Gherș la un leu linia - și eram serviți cu siropuri la gheață de la bufetul bogatului restaurant, bineînțeles fără să ne coste vreun ban. Fiind la fel de ageamii la jocul de table, iar norocul sărind ca un purice de la unul la celălalt fără să-l persecute pe careva dintre noi, până la urmă păraseam masa de joc cu banii cu care venisem sau cu un câștig minim de un leu, doi. Cât însemna leul pe-atunci e ușor de imaginat, dacă îmi amintesc că un ziar costa trei lei, iar o cutie de chibrituri așijderea.

În anul 1938 apăruseră niște bănuți noi, galben-strălucitori, care aveau pe una din fețe un știulete de porumb dezghiocat. Acum nu mai ziceam că jucăm table pe-un leu, ci pe-o „mămăligă”. Banul, frumos lustruit, ne bucura ochiul, căpătând o valoare estetică. Zilele trecute am descoperit într-o cutie cu mărunțișuri un asemenea ban. Sunt sigur că l-am câștigat de la Gherș, acum 60 de ani...

Când se mai îndulcea soarele, seara pe la orele cincii, o porneam spre terenul de volei. Nu mai știu cine a venit la început cu ideea. Țin minte că s-a hotărât ca băieții să aducă ghebele de sfoară, iar fetele să împletească fileul. Stâlpi susținători se găseau berechet la Cahul. I-am ales pe cei mai drepti și solizi.

Am găsit un teren în afara orașului, la marginea bălții care se întindea de la Cahul până-n apele Prutului. Balta fiind la vreo sută de metri de teren, nu exista pericolul ca mingea, scăpată de sub control, să se prefacă în corabie. Cel mai important lucru îl reprezenta pentru noi faptul că terenul nu aparținea nimănui. Era al orașului, nu trebuia să cerem vreo aprobare specială pentru a-l folosi. Care dintre slujbași ar fi îndrăznit să ne spună ceva, când noi, jucătorii, eram colegi de liceu cu fiul prefectului, Fedia Cricopol?

Băieți și fete, Cahul, 1935

Ne adunam deci pe teren, în jurul aceleiași ore, vreo 20 de băieți și fete. Echipele erau alcătuite din câte nouă jucători, cu locuri fixe în teren. Nu se juca cu rotație ca azi. Fetelor li se rezervau locurile la fileu. Era mai ușor și mai elegant. Băieții ocupau liniile a doua și-a treia, unde trebuia să suporti „bombele” adversarului, să te arunci cu coatele și genunchii juliți sau cu vânătaii care țineau câteva zile. Și nu rareori, trântindu-ne după minge, nimeream cu capul sub fustele vreunei fete din linia întâia. Hazul era general - și cu toată educația austeră pe care-o aveam din familie, nu se supăra nimeni. Nici fata

respectivă, nici noi. Noi cu atât mai puțin...

După masa de seară, pe care o înghițisem mai mult din picioare, grăbiți, că se mirau unii părinți de hărnicia cu care înfulecam te miri ce, alergam în parcul orașului, unde grupul nostru „din baltă”, cu unele absențe sau completări, avea un loc știut numai de noi, într-un rond rar frecventat de perechile plimbărețe. Acolo se afla o bancă fixată în pământ, de vreo trei metri lungime, pe care ne așezam câți încăpeam - fetele mai întâi -, iar ceilalți rămâneam în picioare. Acolo, de la orele nouă seara până-n preajma nopții, ne distram cu diferite jocuri de societate. Noapțile erau calde, orașul era liniștit și atât de restrâns încât nimeni dintre noi nu făcea mai mult de 10-15 minute până acasă.

Începeam cu „telefonul stricat”, un joc cunoscut, pe care nu mă mai străduiesc să-l descriu, și terminam cu „ineluș”, vino la mine, cel mai îndrăgit dintre jocuri. Acestuia i se mai spunea „călțo, călțo ka mne”, pe rusește, și nu știu de ce, deoarece nici unul din noi nu cunoștea limba lui Stalin. Băieții și fetele se așezau într-un rând, unii pe bancă, alții stând în picioare, cu palmele împreunate în dreptul pieptului, ca pentru rugăciune. Unul din noi împreuna la fel mâinile, dar între palme ținea ascuns un inel. Trecând prin fața fiecărui participant, până la capătul rândului, îi desfăcea ușor palmele cu ale sale, lăsând să cadă inelul în căușul unuia dintre noi. Primul din rând, căruia nu i se dădea niciodată inelul, îi urmărea gesturile cu atenție, trebuind să ghicească la cine se găsește obiectul. Dacă ghicea, era obligat să-l sărute pe cel în cauză. Dacă nu ghicea, dădea un gaj și la sfârșitul jocului primea o pedeapsă hazlie, cât mai ingenioasă. Cei doi jucători se schimbau prin rotație. Dacă cei care urmau să ghicească se nimereau să fie băieți, inelul se lăsa în palmele unei fete – și invers. Am uitat să vă spun că sărutările date în glumă, la jocuri, se permiteau printr-un consens mutual. Dar ce sărutări erau alea? Pe frunte sau pe obraz, ca sărutul bunicilor. Mai mult nu ne puteam permite, că ieșea cu scandal.

Așa ne petreceam zilele de vacanță noi, tineretul unui oraș patriarhal, care nu avea alte distracții, dar eram fericiți, părinții ne erau încă tineri și sănătoși, atmosfera dintre noi era nepoluată de răutățile omenești, iar, în vacanță fiind, nu aveam nici măcar grija școlii...

Rodica Dermengi
*director, Biblioteca Raională
 „Andrei Ciurunga” din Cahul*

La 28 martie 2014, prin decizia Consiliului Raional Cahul nr. 03/17-III, Bibliotecii Raionale i-a fost conferit numele poetului-martir Andrei Ciurunga, originar din orașul Cahul, personalitate marcantă a vieții culturale din perioada interbelică.

În perioada 2014 – 2019, Biblioteca Raională „Andrei Ciurunga” a promovat opera poetului prin serate literar-muzicale, expoziții de carte, materiale promoționale, reportaje la Radio Moldova și la televiziunea locală, în programul informativ „Aspect”. Pe parcursul acestor ani, la evenimentele noastre au participat mai multe personalități: Gheorghe Reabțov – poet, lector universitar, ASEM; Doina Focșa – președinte de onoare, Asociația Transilvană pentru literatura română și cultura poporului român „Astra”, Despărțământul „Julia Hasdeu” Cahul,; Vasile Căpățână – președintele Asociației Literar-Culturale „Ideal”; Ludmila Balțatu – lector universitar, șef Catedră Filologie Română, Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu”; Nina Aconi – profesoară de limbă română, Colegiul Industrial-Pedagogic din Cahul; Alexandru Tecuci, profesor de limba și literatura română, Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu”; Petru Botezatu – lector universitar; Vadim Beresteanu – preot paroh, Paraclisul Sfântul Mare Mucenic Pantelimon; Veronica Popa – șef Catedră Științe Socio-Umane, profesor de limbă și literatură română, Colegiul „Julia Hasdeu”; Marina Prepelița – director, Muzeul Ținutului Cahul, și Alexandra Hanganu – profesor de limbă și literatură română, Liceul Teoretic „Ioan Vodă”.

La 28 septembrie 2018, a avut loc lansarea de carte a poetului cahulean Andrei Ciurunga „Scrieri”, în cadrul Festivalului Internațional EUROPOESIA, ediția III, dedicată centenarului întregirii României și desfășurat cu genericul „Poezia unește Europa!”. Despre viața și activitatea poetului au vorbit Gheorghe Reabțov, Alexandru Tecuci, Veronica Popa,

Talent răstignit pentru Basarabia

Alexandra Hanganu. După lansare utilizatorii bibliotecii au avut fericita ocazie să asculte poezii și din creația unor poeți din Belgia, Italia, Republica Macedonia, Republica Moldova, România, Serbia.

Către aniversarea centenarului nașterii poetului, Biblioteca Raională a lansat programul on-line de promovare a operei acestuia intitulat „Pași în treizeci de zile spre opera lui Andrei Ciurunga”. Pe pagina de facebook a bibliotecii <https://www.facebook.com/Ciurunga> puteți găsi informații despre viața și opera poetului, poezii, cântece și colinde pe versurile sale. Vă propunem, de asemenea, o înregistrare inedită cu vocea lui Andrei Ciurunga (<http://www.marturisorii.ro/2016/08/06/inregistrare-inedita-andrei-ciurunga-cu-eminescu-in-celula/>).

La recomandarea domnului Gheorghe Reabțov, biblioteca a organizat mai multe activități pe 28 octombrie a.c., de ziua de naștere a poetului Andrei Ciurunga: Slujba de pomenire la Paraclisul Sfântul Mare Mucenic Pantelimon din municipiul Cahul, Episcopia Basarabiei de Sud; Biblioteca Raională „Andrei Ciurunga” a înaintat un demers către Direcția Generală Învățământ Cahul, prin care a solicitat organizarea, la 28 octombrie curent, în instituțiile școlare a unei ore de literatură română dedicată copământeanului nostru; Conferința jubiliară „Talent răstignit pentru Basarabia” desfășurată online cu invitați din România și Republica Moldova: poeți, scriitori, lectori universitari, profesori de limbă și literatură română, muzeografi, bibliotecari; Expoziția de carte consacrată operei poetului; Concursul de inteligență „Andrei Ciurunga - viața de poet și de martir” (online); Materiale promoționale.

Este un mare privilegiu să cunoaștem opera acestui mare Voievod al poeziei martirice. „Andrei Ciurunga este unul dintre cei mai mari poeți ai temnițelor comuniste, care se distinge ca om prin marea sa iubire de neam și țară. Poeziile lui sunt mir curat ce unge inimile”, remarca Aurelian Gulan. Biblioteca Raională „Andrei Ciurunga” deschide larg ușile pentru toți iubitorii de carte și pentru acei care doresc să afle mai multe detalii despre viața și opera poetului Andrei Ciurunga. Vă așteptăm cu drag!

VASILE CONTA : 175 DE ANI DE LA NAȘTERE

La Cahul, „juca teatru în grădina lui Zuliano !”

Intrigantă, denotând că preocupările teatrale au fost semnalate la Cahul ceva mai devreme, este o remarcă din memorialul de călătorie „Din Basarabia” al copământeanului nostru State Dragomir: „Kogălniceanu, care era la cuțite cu bătrânul Kara-Vasile¹, și Vasile Conta sunt figurile cele mai populare la Cahul. Cahuleni își fac o mândrie că marele filosof român și fost ministru, Vasile Conta, s-a jucat pe ulițele Cahulului și că și-a petrecut o parte din copilărie printre dânșii. Îl țin minte mulți... când juca teatru în grădina lui Zuliano! Dar nu știu altceva despre el decât că a ajuns mare om în țară și că a fost ministru!.. Despre cealaltă calitate, care, într-adevăr, i-a asigurat un loc printre nemuritorii neamului nostru... habar n-au”². Punctele de suspensie și semnele de exclamare constituind, inițial, mărturia unei revelații, St.Dragomir fiind surprins de respectivul episod din biografia notoriului savant și om de stat, deruta și revolta-i divulgate de cele ulterioare sunt, în ultimă instanță, nejustificate și nefondate. Nejustificate, deoarece primul volum, „Încercări de me-

tafizică materialistă”, tipărit de V.Conta la Iași în 1879, avu un tiraj de doar câteva sute de exemplare, din care cauză „valoroasa contribuție a filozofului la explicarea științei noi despre lume n-a putut ajunge decât la cunoștința specialiștilor, a câtorva studenți și a unora dintre învățătorii tineri”³—specialiști, studenți și învățători din dreapta, dar nu și din cele trei județe din stânga Prutului reanexate între timp la Rusia; nefondate, pentru că studiile filozofice ale lui V.Conta erau, fără îndoială, cunoscute aici cel puțin de către Dumitru Crăciunescu, în repetate rânduri președinte al Comitetului Permanent și al Consiliului Județean Cahul, precum și de către alți câțiva concitadini ai săi, pe care el, în postura-i de membru al Societății ieșene „Junimea”, îi abona, din îndemnul lui Iacob Negruzzi, la revista „Convorbiri literare”, în paginile căreia tânărul filozof își și publicase „Teoria fatalismului”, „Teoria undulațiunii” și menționatele ceva mai sus „Încercări de metafizică materialistă”. Concomitent, este inconsistentă și afirmația lui St. Dragomir cu privire la faptul că autorul primului sistem filozofic românesc inspirat de empirism și pozitivism „și-a petrecut o parte a copilăriei” la Cahul, neargumentată fiind, de asemenea, opinia primului biograf al acestuia, Octav Minar, care considera că V.Conta s-a născut în respectivul oraș de la sudul Basarabiei. Chiar dacă, devenind involuntar captivul unui iminent sentiment de mândrie, publicistul și eseistul Dumitru Păsat, originar și el de prin părțile locului, mărturisea că s-ar ralia

Agenda profesorului de română

1 octombrie – 75 de ani de la nașterea (1945) poetului, dramaturgului, scenografului și actorului Ion Puiu. *Arta sa (nu doar cea teatrală), înțesată de liric și tragic, are calitatea primordială de a ști să răspundă prompt solicitărilor regizorilor de pretutindeni.* **P. Proca**

2 octombrie – 85 de ani de la nașterea (1935-2020) prozatorului Paul Goma. *Marele merit al lui Goma este acela de a exprima adevărul cu o autenticitate ce nu admite nici o notă de contrafăcut și cu o ardoare etică ce nu permite nesocotirea măcar parțială a lui. Adevărul întreg, mărturisit până în pânzele albe, este imperativul categoric, în lumina austeră a căruia scrisul lui Goma capătă calitatea cea mai de preț.* **M. Cimpoi**

4 octombrie – 25 de ani de la decesul (1931-1995) poetului, prozatorului, istoricului literar Paul Anghel. *Trei volume de reportaje, șapte de jurnalistică sentimental-culturală de oarecare nerv și două dialoguri teatrale [...] au dat lui Paul Anghel curajul de a trece la romanul fluviu, cronică și frescă din vremea războiului de independență, fără observație tipologică într-o suită rânduită arbitrar.* **Al. Piru**

5 octombrie – 130 de ani de la nașterea (1890-1937) poetului și prozatorului Toader Malai. *Creația literară a lui T. Malai [...] este una dintre primele brazde tratate pe câmpul întins al literaturii sovietice moldovenești din perioada anilor 20-30.* **V. Tolocenco**

7 octombrie – 110 ani de la nașterea (1910-1965) poetului și prozatorului Eusebiu Camilar. *A început cu poezii, dar s-a impus cu „Cordun”, evocare aproape fantastică a unei copilării sumbre, și „Avizuha”, cu viziunea apocaliptică a secetei și a invaziei horelei într-un lagăr de prizonieri în primul război mondial [...] Citabilă drama în versuri „Valea Albă” și culegerea de „Poezii” din 1964.* **Al. Piru**

8 octombrie – 130 de ani de la nașterea (1890-1932) poetului Alfred Moșoiu; *face elogiul florilor în spirit simbolist, însă anemic.* **G. Călinescu**

11 octombrie – 145 de ani de la nașterea (1875-1913) poetului Ștefan O. Iosif. *Mastru al tehnicii poetice, a fost un virtuos al versificației și al armoniilor imitative.* **T. Vianu**

1 Dumitru I.Caravasile, proprietarul orașului

2 St.Dragomir. Dramaturgie și publicistică.Ch.,2014,p.369

3 Ion Munteanu. În apărarea lui V.Conta //Contemporanul, 21 iunie 1974, p.2

„cu trup și suflet”⁴ la aserțiunea în cauză, „cel mai fermecător om pe care l-a dat neamul românesc”⁵, după cum îl califica incapabilul de duioșii B.P.Hasdeu, în 1845 s-a născut, totuși, în Ghidăuani din vecinătatea Humuleștilor lui Ion Creangă, doar în tinerețe el petrecându-și câteva vacanțe succesive în orașul unde tatăl său, Grigore Conta, în anii 1865-1872 a oficiat la Catedrala „Sf. Arhanghel Mihail”, exercitând și atribuțiile de protopop al județului. Conturat distinct de către ficăsa, Ana Conta-Kernbach, profilul clerical al protoiereului stupefiază: „Un voltarian rătăcit în țări orientale, un raționalist din veacul al XVIII-lea întârziat cu câteva decenii, care la toate le caută explicare, iar când nu găsește, se răzbună ridiculizând și oameni și lucruri fără cruțare [...] Ateist convins, el și-a crescut copiii fără religie, a luptat în multe rânduri contra călugărilor și a călugăriei, a scos și o revistă în acest scop sub un nume de împrumut – dacă nu mă înșel, preotul Ienăchescu – și a refuzat statornic, în toată viața lui, să facă slujbe religioase de botez, cununie, etc. pentru bani. El a lăsat în mâna lui Nădejde⁶, sub formă de testament, ordinul ca să fie îngropat fără preoți”⁷.

Pasiunea pentru actorie, împărtășită mai devreme, în anii tinereții lor, și de alte personalități importante ale sec.XIX (omul politic și publicistul Constantin A. Rosetti, economistul și agronomul Ion Ionescu de la Brad, poetul și dramaturgul Alexandru Depărățeanu, bunăoară) era determinată și de faptul că ea „răspundea dorinței de libertate,

de neîncătușare la orice disciplină familială sau oficială”, în consecință mulți tineri, „fascinați parcă”, se încadrau în trupe itinerante sau le însoțeau „fără nici un scop”⁸.

Caracterul dur și implacabil al tatălui și constituit una din cauzele faptului că în septembrie 1863, abandonându-și studiile la Academia Mihăileană, V.Conta se încadră, cu un salariu de 57 lei pe lună, în trupa itinerantă a actorului Ioan Popescu: „Dar oare dispăriția lui din Iași să nu fi fost pricinuită și de perspectiva de a intra din nou sub supravegherea directă a tatălui său, care tocmai se muta la Iași?”⁹, se întreba aceeași Ana Conta-Kernbach, conform căreia decisiv a fost, ca și în cazul lui M.Eminescu trei ani mai târziu, și factorul erotic: „Ajuns la vârsta cea mai primejdioasă [...], el fiind și de o frumusețe deosebită [...], lesne a putut cădea în cursa vreunei femei”¹⁰ – Maria Bălușescu, actrița cu „deosebite dispozițiuni pentru scenă”¹¹. Evitând astfel tutela austeră și inhibitoare a tatălui și detașat de caznele vieții la gazdă ce „nu va fi fost de invidiat”¹¹, după cum mărturisea soră-sa, pe parcursul celor circa doi ani de peregrinări prin Moldova și Muntenia cu trupa în care, „după ce făcu pe suflorul câțva timp, ajunse în urmă să joace și roluri”, să compună „și cuplete pentru vodevilurile lui Lupescu, scriind și o piesă de teatru care s-a jucat la Botoșani”¹², V.Conta va beneficia, desigur, de un cadru propice manifestării și dezvoltării aptitudinilor sale literare și artistice remarcate cu o justificată admirație de către A.Conta-Kernbach: contemplând cu un aer de claustrare icoanele din lăcașurile de cult, „chipurile zugrăvite le reproducea apoi din

memorie cu boiele pe care și le 8 Ioan Massoff. Eminescu și teatrul. B., 1964, pp.8 și 28

9 Ibidem, p. 16

10 Teodor Burada. Istoria teatrului în Moldova. Ch., 1991, p.346

11 Ana Conta-Kernbach, op.cit., p.16

12 Teodor Burada, op.cit., p.346

16 octombrie – 135 de ani de la nașterea (1885-1966) dramaturgului și prozatorului Mihail Sorbul. Valoarea „Patimei roșii”, a „Letopiseșilor”, a „Dezertorului” nu numai că a fost confirmată, dar a crescut în timp, creațiile cele mai valoroase ale lui M. Sorbul fiind considerate nu numai piese ale unui muzeu literar, ci momente de răscruce ale unei literaturi. **V. Râpeanu**

-170 de ani de la nașterea (1850-1917) prozatorului Victor Crășescu (Ștefan Basarabeanu). Meritul lui Crășescu rezidă în faptul că a introdus în literatura română chipuri din lumea pescarilor dunăreni. **V. Nazăr**

17 octombrie – 115 ani de la nașterea (1905-1979) esteticianului și istoricului literar Alexandru Dima. Vedea în estetică nu o disciplină de margine în cuprinzătorul domeniu filosofic, nici un teritoriu pentru exerciții de rafinamente speculative, ci un fapt de boltă al cunoașterii, în măsură să propună corelații spirituale și să implice esență filosofică pe vaste întinderi ale manifestărilor de cultură. **I. Zamfirescu**

18 octombrie – 55 de ani de la moartea (1908-1965) criticului literar și dramaturgului Ramil Portnoi. A fost o prezență vie în cultura noastră de-a lungul întregii perioade postbelice. Când zicem „prezență vie”, ne gândim la un volum de piese, două monografii substanțiale despre Ion Creangă și Andrei Lupan, câteva culegeri de articole critice, în care și-a găsit apreciere aproape toată literatura noastră, un maldăr de manuale școlare, avem în vedere sfaturile lui prețioase în calitate de consultant literar la Uniunea Scriitorilor. **N. Bilețchi**

19 octombrie – 85 de ani de la moartea (1894-1935) prozatorului Gib I. Mihăescu. A vorbi despre acesta fără considerarea atentă a gusturilor sale pentru literatura sumbră rusească înseamnă a nu-l explica îndestulător, dacă nu chiar a nu-l cunoaște. Și, deși piesa de teatru „Pavilionul cu Umbre” [...] era o reminiscență directă din Gonțarov, maestrul său tot Dostoievski rămâne. **V. Streinu**

20 octombrie – 155 de ani de la moartea (1806-1865) fabulistului Alexandru (Alec) Donici. Folosind bogatul tezaur pe care i l-a oferit fabula lui Krâlov, Donici a reușit să adapteze destul de strâns modelele la realitățile sociale românești ale vremii, impunându-se ca un autor merituos în ansamblul literaturii pașoptiste. **E. Boldan**

4 Eugen Gheorghiuță. Vasile Conta: laborios și devotat colaborator al revistei „Convorbiri literare”// Literatura și arta, 22 aprilie 2012

5 Citat după Ana Conta-Kernbach. Biografia lui Basile Conta. Iași, 1916, p.22

6 Publicistul și sociologul Ioan Nădejde, promotor al marxismului în România

7 Ibidem, pp.2-3

pregătea el însuși din buruieni¹³, iar pasiunea pentru muzică îl va îndemna să studieze violoncelul la Conservator, treptat el mânuind „cu mare destoinicie vioara” și „punând la piano tot ce auzea”.¹⁴

Multilaterală experiență scenică acumulată în componența trupei celuia care, în 1876, va înființa un teatru și în Basarabia, elevatu-i temperament artistic și dexteritățile, fie și încă nedesăvârșite, în domeniile muzicii și artei plastice, grație cărora își va asuma și scenografia și rudimentara asistență muzicală a spectacolelor montate – acestea ar fi, în ansamblu, premisele faptului că, reluându-și în toamna anului 1864 studiile la Liceul Național din Iași și petrecându-și, până în 1869, vacanțele la Cahul, V.Conta va „juca teatru în grădina lui Zuliano”. O experiență vastă, dar și aspră: trupele de felul celei a lui I.Popescu evoluau, de regulă, în așa-numitele teatre de vară înjghebate prin grădini, conace, parcuri, imobile abandonate etc., frecvent spectacolele fiind prezentate în condiții inadecvate și extrem de dificile. Teatrul de vară din Piatra-Neamț, bunăoară, a fost desfășurat „în niște case ruinate ale boierului Miloș din mahalaua Bistriței. Acele case au fost distruse de un incendiu, așa că Lupescu dădea reprezentațiile pe o scenă improvizată între zidurile rămase goale și fără acoperiș”.¹⁵ Constituite ad-hoc de către actori de la puținele teatre din Moldova sau de către acei fără „viză de reședință”, teatrele de genul dat erau veritabile teatre sociale menite „a răspândi mai mult în popor gustul pentru teatru, mai ales pentru acei a căror mijloace nu le îngăduia a merge mai deseori la teatrul cel mare”.¹⁶

Implicit, și la Cahul, contaminând cu pasiunea-i pentru arta scenică amatorii din partea locului, în perioada celor patru sau cinci vacanțe petrecute aici, V.Conta, „rămas cu patima teatrului, organizează și joacă teatru de societate. Tot repertoriul acestor vremuri îl trece prin mâini: Alecsandri, Millo, C.Negruzzi. Dânsul era și regizorul și actorul de forță. Juca pe Cc.Chirița, pe Baba Hârca, pe Pălimarul din „Florin și Florica”, etc. Cânta frumos, improviza cuplete de actualitate, le făcea și muzica. O melodie drăguță a lui, pe care și-o amintește soră-mea (Eliza-n.n.), am scris-o și am dat-o dlui Humpel¹⁷. O dramă originală, care avea să se joace în Cahul, a rămas în păstrarea colegului C.Ressu¹⁸. Cine va fi găsit-o? O alta, tradusă, spune soră-mea, trebuie să fie în cartioanele Teatrului Național din Iași”.¹⁹

Încuviința protoiereul Grigore Conta zăbava respectivă a fiului? Da, probabil, măcar și în virtutea propriului său spirit de epatare și de frondă, insolitele manifestări voltairiene ale tatălui determinând în mare măsură, de altfel, concepțiile ateiste ale lui V.Conta, ba chiar și unele motive și accente din demersurile sale dramaturgice: piesa pusă anterior în scenă la Botoșani „avea drept erou principal un haiduc revoltat împotriva călugărilor unei mănăstiri și era scrisă cu o anumită tendință politică progresistă”.²⁰ Într-un articol prilejuit de comemorarea a treizeci de ani de la decesul filozofului, O.Minar reproducea niște versuri scrise în stil popular de către V.Conta pentru „o piesă jucată de niște tineri în Cahul”:

17 Wilhelm Humpel, compozitor român de origine austriacă, căsătorit cu sora lui T.Maiorescu

18 Pictorul și graficianul Camil Ressu

19 Ana Conta-Kernbach, op.cit., p.17

20 N. Gogoneață. Studiu introductiv//V. Conta. Opere filozofice. B., 1967, p.9

-125 de ani de la nașterea (1895-1990) lingvistului, memorialistului Alexandru Rosetti, „primul mare editor român totdeauna în sensul cult al cuvântului”. **G. Călinescu**

25 octombrie – 130 de ani de la nașterea (1890-1975) poetului și publicistului Eugen Constant; scrie o poezie a solidarității și revoltei sociale, fiind considerat printre cei care au continuat într-un fel nota protestatară din lirica lui Traian Demetrescu. **F. Firan**

4 noiembrie – 50 de ani de la decesul (1903-1970) dramaturgului Tudor Mușatescu. Sursa de inspirație, construcția tipurilor, vioiciunea dialogului, corespondența dintre caracterul personajului și replică sânt numai câteva din calitățile teatrului lui T. Mușatescu, care-l apropie de marii săi înaintași și îndeosebi de I.L. Caragiale. **M. Vasiliu**

5 noiembrie – 140 de ani de la nașterea (1880-1961) prozatorului Mihail Sadoveanu. Sadoveanu nu scrie despre o lume: el creează o lume. Care nu este produsul memoriei, după cum nu este al observației. Memoria sadoveniană este o pură imaginație și opera cea mai universal documentară din literatura noastră este integral o opera de imaginație. Nu este dramă socială sau umană pe care Sadoveanu să n-o fi înfățișat: tot ce reprezintă viață, gândire, sentiment, toate raporturile omului cu oamenii sau cu natura, sau cu Dumnezeu – politica, religia, instituțiile și moravurile – se află în ea. **N. Manolescu**

6 noiembrie – 115 ani de la nașterea (1905-1966) poetului Simion Stolicu. Cine se va decide să-l citească, fără vreo prejudecată de știu eu ce ordin, va surprinde în „Pod Eleat”, dacă nu mai mult, în orice caz, chiar peste momentele de stare adesea astmatică a versului, o expresie în reliefuri amintind prin belșug patetismul lui Rimbaud. **V. Streinu**

-90 de ani de la nașterea (1930-2015) poetului și prozatorului Pavel Darie. Simplă și sinceră, poezia lui P. Darie, izbutind să învingă compunerea plată și filosofarea banală [...]se înscrie printre valorile poetice moldovenești ce se vor lua în considerație, ca reprezentând o reală contribuție. **M. Dolgan**

9 noiembrie - 90 de ani de la nașterea (1930) poetului Aurel Rău. Printre manieristi clasăm întâi pe Aurel Rău. **Al. Piru**

13 Ana Conta-Kernbach, op.cit., p.13

14 Ibidem, p.18

15 Ziarulceahlăul.ro/azi – s-a – născut – cel – dintâi – filozof – român /

16 Teodor Burada, op.cit., p.445

*Ș'apoi ci că frunza-i verde
Vino, puică, -n codrul verde,
Să-ți culeg pe sân o floare
Și să-ți dau o sărutare.
Vino, puică, că te-așteaptă:
Și florile cu covorul,
Și frunzele cu șopronul,
Și inima cu poclonul.²¹*

La Cahul, orașul în care, la doar 42 de ani, îi decedase mama, reveni în august 1872, după ce-și susținut teza de doctor în drept la Bruxelles, episod evocat cu multă dragoste și durere de către Ana Conta-Kernbach: „Era într-o seară de vară. Căldura copleșitoare și așteptarea neliniștită le simt încă. Tata, care se dusesse la Iași să-l aducă, se coborî cel dintâi din trăsură, adresându-se către noi :

– Iată-l, vi l-am adus.

Nalt, slab, ras cu totul, cu părul blond, puțin buclat, și în toată făptura lui ceva așa de străin și așa de altfel decât la ceilalți oameni! Deși boala se manifestase de un an aproape (tuberculoza pulmonară – n.n.), dânsul era vesel: cânta ori fluiera și era vorbăreț și bun cu noi, copiii, și bun cu toată lumea”.²² Deși de această dată, captat exhaustiv de interesele-i științifice, n-o fi mai jucat „teatru în grădina lui Zuliano”, Vasile Conta, cel care s-a impus prin „meritul de a fi construit un sistem filozofic încheșat, de esență materialistă și ateistă și de o semnificație progresistă neîndoieinică, prin remarcabilele elemente științifice pe care le conține”²³,

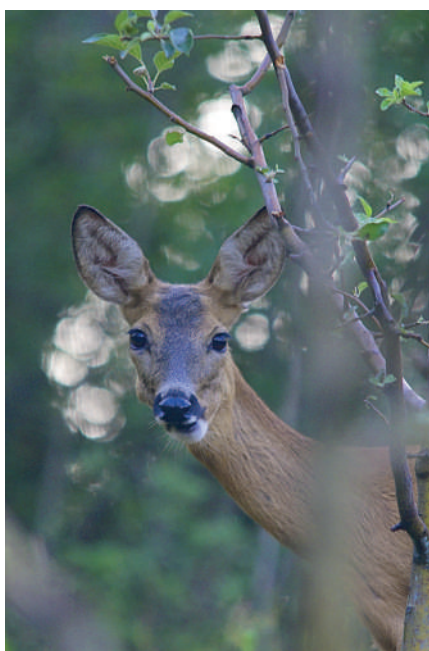
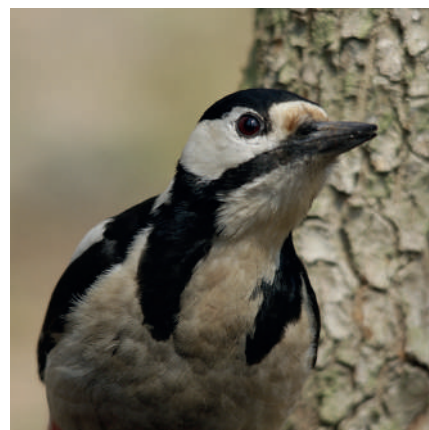
21 Octav Minar. Filozoful Conta// Cosânzeana. Revistă literară ilustrată. Orăștie, 18 mai 1913, p.276

22 Ana Conta-Kernbach, op.cit., p.19

23 Contribuții la istoria dezvoltării Universității din Iași. 1860-1960. Vol.II. B., 1960, p.223

avu pentru cahuleni și meritul de a iniția și stimula preocupările teatrale ale orașului – preocupări asumate ulterior de către animatorii și amatorii acestei vechi și mereu viabile arte, animatori și amatori care au fost întotdeauna mulți la Cahul.

Alexandru Manoil

10 noiembrie – 125 de ani de la moartea (1834-1895) scriitorului și savantului Alexandru Odobescu. Activitatea lui, bogată și variată, a realizat ea însăși un anumit „stil” în cultura română, stilul scriitorului savant, prin două trăsături fundamentale ale personalității sale, puse în lumină de Al. Dima: eroismul ca forță morală și enciclopedismul ca atitudine intelectuală. Eroismul îl situează în descendența directă a pașoptiștilor [...]; enciclopedismul îl fixează la limita unde cultura românească se întâlnește cu cea universală, în spiritul umanismului care dă oricărei culturi naționale lumina trebuincioasă progresului. **E. Todoran**

11 noiembrie – 70 de ani de la nașterea (1950) poetului Mircea Dinescu. Natură duală, crud și blând, îndrăzneț și fricos, pândit de primejdii și răsfațat de noroc, M. Dinescu e „proprietar de vorbe și rege pe nimic”, un posedat de himere, decic a trăi în grabă câtă vreme caii ard sub șă, zăpada nu a devenit impură, iar limba e întreagă. Splendide metafore inedite [...] **Al. Piru**

13 noiembrie – 90 de ani de la nașterea (1930-1990) poetului, prozatorului și publicistului Mihail Garaz; a vrut să salveze omul din om, să-l facă să înțeleagă că între pământ, natură și suflet trebuie să fie o armonie firească, aidoma aceleia dintre părinte și copil. **T. Palladi**

21 noiembrie – 40 de ani de la moartea (1895-1980) lui I. Valerian, poet acustic, cu preferințe pentru lugubru. **G. Călinescu**

23 noiembrie – 115 ani de la nașterea (1905-1970) eseistului, esteticianului, filosofului culturii Petru Comarnescu. În anii '50 și '60, P. Comarnescu va fi prezent în conștiința publică românească mai ales ca unul dintre cei mai de seamă comentatori ai fenomenului artelor plastice de la noi. **D. Grigorescu**

24 noiembrie – 100 de ani de la decesul (1854-1920) poetului, prozatorului, dramaturgului Alexandru Macedonschi; este poetul dematerializărilor succesive, al transfigurărilor graduale, care introduce în univers organizări și modificări calitativ noi, cu tendința convertirii la regimul spiritual a întregii materii și existențe. Aceasta este și marea sa vocație, atributul suprem al originalității sale literare. **A. Marino**

25 noiembrie – 135 de ani de la moartea (1810-1885) poetului Grigore Alexandrescu. Moartea

PAUL GOMA: 85 DE ANI DE LA NAȘTERE

În calidorul existenței

Opozant, disident anti-comunist, exilat, reținut, acuzat sunt doar câteva din calificativele atribuite lui Paul Goma (stins din viață în martie 2020), iar dincolo de acestea – un nume de notoritate internațională, o umbră a unui trecut prea duros pentru a nu fi adevărat și a nu fi așternut pe hârtie. Nu ne vom opri asupra activității politice, deși creația sa cuprinde o mare parte din reverberațiile poziției sale civice: vreau să pun în atenție o operă cu valoare de memorial – „Din calidor”, publicată în 1987.

S-a născut pe 2 octombrie 1935, în același an cu Grigore Vieru, și a avut parte de același destin al copiilor născuți în această generație. Un destin sortit „transformărilor” de tot felul, învăluit în neștiut și aflat în pribegie, căci nu în zadar lucrarea-i este subintitulată „O copilărie basarabeană”. Romanul este o reconstituire a trecutului, a copilăriei, a acelei nostalgii care reînvie în fiecare cu multe emoții, cu fantezie și clipe mute, când tăcerea vorbește mai mult decât multe pagini de istorie.

Autorul argumentează de ce “calidor”, nu “prispă”, nu “pridor”, nu “cerdac”, ci “calidor”. Explicația i-a oferit-o chiar tatăl său, atunci, în copilăria îndepărtată: “...tata îmi explicase, doct, ca un învățător de la țară”, că cuvântul a venit din francezul *corridor*, dar prin termenul rus – *karidor*, în contextul unei “Basarabii rusificate”, iar româna l-a “înmuia”. Explicația mamei autorul o găsește însă și mai plauzibilă: “...etimologia propusă, la început de tot, de mama era atât de mult mai frumoasă, încât în mod necesar era și adevărată: *Calidor*, carevasăzică: *dor-frumos*”, grecescul “kali” și românescul “dor” – “dorul cântat, dorul oftat între Nistru și Prut, după 1812, mai mult decât în oricare alt ținut românesc, *dor-frumos*, acel dor special care te cuprinde atunci când, cu privirea împăienjenită de jale, cauți... Basarabia”. P. Goma recunoaște că “fereastra”, în simbolistica picturii, literaturii, artei, este mai sugestivă, dar pentru sine punctul de plecare și sosire nu e altul decât *calidorul* copilăriei, *calidorul* din Mana.

Importante pentru Paul Goma sunt elementele de spațiu: casa, școala, satul, România, Gutenberg etc., care devin denumiri de capitole. Fiecare capitol își are propriul cronotop, în care timpul pare a se opri pe loc pentru a derula amintiri trecute: naștere, creștere, plecări și reîntoarceri. De o încărcătură semantică este *calidorul*, locul unui început din care deschiderea spre lume e alta, de unde l-a expulzat viața, dar l-a adăpostit amintirea, de unde a

bietului Alexandrescu nu m-a mâhnit atât de mult, căci el era mort de mai mulți ani, cât m-a mâhnit nepăsarea generației actuale în privirea lui și uitarea în care cazuse numele lui, odinioară strălucit.
Al. Papadopol Callimach

26 noiembrie – 50 de ani de la moartea (1921-1970) criticului literar, poetului și publicistului Vladimir Streinu. Există la V. Streinu un fel de fanatism al înțelegerii și al descifrării stilistice. Grație acestora, criticul intervine doar pentru a marca în spirit cărturăresc amploarea ori discreția accentului, eleganța învăluitoare, dicția ideilor, dreapta cheltuie de energie accesorii. H. Zalis

27 noiembrie – 135 de ani de la nașterea (1885-1944) prozatorului și dramaturgului Liviu Rebreanu. Rebreanu dăruiește literaturii noastre, în anii de după război, primele ei construcții epice. Realismul artistic și liric se realizase în cadrul limitat al muzelei și schiței. Preferința aceasta putea avea două cauze. Una din ele trebuie căutată în împrejurarrea forțelor creatoare, nedescătușate în întregime, aplicându-se pe teren mărginit, ajungând repede la capătul sforțării lor. T. Vianu

- 80 de ani de la decesul (1871-1940) istoricului, criticului literar, dramaturgului, poetului și memorialistului Nicolae Iorga. Savant de întâia mărime, el a fost una dintre personalitățile proeminente din istoria culturală a țării, amintind, prin erudiția, puterea de muncă, vastitatea și varietatea domeniilor de preocupări, de învățații Renașterii, iar dintre români de Cantemir și Hasdeu. D. Micu

29 noiembrie – 140 de ani de la nașterea (1880-1949) prozatorului N.D. Cocea. Pamfletul și romanul de acțiune, dar și de scandal [...] erau specialitatea lui. Al. Piru

1 decembrie – 75 de ani de la nașterea (1945-2014) poetului, publicistului, dramaturgului Ion Proca. Face poezie din orice fapt de viață, din orice gând fugar, cu toate că, de multe ori, circumstanțialitatea e mult mai ostentativă, părelnică, pretextuală, autorul refuzând să rămână înglobat în truismele referențialului mai mult decât îi este necesar să-i extragă sâmburele de ironie, semnificație ascunsă, ambrozia zeiască ce i-ar putea legitima punerea în rost poetic. I. Nicula

2 decembrie – 85 de ani de la nașterea (1935-1956) poetului Nicolae Labiș. Dimensiunea pasională,

fost condus de mână spre începutul tuturor începuturilor – viața, de unde îl petrece, tot de mână, memoriile, spre ultimul drum al vieții. Totul pornește dintr-un punct, ca să ajungă tot într-acolo: „Așadar, de mână, din și spre calidorul casei din Mana: buricul pământului. Osia lumii”.

Casa părintească a constituit întodeauna locul celor mai mari frământări, locul din care se naște „începutul”: fie ea de lut, acoperită cu paie, proprie sau închiriată, dar inima îți tresare de fiecare dată când te abați cu gândul la ea. Asta face și P. Goma în capitolul *Casa*, acel loc care, „deși nu era proprietatea părinților”, îi oferă sentimentul de „părintesc”. La cei opt-nouă ani, copilul Goma este familiarizat deja cu un vocabular prea politizat, prea ideologizat: revoluție, front, pohod na Siber, bolșevici, ocupație, etc., etc. Tocmai aceste realități îl întorc cu gândul la casa de unde trebuia să ia drumul pribegiei, la locul unde, nedeslușit, apare imaginea tatălui care, în loc să grăbească plecarea, nu se putea dezlipi: „numai o raită primprejurul casei... și plecăm”, dar, privind din calidor, „...nu mai plecăm. Ba nu: am plecat, dar ne-am întors. Ba nu: am fost întorși”.

Paul Goma consacră un spațiu memorialistic școlii, rolului tatălui în destinul acestei instituții menită să aducă lumină, să genereze „știința-de-car-te”, pentru că dincolo de text, de memoriile proprii copilării se află o memorie a obiceiurilor, a tradițiilor. Urmărind, peste ani, împreună cu un prieten francez, arhitect de profesie, o fotografie a vechii școli, acesta se arată mirat de „echilibrul construcției, de armonia, de bunul simț, de... compatibilitatea materialelor...”, când, de fapt, materia nu era alta decât lutul, muruiala și varul, iar acoperișul – stuf, o construcție

totuși „excelentă” pentru gustul exotic și insolit ce șterge toate prejudecățile, făcând loc aprecierilor pentru obiceiul local, pentru pitoresc, pentru inedit, pentru naturalism, pentru acel „secret” al arhitecturii care poate fi apreciat doar de un constructor cu experiență.

„Stau în calidor”, „privesc din calidor”, „caut spre calidor”, „învârtesc cuvintele în jurul calidorului”, și spațiile descrise își largesc orizontul într-o gradație ascendentă: casa – școala – satul – lumea.

Satul Mana, un trunchi de existență scrisă din stră-stră-strămoși, îngenuncheat, ca și soarta altor ținuturi, dar „a rezistat, renăscând din cenușa tuturor arderilor, jafurilor, trecerilor tuturor „trecătorilor”: tătari, polonezi, ...cazaci, ruși”. Ca și în alte opere literare, la alți scriitori (Ion Druță, Gr. Vieru), de casă se leagă amintirile despre mamă, acea ființă care face ca locul să prindă culoare. De-acolo, din calidor, îl vede pe tata, pe șoseaua dinspre Orhei, pe-o bicicletă, cu mama, chipurile furată. Mama autorului este descrisă în tandrețea unei tinereți pline de viață, mama dansa: „o mai țin minte, dansând la balurile sătești – mai des cu tata, mai ales vals..., nu e de mirare că s-au luat în timpul unui bal”. Dar ceea ce i-a fost mai drag pe lume, aceea a pierdut, „boala a ținut-o la pat”. Asta este realitatea vieții – dură, dar adevărată: uneori, pierdem ce avem mai scump, într-un moment când nu ne așteptăm la astfel de lovituri, așa cum a venit războiul, a venit foametea, securitatea, deportările.

Sătenii, în general basarabeni noștri, sunt „primitori, bucu-roși de oaspeți”, dar, în capitolul „*Fără arabia*”, P. Goma „începe noua lecție prin recapitularea precedentei” (așa cum o predase tatăl

participarea afectivă directă, spontanietatea se imbină, la Labiș, cu debateră cerebrală, cu fluxul ideilor.
M. Călinescu

7 decembrie – 85 de ani de la nașterea (1935-1985) prozatorului Sorin Titel. *Important este că, după un șir de autori cu străluciri parțiale, Banatul dă, prin Sorin Titel, primul lui mare scriitor.* **C. Ungureanu**

15 decembrie – 120 de ani la nașterea (1900-1970) poetei și prozatoarei Sanda Movilă; *cultivă în poezie desenul de porțelan sau broderie pe evantai, peisajele imaginare, reveriile, exoticul de atlas.*
Al. Piru

21 decembrie – 60 de ani la nașterea (1960) poetei Lorina Bălțeanu. *Energic și categoric discurs al lui L. Bălțeanu continuă cu seninătate credința în existența în sine a poeziei; poezia ei reprezintă un sublim amestec de planuri existențiale, care trece dincolo de banalitățile locvace ale liricii „feminine”.* **Th. Codreanu**

24 decembrie – 105 ani de la nașterea (1915-1982) istoricului și filologului Eugeniu Russev. *Era omul care se simte responsabil el însuși de fiecare moment, deoarece era convins că, în împrejurările date, răspundea pentru destinul științei istorice și filologice, pentru cultura din Basarabia de după 1940 [...] De aici pornesc mulți ani de trudă și strădanie pe tărâmul spinos al culturii basarabene românești în genere, plin de cele mai aprige contradicții.*
N. Corlăteanu

25 decembrie – 85 de ani de la nașterea (1935-1983) prozatorului, scenaristului, regizorului de cinema Vlad Ioviță. *În proza poetică de atmosferă, de sugestie – „Râsul și plânsul vinului”, „Ce nalți sunt plopui”, „Pază cu primejdie” –, aidoma lui Ion Druță, insistă asupra simbolului, alegoriei, parabolei, iar fiecare element este integrat cu semnificația fundamentală a vieții în aspectele ei cotidiene sau festive, comice sau sublime, tragice sau optimiste.* **A. Burlacu**

30 decembrie – 150 de ani de la nașterea (1870-1952) prozatorului Ioan Al. Bassarabescu. *Tema de predilecție a lui Bassarabescu este căsătoria sau mezalianța.* **Al. Piru**

său, „învățătorul de tată”), de data asta lecția ocupației rusești. Autorul se exprimă direct, spunând pe față toată lecția învățată de la tata despre ocupanți, despre regim, despre firea rusului: „rusul e un tâlhar care ține morțiș să fie luat de binefăcător; un ocupant care te roagă, te obligă să-i spui: liberator”. Moldovenii, primitori din fire, și-au deschis brațele, dar s-au trezit cu ele legate: „tu, moldovan-cap-de bou-omenos te simți acum nu-știu-cum...”. Ce s-a întâmplat? Turcii, lupul sălbatic, a venit să răpună „oaia behăind după ajutor”, iar „rușii, totdeauna gata să verse sânge pentru libertatea altora... înhață biata oaie, o înghit pe jumătate”. Cred că pentru astfel de momente Paul Goma a fost declarat disident, anticomunist, antisovietic. Nu voi insista prea mult asupra acestui moment, doar în măsura în care autorul zăbovește asupra lecției de istorie, asupra întrebării: „Ce-i cu *Basarabia/ Bez-Arabia?*” („Arabia – că așa le mai zicem noi păgânilor turci și tatarii”, explică autorul). Lecția de istorie se încheie cu acest gând: „Bietul tata: nădăjduia din toată inima că exagerează atunci când spunea ce spunea despre Rus...”, dar tot el recunoaște că aceasta a fost realitatea.

Rememorările nu se opresc aici, ci căpătă intensități și mai profunde cu fiecare capitol. Din același loc, din aceeași conștiință pornesc noi amintiri: „Stau în calidorul casei din Mana. Și tremur. Tremur acum pentru tremuratul de atunci pe care nu-l mai țin minte, dar pe care mi l-am însușit și a devenit al meu, direct”. Copilul Goma „tremură”, tremură că a fost martor, înregistrând, păstrând pentru mulți ani mai târziu acele „scene-stactice, scene-cheie”, momente și stări ce nu pot fi dezmințite: „pe tata *l-au ridicat*”, pentru ce? – „pentru cărți și dra-

pel”, cărți cumpărate din salariu, dar învinuit că le-a cumpărat pe „banii de pe sângele narodului truditor..., al clasei muncitoare”.

Tot din calidor a sărbătorit „venirea românilor”, zi de duminică, 1941, dimineață de sărbătoare: „vin românii! – de la Prut”, „au venit ai noștri...”. Acolo, în calidor, așteaptă să vină tata, azi, dacă nu azi, mâine, însă „grădina goală, curtea goală...”; „târziu, toamna, mama se îmbracă în negru. Gata, nici o nădejde”. După înmormântarea tatei, „amintirile nu mai curg, ci sar...” și oriunde nu l-ar duce pașii, e mai bine în... calidor. Anii trec, și iată că se închide o ușă pentru a se deschide alta..., se întoarce tata și îl găsește pe scara calidorului, dar apare o altă durere: de cum aterizează „parașutiștii”, tata trebuie să se predea și din nou... singur în calidor, tremurând de frig, de tristețe: „nu mai sunt orfanel. Întorcându-se, tata m-a părăsit”. Tata nu se lasă învins, își are crezul său, indiferent dacă e lovit, e privit ca „spion”, ca „neom”, în suflet e român: „românul are șapte vieți (în pieptu-i de aramă); și, oricât l-ar strivi strivitorii, el nu mișcă; astfel supraviețuiește el, Românul”.

De-acolo, din calidor, e martor al sărbătorilor de Crăciun, „fiindcă e pentru prima oară când tata se întoarce din Siberia; și pentru prima oară când tata face Pomul școlii...”. Vin sătenii, și nu știe nimeni dacă vor mai apuca un alt Crăciun, „ultimul Crăciun al Basarabenilor, în Basarabia, cel din 43, zice mama”.

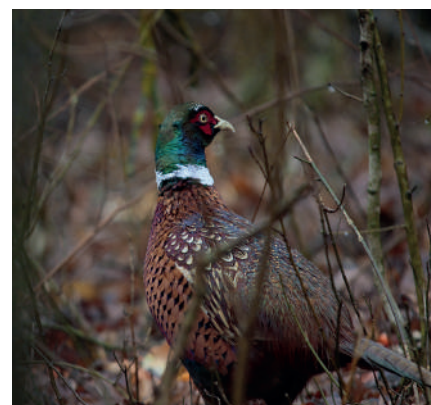
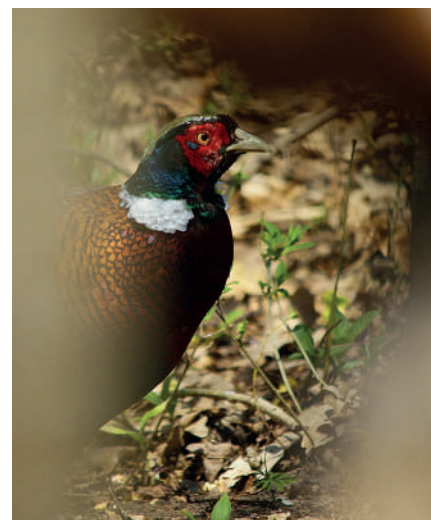
Calidorul din Mana, „buricul pământului”: acolo s-au întâmplat toate, acolo doi martori (ochii) au înregistrat cu fidelitate totul, umplând toate „golurile”, iar în martie 44, când a trebuit să plece, n-a închis nici ușa îndărătul său – „tocmai ca să mă pot întoarce” la acele lucruri care trebuiau

„de re-văzut, de pre-firat”, dar a trebuit să plece, iar „când pleci, mori, așa se zice”. Mori în ideea că nu mai ai un loc al tău, un nume al tău, ești „refugiat” și doar „când dormi, nu mai simți nimic, nici foame, nici altceva. Hai să dormim, puiul mamei. Măcar în somn să nu fim refugiați”.

La acest moment se încheie un fir narativ, o istorie, un calidor al amintirilor, un *dor-frumos* de atâtea emoții răscolitoare ce rămân fără uitare, fără odihnă, fără somn.

Prin Paul Goma „Basarabia rămâne reală și vie...” (*Georges Dupoy*).

Liliana Grosu,
doctor, conferențiar universitar
Universitatea de Stat
„B. P. Hasdeu” din Cahul

Nicolae Todosă: „*Eu sunt plugar/ Și sunt creștin./ Cu gând la Domnul/ Pâinea cresc,/ C-așa mi-i neamul,/ Neamul meu,/ Pentreg Pământul Românesc*”

E omul despre care s-ar putea scrie o carte interesantă nu numai ca fapt, ci în sens de posibilă pildă și chiar călăuză pentru mulți. Un om pe care vânturile, deloc blânde, ale realităților prin care a avut a trece, n-au fost în stare să-l dezechilibreze, să-i smulgă de sub tălpi cărarea jinduită și să-i spulbere energia-i fizică și spirituală, mereu în clocot.

Se numește Nicolae Ion Todosă, născut la Andrușul de Sus, Cahul, pe 15 noiembrie 1935. La 12 ani rămâne orfan de tată (i l-a secerat foamea organizată), adică bărbat la gospodărie. Dar grijile, viața grea, necazurile nu-l fac să abandoneze cartea. Dimpotrivă, înțelege, sau poate mai mult intuiește, că anume ea, Cartea, îi va fi sprijin, ajutor și călăuză de nădejde în viață. După absolvirea Tehnicumului de Mecanizare a Agriculturii din Hâncești, revine în gospodăria din care făcea parte și satul său natal, în calitate de șef al brigăzii de mașinist. Muncește, dar de carte nu uită. Și peste câțiva ani, absolvind Institutul Agricol, i se încredințează postul de inginer - șef, care era o sarcină grea, de mare responsabilitate. Și a dus-o. Aproape un deceniu și jumătate. A dus-o bine, căci atunci când se căuta un bun gospodar care ar scoate din impas sovhozul ”Chircani”, i s-a încredințat dumnealui acea sarcină. Peste 6 ani, când gospodăria respectivă concura cu cele mai bune din raion, Nicolae Todosă e invitat la Cahul, unde i se încredințează posturi de răspundere pentru agricultura întregului raion. Dar peste 5 ani și ceva revine la Andrușul de Sus, care ieșise din componența masivului colhoz, ambiționându-se să-și dezvolte gospodăria, dar și localitatea, de sine stătător: era de acum anul 1990. Peste 6 ani dânsul iar se pornește la Chircani. Fostul sovhoz demult se destrămase, sătenii acestei localități formaseră o asociație agricolă, dar se pomeniseră înglodati în datorii până peste cap și aveau nevoie de un salvator. Și, desigur, s-au adresat fostului lor salvator de altădată cu rugămintea să-i mai salveze o dată.

Între timp avuseseră loc niște evenimente la Andrușul de Sus, iar dânsul, la acea oră, era pur și simplu ”țaran liber”. Căci trebuie să subliniez:

pe lângă celelalte calități despre care am amintit, mai avea una – ambiția de a-și apăra demnitatea, de a nu-și pleca niciodată capul, chiar dacă știa că, drept consecință, va avea de suferit. De la Chircani s-a reîntors acasă, în satul natal, peste 6 ani. Cu hotărârea să se facă fermier. Și s-a făcut!

Am punctat calea de activitate a domnului Nicolae Todosă pentru a reveni la afirmația din titlu: că dumnealui, pe unde trece, lasă urme. Temeinice. Vorbind simbolic, sfințește acele locuri.

Mihail Gh. Cibotaru

Nicolae Todosă de la Andrușul de Sus, Cahul, scrie parcă ară. Ca și cum n-ar ține în mână pixul, ci coarnele plugului. Parcă răstoarnă brazde atunci când așterne gânduri pe file. Asta este impresia pe care ți-o lasă acest om al Pământului. Și acest om al bolților. Afirmăm acest lucru pentru că Nicolae Todosă e cel care a ctitorit cea mai zveltă biserică din sudul Basarabiei, care poate fi văzută la marginea șoselei ce duce la Cahul.

Țărână și cer sunt la Nicolae Todosă două noțiuni care se opun și se contopesc. Pentru el pământul are suflet: acesta respiră, râde, plânge, speră, visează, are timp și netimp. Cu alte cuvinte – are cer. În poemele pe care le scrie, Nicolae Todosă reinventează un mit al plugarului de azi, care ară computerizat pământul, dar care-și păstrează în inimă dragostea de secole a strămoșilor pentru glie, cea pe care le-a dăruit-o acestora însuși Dumnezeu.

Nicolae Dabija

Pământul, brazda, rădăcina, omenia, credința, locul nașterii, mișcarea de eliberare națională sunt teme majore oglindite în poeziile lui Nicolae Todosă. Sensibilitatea lui este strâns legată de tradițiile poporului nostru. El opune străinismului demnitatea și tăcerea mocnită a țaranului [...] Mesajul liricii sale cetățenești este încondeiat în vorbe simple, dar încărcate de sensuri profunde.

Alexandru Tecuci

Valea Dragă – vale-n șușumele

Ciobănași cu turme, fete cu ulcioare,
Cai cu corbu-n frâe, luna de pe zare,
Ale lumii păsări, cântul ne-adormit,
Liniștea cea blândă, visul rătăcit,
Iarba de mătasă, fluierul cu foc,
Noaptea cu taine, farmec și noroc –
Toate tu le-aduni și le scapi de rele,
Toate, Vale Dragă, – vale-n șușumele.

Doine și balade, snoave și povești,
Hore și colinde, datini bătrânești,
Tâlcuri și povețe, crez și rugăciune,
Bocet și blesteme, vrăji și vorbe bune,
Mituri și legende, basme și zicale,
Șotii și palavre, glume lungi în poale,
Toate tu le-aduni și le scapi de rele,
Toate, Vale Dragă, – vale-n șușumele.

Pârăiașe-n iarbă, fluturi la izvoare,
„Hoți” veniți să fure țărăncuți-fecioare,
Ei, cireșii zvelți, nucii cu anii-n mie,
Plopii scară-n cer, poama dulce-n vie,
Nunți moldovenești, nunta de la țară,
Drumurile răzlețe, toate-aici coboară,
Toate tu le-aduni și le scapi de rele,
Toate, Vale Dragă, – vale-n șușumele.

Eu sunt plugar

În osul meu
Nu caut os din os domnesc,
Nici de boier:
Sunt din acei ce pâinea cresc.

Și os din ei,
Și suflet sunt,
Cred crezul lor
Și fac cu dânșii un pământ –
Acest pământ!

Acest pământ,
Din care vin, pe care-l ar...
Sunt vița lor,
Din viță viță de plugar.

Eu sunt plugar
Și sunt creștin,

Cu gând la Domnul
Pâinea cresc,
Că-așa mi-i neamul,
Neamul meu,
Pe-ntreg Pământul Românesc.

Și-apoi, de-ar fi să mai aleg
Din toate puse la cântar,
Aș zice: Doamne,
Lasă-mă să fiu creștin
Și tot plugar...
Să pot să ar, să seamăn, să cosesc,
Că-așa mi-i neamul,
Neamul meu,
Pe-ntreg Pământul Românesc.

Vale Dragă

Din tine, a pornit odată
Cărarea veștii mele
spre toate cele dragi.
Și-atunci, copil,
În mine-un hram,
Mi te-am zidit, din ele.
Un hram am înălțat,
Dar vremurile grele,
Când ți-au secăt izvoarele,
Noi lacrimile noastre
Le-am adunat, să-ți
Curgă-n șușumele.

Răpuse-au fost atâtea,
Atunci, la mare greu.
Păgânii s-au trecut,
Dra hramul a rămas
Și clopotele bat,
Mai bat de Dumnezeu.

Cum să fac cu-o vorbă

Cum să fac, cu-o vorbă,
multa mea durere
Lumii să i-o spun?
Să cuprind cu ea,
cum cuprinde-o vale,
Cântul unei păsări,
Plânsul unei mame,
doina lor de jale...

Cum să fac, cu-o vorbă,
 și-a mea bucurie
 Lumii să i-o spun?
 Lumea ca să afle
 și din ea să știe:
 pe Columna lui Traian, Dacia învinsă,
 până azi mai luptă
 și mai este Vie.
 Deci, trăiască Viața!
 Viața încă-o dată,
 Neamul meu și Vatra!
 Dacia din moși –
 pentru Ea noi plată
 viață am plătit,
 Deci, trăiască viața, neamul!
 Neamul încă-o dată!

De-o fi ca-n urmă să rămâi

De-o fi ca-n urmă să rămâi,
 Când eu în lut m-oi duce,
 Nu-mi trebuie lacrimi și tămâi:
 Să vii la piatra mea de cruce,
 Cu dor din șperlă să mă scoți,
 La prispa noastră să mă duci,
 Când albi or fi salcâmii toți
 Și înverziți bătrânii nuci.

Să vii ca-n seara cea dintâi,
 Să vii, iubirea mea cea mare,
 Nu să mă plângi la căpătâi,
 Nici cu vreun muc de lumânare.

Sub șalul pletei să mă iei,
 La Valea Dragă să mă duci,
 Unde-au trecut ei, anii mei,
 Unde-nverzeau bătrânii nuci.

Să vii, copila mea frumoasă,
 La crucea drumurilor mele,
 Să-mi iei țărâna și mă lasă
 Să fiu trezit de șușumele
 Și de al păsărilor cânt.
 Penru tine m-oi trezi
 Chiar de oasele-n mormânt
 Putrezi-mi-or-putrezi.

Mă-nchin

Mă-nchin,
 mă rog
 ca orice om:
 de liniște
 și pace,
 de pâine, sare,
 sănătate.
 Dar pentru
 când
 se vor sfârși
 atunci, odată,
 acestea toate,
 nu-mi rog,
 acolo-n cer,
 un loc cumva aparte.
 Mi-ar fi destul
 ca ultima suflare
 să-mi cadă aici,
 pe deal, muncind,
 și, ca la cei creștini,
 să-mi pună-un semn, o cruce.
 C-atunci,
 când m-or uita,
 să am unde
 mă-ntoarce.

Să vin,
 când vor ieși
 cu plugu-n brazdă,
 să fiu la semănat,
 să vin când pâinile
 s-or coace...

Ca semn de-a mă cunoaște,
 purta-voi grija,
 grija din născare:
 să nu-ntârzii,
 să dovedesc
 cu-o brazdă-două,
 cu carul încărcat,
 și-apoi să-aștept,
 să văd
 cum soarele răsare...

Ilieș, pictorul omului într-o linie

Ca într-un vis... Privindu-i un desen, mi l-am închipuit pe Ilieș drept mare pictor. Mi-am imaginat cum el prinde, așa, în iuțea lor de fulger, clipele frumoase, și cu stânguța lui, întins ca o broscuță pe podea, le așterne încet pe foaie.

Acum îi în clasa întâi, e mare, dar când era mai mic a desenat un om... într-o linie: și mâinile, și picioarele, și gâtul. Totul din imaginația lui de copil. Și neobișnuit e omul lui Ilieș, căci are ochi frumoși, vii – ochi de greier. Ochi sticliți de greier, cu care acesta caută prin iarbă firul cântecului și îngână cu el amurgul serilor de vară.

Cine știe ce străbun o fi adunat în suflet serile celea și le-a lăsat moștenire lui Ilieș, pentru ca el să le picteze cu stânguța lui, sugerându-le prin omul desenat așa, într-o linie, dar cu ochi frumoși de greier. O linie frumos conturată, dar care îi dă suflet omului într-o linie, o linie în care e încă viu răsăritul soarelui și strălucirea precipitată a fulgerului prinsă și pusă de Ilieș pe hârtie până a ajunge tunetul la pământ.

Ilieș i-a mai desenat aceluși om și o guriță de copil, tot cu aceeași linie, o gură oarecum poznaș strâmbată, dar care va chema și ea lumea în lumea lui, la joacă. Ilieș nu desenează la masă: își așează foaia pe podea și, lățit ca o broscuță, cu fundul în sus, vrăjește frumosul adus de linie. Când lucrează, nu-i place să se uite cineva la el: vrea să fie singur cu joaca lui.

Va crește Ilieș, dar vreau să-i rămână sănătoasă joaca ce dă suflet omului într-o linie, om cu ochi frumoși de greier și guriță de copil.

Cu oițele, în dealul de lângă Valea Plopilor

Când faci ceva de folos și plăcut inimii tale, Dumnezeu parcă anume îți oferă toate cele necesare. Dar spre ele trebuie să mergi, căci Dumnezeu, singur, nu ți le aduce la picioare. Iarna s-ar părea că nu mai poți găsi unde să paști vitele, dar de fiecare dată, când ies cu oițele în câmp, găsesc neapărat vreun colțisor, vreo mărgioară neumblată și mă întorc cu ele săturate.

Aici, în Dealul Băbălii, am dat de salcia de lângă izvor. Am găsit-o dezbinată, cu toate brațele-i groase răsucite, aplecate spre pământ. Pe unele i le-au retezat. M-a segetat ceva în suflet: sărmana bătrânețe... Dar era frumoasă salcia când era tânără și de aceea - mi este dragă.

M-am dus lângă ea... Din brațele retezate au crescut niște crenguțe tinere. Unele pot fi ușor frânte, căci de abia se țin de cioturile din care au pornit, dar anume prin ele mai răsuflă, mai trăiește rădăcina. Alături e un izvor, un izvor ce susură tocmai aici, în vârful dealului. Am tresărit: mi-am dat seama că izvoarele nu îmbătrânesc. Mai scad, mai adaugă, dar nu îmbătrânesc. M-am săltat de lângă salcie și m-am dus la vâna cea de apă, parcă să mă încredințez de adevărul celor spuse. Mereu aceeași apă proaspătă, apă neîncepută... De aici, de lângă izvor, mă uit iarăși la salcie; mă doare, dar și m-am bucurat că mai are acele câteva crenguțe vii. Parcă le simt crescute din mine și îmi pare că și eu răsuflu prin ele. Chiar de se vor mai usca unele, cu cele rămase poate mai întâlnim o primăvară.

E iarnă, dar vremea e moale, nu-i ger, omătul s-a topit. Ies în câmp cu oițele. Așa mi-i drag mie: să fiu cu ele. Parcă acum nu mai au ce să pască, dar iarăși am dat de un colțisor, de o mărgioară unde n-a călcat nimeni. Simt aceeași bucurie, pe care o încercam când eram copil. Oițele pasc cu multă poftă, chiar dacă iarba e uscată. În liniștea acestei singurătăți, din toate părțile îți dau năvală amintirile. Amintirile copilăriei, căci pe aici trec cărările lor spre niște ungherașe, spre niște mărgioare de bucurie, pe unde nu a călcat nimeni...

Dar spre ele trebuie să mergi...

O fotografie cu Mihail Gheorghe Cibotaru, omul care ca un frate m-a sprijinit în a scrie și ca un părinte mi-a dus scrisul în fața lumii

În ziua primirii Ordinului Republicii cu nepoata Viorea

“Tubirea de frate, unirea între frați sunt chezășia izbânzii noastre”

Cu soția Alexandra-Maria

L-am cunoscut cu ani în urmă. Aflată în deplasare în satul Andrușul de Sus, am trecut și pe la el. Convenisem în prealabil să ne întâlnim. M-a invitat în casă, mi-a vorbit despre întâia carte, pe care o pregătea pentru tipar, mi-a citit și câteva versuri din ea. La plecare mi-a dat o sticlă cu vin. Soțul meu s-a bucurat de sticla cu vin oferită, un vin de casa foarte gustos, făcut de un bun gospodar, iar eu m-am bucurat mult de întâlnirea cu un om interesant, de subiectul pe care urma să-l realizez pentru emisiunile Postului Național de Radio. De atunci ne-am întâlnit de nenumărate ori, cu diverse ocazii, întâlniri care mi-au prilejuit întotdeauna numai satisfacții, pentru că am profitat de fiecare dată și am discutat cu el la microfon. Știu că nimeni nu apare întâmplător în drumul vieții noastre. În lumea asta, atât de complexă și de surprinzătoare, orice interacțiune umană are loc cu un anumit rost. Oamenii pe care-i întâlnim de-a lungul vieții sunt de tot soiul, puțini dintre ei ne inspiră, ne învață lucruri, cărora nu le-am putut afla singuri semnificația. Unul din oamenii frumoși, buni, cu valori, cu demnitate, de la care am ce învăța, un om adevărat, un om special, pe care-l admir și-l respect, este Nicolae Todosă. Îl admir pentru capacitatea, harul de-a vedea totul în jurul său în culorile luminoase ale bucuriei. Această stare de spirit este în concordanță cu învățătura biblică: ”Bucurați-vă întotdeauna. Aduceți mulțumiri în legătură cu orice lucru”. Nu l-am auzit niciodată să se plângă de ceva, deși viața nu i-a fost deloc ușoară. Vede speranță acolo, unde eu văd doar deznădejde și disperare, crede în viitorul acestei țări, în care îi cresc nepoții și strănepoții. Eu învăț de la el să fiu optimistă, să cred în oamenii buni, să-i caut și numaidecât să-i găsesc.

Cum a decurs viața copilului Culiță Todosă din momentul când mama l-a născut în lutul pe

care-l călca pentru ca să-și termine casa? Privind în urmă, de la înălțimea celor 85 de ani, ce vedeți?

Din lut m-a luat bunica Iordana, moașa satului. Tot satul îi zicea bunică. Știa să lege buricul copilului așa, ca să nu umble toată viața cu el de-a țara, îl scurta atâta, ca să nu i-l mai poată nimeni înnodea la loc. Cu o basma lega mai strâns capul copilului, ca să nu-i rămână turtit și nici cu țugui, îl înfășa strâns, cu mâinile și picioarele în poziție „drepti” ca să se încălzească, să nu se trezească cu toate în el coghiliță, tremurând și cu mintea bălălău. Așa m-a dat bunica Iordana bunelului Toadri Todosă. Mă așteptase... Eram primul nepot.

Bunelul avea o regulă: duminica, când îi venea vreun prieten în ospeție, să fie lăsat doar cu el. Numai eu aveam voie, nestingherit, să stau lângă genunchiul lui și să ascult. Din când în când, mă netezea pe cap și se juca cu mine. Mama nici n-a prea avut când să mă legene, să se joace cu mine, cât am fost mic. Parcă mă aștepta să ies mai repede din scutece, ca să-mi spună: ”Hai, Colișor, ia bobocii și-i du în Valea Dragă, că n-are cine...” Când m-a văzut în picioare, mi-a spus: ”Uite, îi vezi, sunt toți, ai grijă să nu-i pierzi!” Primul număr, pe care l-am învățat, a fost “toți”. Mama punea găștele la clocit și scotea coșcoaga când de boboci, pe care trebuia să-i duc la păscut în Valea Dragă, să-i apăr de ciori și de unele mahalagițe.

Pe urmă a venit școala. Pentru că războiul se apropia, învățătorii au plecat peste Prut și noi am rămas cu clasa a doua nefinalizată. Războiul a ajuns până la noi, a fost luat pe front și tata. Au urmat foametea, colectivizarea. Pe bunelul l-au ucis noile autorități pentru că era gospodar, pe tata, revenit olog de pe front, l-a doborât foametea. Noi pășteam iarba ca vitele. Mama a vândut toată zestrea ei, chiar și rochiile, ca să ne scape din ghiarele morții. Și ne-a scăpat. Tata ne-o fi dat nouă ultima fărâmitură de pâine, ca măcar cineva dintre noi, cei patru copii ai lui, să scape cu zile.

Am trecut prin toate greutățile și nenorocirile astea și-am rămas vii ca să spunem ce-a fost, să nu uităm, pentru că ne ucideau, ca să nu știe nimeni, nici chiar noi, cine suntem.

Perseverența, de care ați dat dovadă de-a lungul întregii vieți, de acolo vine, din copilărie? În pofida sărăciei și a vitregiilor destinului, n-ați renunțat la visul de a învăța.

Clasele a cincea și a șasea nu se făceau la noi în sat și n-am avut posibilitate să mă duc în altă parte. Mama mi-a spus: ”O să faci minimum

de trudozile, și-o să te duci și la școală”. Am început să lucrez la vârsta de 14 ani, duceam caii de căpăstru la plug și-am făcut în anul acela minimum de trudozile și-am plecat la școală. Așa am terminat clasa a șaptea, după care am plecat la Tehnicumul de Mecanizare al Agriculturii din Hâncești. În ultimul an de studii, m-au luat la armată. Când m-am întors peste trei ani, uitasem ce învățasem. Școala medie am absolvit-o la 24 de ani. Pe urmă am plecat la facultate, am devenit inginer. Unii zic că au terminat studiile, eu nu le-am terminat niciodată, pentru că toată viața învăț. A fost și școala părinților, poate cea mai importantă.

În perioada activă a vieții ați ocupat diverse funcții. Ați fost șef de brigadă, inginer-șef, conducător de unitate agricolă. Întotdeauna ați lucrat cu oamenii care, uneori, v-au susținut, alții v-au dezamăgit sau chiar trădat. Mai aveți încredere în oameni, sentimentul acesta, care ne ajută să fim puternici, să rezistăm vitregiilor, nu s-a erodat de-a lungul anilor?

Lumea eu o văd așa cum este și-s fericit că în lumea asta sunt atâtea oameni buni. Noi întotdeauna trebuie să căutăm oamenii buni, pentru că ceea ce cauți, aceea găsești. Oamenii buni nu s-au terminat. Când cuiva nu-i convine și te leapădă, trebuie să fii pregătit dinainte, ca să rămână cineva lângă tine. Dar pentru asta trebuie să ai și tu ce oferi. Toți umblă, mai ales acum, numai după binele cel mult. Binele trebuie să-l faci, nu să-l aștepti de-a gata. Alături de bunele am avut toată lumea cea bună. În cei peste 50 de ani de vechime în muncă am avut diferite funcții, funcții de răspundere, nu de domnie. Când pleci dintr-o funcție, nu se termină lumea, trebuie să ai cu ce începe altceva. Familia, cărțile, scrisul, munca făcută cu drag Dumnezeu mi le-a dat și mie.

Sunteți unul din cei 278 de deputați ai primului Parlament al Republicii, numit și Parlamentul 90, care la 27 august 1991 au semnat Declarația de Independență. După aproape trei decenii de la acel eveniment Republica Moldova este un stat suveran, independent și democratic, liber să-și hotărască prezentul și viitorul?

Toate, când se nasc, trec prin chinurile facerii. Se întâmplă să moară mama sau copilul. Și cu toate acestea, nașterea este izvorul vieții. Toate câte s-au întâmplat în viața mea, au fost importante, dar acest eveniment, pe care l-aș numi ieșirea din robie, pentru mine nu are egal. Am citit la Soljenițin, cum în lagăre deținuții săpau pe sub ziduri și cărau pământul în buzunare, când erau mânați la muncă. Așa ani la rând săpau cu speranța că vor răzbate la libertate, chiar dacă știau că dincolo de zidul închisorii vor fi împușcați sau vor fi mâncați de vii de fiarele taigalei. Vroiau măcar să moară liberi. Așa a fost și la noi. Și sunt mândru, chiar fericit, că am răzbătut, că am

ajuns, împreună cu frații mei, dincolo de zid. Dacă ar fi fost doar pentru asta să mă nasc, n-aș schimba destinul meu pe nimic altceva.

Pe bunicul meu, care crescuse opt copii, dintre care patru au plecat la război, unul a căzut în lupte, îl urmăreau să-l închidă, pentru că nu era „boseac”. Și el a ales să plece încotro l-au dus ochii, numai să nu ajungă în pușcăriile „eliberatorilor”. Era iarnă grea, iar el era bătrân și numai unul Dumnezeu știe unde și cum i s-au sfârșit zilele. I-a venit numai pașaportul. Se cunoștea că stătuse la umezeală. Dincolo de zid au căzut Gheorghe Ghimpu, Nicolae Costin, Lidia Istrati, Ion Vatamanu și atâtea altă lume. Libertatea se câștigă și se apără cu sânge, dar se vinde ușor. Eu am cui o lăsa...

Deputații din primul Parlament al Republicii Moldova, care au votat Suveranitatea și Independența, Tricolorul, Stema și Imnul Național „Deșteaptă-te, române!”, îi critică dur pe cei care conduc țara astăzi. Paradoxal este că deputații din primul Parlament, „modelați” la școli de partid în Uniunea Sovietică, au fost adevărați patrioți și nu cei care au învățat la universități de peste Prut, din Europa de Vest și din America, pe care-i avem la guvernare în ultimul deceniu. Cum explicați această situație? Ce calități ale deputaților din Parlamentul Independenței le lipsesc cu desăvârșire parlamentarilor de astăzi?

E dureros și aproape inexplicabil. Dar, odată ce se întâmplă, există o pricină. Mulți au fost amăgiți, cumpărați cu averi nemuncite și puși să tragă în frații lor, care răzbatuseră dincolo de zid. Au omorât și mai omoară. Ne înconjoară taigaua cu fiarele și sălbăticiile Siberiei.

Nicolae Dabija scria în „Literatura și Arta”, cu prilejul unei aniversări a lui Petru Lucinschi, că el, Lucinschi, n-a făcut niciun rău, că l-a ajutat atunci când a suferit un traumatism grav, care l-a ținut la pat. Intervenția costisitoare, realizată în Germania, l-a salvat, pentru care îi este recunoscător. Și mai scria Dabija, tot acolo, că Lucinschi, în timpurile celea zbuciumate, ca prim-secretar de partid, a primit ordin de la „centru” să-l lichideze. A rezolvat cazul, l-a salvat și atunci. Să fie întâmplătoare această dezvăluire? Nu cred. Când a fost votată Independența, Lucinschi era la Moscova. El l-a dat jos pe Snegur, a adus iar la putere comuniștii, a „blagoslovit” Transnistria și Găgăuzia. Și astăzi „verbovca” și lichidarea se face tot cu ordinul și cu banii de la „centru”, prin partidele prosiberiene.

În mare parte, copiii celor care au luptat împotriva independenței învață la școli din România și Europa, pentru că ei s-au îmbogățit și le pot plăti studiile. Îmi povestea o colegă, că sora ei, doctor în științe, profesor universitar, locuia pe aceeași scară de bloc cu Lidia Istrati. Când a decedat, s-a dus să dea o

mână de ajutor. Se aștepta să vadă acolo opulență, dar a văzut, așternute pe jos, țolicele din petici, țesute de mama ei. Cred că felul de a fi al Lidiei Istrati le lipsește parlamentarilor de astăzi.

Aveți nepoți, strănepoți. Ca bunic, cu o experiență de viață atât de bogată, ce povești le dați?

Unul din cei unsprezece nepoți ai mei, după ce vorbisem cu sora l-a telefon, m-a întrebat: "Cu cine ai vorbit, bunele?" I-am povestit despre sora mea, i-am spus că am și doi frați. Și el îmi zice: "Eu, bunele, am mai mulți frați ca măta!" Și-i numește pe fratele și sora lui și pe toți nepoții mei. N-am avut încotro, m-am dat bătut, el are mai mulți ca mine. Mai ales că acum avem și patru strănepoți, iar după acest patru pot să urmeze atâtea semne de plus... Lor le las să știe că iubirea de frate, unirea între frați sunt chezașia izbânzii noastre.

Când era nonagenar, marele dramaturg irlandez, laureat al Premiului Nobel pentru literatură în 1925, George Bernard Shaw, a fost întrebat de un jurnalist, cum este viața la 90 de ani. Scriitorul, care era foarte spiritual, i-a răspuns: "Când o să ajungi, o să vezi". Cum este viața la 85 de ani?

Orice copil vrea, cât mai degrabă, să crească mare. La 85 de ani nu-i păcat să vrei să fii mai tânăr. Dar cu ochii la nepoți, la strănepoți, cu gândul la cei, pe care îi aștepti să vină, zici tinerește: „Las' să crească mai repede copiii, fie așa cum vor ei și cum a rânduit Cel de Sus”.

Nu e muncă mai grea, ca munca celui de la pământ, dar și bucuriile lui sunt un pic altfel. Pământul nu îmbătrânește niciodată, pentru că nu-i îmbătrânesc izvoarele. Noi suntem copiii Pământului, să avem grijă ca izvoarele să nu-i îmbătrânească și vom fi și noi mereu ca el.

În numele cititorilor revistei Vă mulțumesc pentru acest interviu și Vă doresc încă mulți ani de acum încolo.

Și eu vă mulțumesc, mi-ați făcut o bucurie. Ați reușit cu întrebările D-voastră să-mi răscoliți atâta de frumos sufletul. Pe cititorii revistei îi invit, prin intermediul acestui interviu, să se caute pe sine în protagoniștii povestioarelor din cele trei cărți ale mele cu titlul comun „Valea Dragă” și îi îndemn să nu se simtă bătrâni, indiferent de vârsta pe care o au.

Interlocutor: Agripina Manoil-Hioară

Max Cîrlan: ”Nu este bine să concentrezi totul doar în capitală, mai ales cultura”

Acum cinci ani, pe 25 septembrie 2016, a fost dat startul primului Festival Internațional de Film Documentar. Astfel, cinci zile obișnuite ale lunii respective capătă la Cahul o altă dimensiune – cea care poartă numele de MOLDOX, unicul festival de genul dat în sudul Republicii Moldova, municipiul întrunind astfel oameni creativi de talie internațională.

Scontând încurajarea implicării sociale prin filme documentare, festivalul este conceput ca o manifestare accesibilă tuturor, motiv pentru care intrarea este liberă, iar participarea la ateliere și master-class-uri nu presupune nici o taxă. Cea de a V-a ediție, așa cum se întâmplă de fiecare dată, ne-a oferit cele mai bune filme documentare cu generic social, premiate la diverse festivaluri de renume mondial. În fiecare an, de altfel, Festivalul MOLDOX aduce filme documentare despre oameni care cer schimbare, care își revendică dreptul de a fi auziți, iubiți, respectați și acceptați, oameni care merită să trăiască într-o lume armonioasă, dar care încă mai trebuie să lupte pentru dreptul de a face parte din această lume.

Au fost invitați cinești talentați de peste hotare și din Moldova, precum și oameni de cultură și artă din Cahul și din sudul republicii – o ocazie inedită de a viziona filme ce abordează teme vulnerabile care generează dezbateri desfășurate în cadrul unor discuții publice și sesiuni de întrebări și răspunsuri cu realizatorii filmelor, al atelierelor Inspiration și Exploration din cadrul MoldoxLab. Pentru a afla mai multe despre acest eveniment important pentru noi, cahulenii, și nu numai, l-am invitat la o discuție pe tânărlul regizor și scenarist, directorul Festivalului de Film Documentar MOLDOX, cahuleanul stabilit în Grecia – Maxim Cîrlan.

Maxim, așa cum am menționat mai sus, MOLDOX-ul a poposit la Cahul a cincea oară. Ce înseamnă de fapt acest festival pentru tine și pentru echipa implicată la realizarea acestui eveniment unic pentru comunitatea noastră?

Înseamnă revenirea acasă, șansa de a-mi revedea orașul natal și prietenii care încă mai sunt aici. Fără îndoială, e și o posibilitate de a contribui și eu cumva la dezvoltarea localității în care m-am născut și am crescut, de a invita aici prietenii mei de pretutindeni, pentru a le demonstra cât e de special acest meleag sudic.

MOLDOX nu este numai un festival, ci și creatorul unei platforme unde se oferă informații despre implicarea socială, se organizează instruirea participanților din domeniile filmului documentar și de ficțiune, fotografiei documentare sociale. În aceste cinci zile, oaspeții festivalului au vizionat zece filme documentare noi, au participat la opt discuții publice, sesiuni de întrebări și răspunsuri cu realizatorii filmelor, ateliere Inspiration și Exploration din cadrul MoldoxLab.

Toate proiecțiile de film au avut loc în aer liber, unde vizitatorii festivalului au urmărit scurtmetraje și lungmetraje documentare de nivel internațional. Astfel, pe lângă filmele regizorilor din Republica Moldova, regizori și producători din Olanda, Nigeria, Germania, Azerbaidjan, Qatar, Canada, Marea Britanie, Austria, SUA, Rusia, Norvegia și Polonia și-au prezentat filmele documentare.

Cum ai reușit să aduni oameni notorii la un festival derulat într-o țară aproape că necunoscută din sud-estul Europei, într-un oraș considerat provincial de unii și capitala de sud a Moldovei de alții?

Pentru documentariști Moldova nu este cu totul necunoscută, mulți au auzit despre ea, în special din cauza conflictului transnistrean. Concomitent, și celor cu renume le plac regiunile mai îndepărtate, pentru ei oarecum intrigante: vor să descopere ceva nou și le este interesant chiar să realizeze filme documentare despre ele, convinși fiind că arta lor de a documenta poate genera schimbări pozitive în regiunile periferice. Desigur, ne ajută mult și sponsorii, și misiunile diplomatice din Republica Moldova, interesate să promoveze talentele veritabile.

Deseori documentaristul are impresia că toate temele îi stau la picioare: doar ia camera și filmează.

Ai observat o evoluție a lucrurilor în acești ani în municipiu, există un impact al acestui eveniment cinematografic asupra celor care sunt provocați de voi? Vă simțiți așteptați aici, la Cahul?

Cineva din echipă îmi mărturisii: *”Ai observat că acolo unde se desfășoară MOLDOX-ul ulterior ceva se renovează?”* Într-adevăr, am început la Palatul de Cultură, iar după doi ani aici a fost renovată scena; am mers după aceea în așa-numita filială a Teatrului ”B. P. Hasdeu” și în curând va fi inaugurat noul sediu al acestuia; în acest an festivalul a avut loc în parcul care era deja în proces de reparație. Ne bucurăm nespuse de mult că în oraș se face treabă, nimic nu stă pe loc și urbea nu arată ca în anii precedenți: mereu se repară o stradă, un trotuar, un parc, apare o clădire nouă. Documentariștii care vin în fiecare an la MOLDOX se miră că orașul e într-o schimbare pozitivă continuă.

Credem că festivalul își face într-un fel sau altul impactul. Desigur, nu putem avea încă date concrete despre situația în domeniul egalității în bază de gen sau al libertății de exprimare, dar, conform relatărilor presei, se lucrează la aceste teme ce sunt pe agenda administrației locale. Faptul că orașul a fost ales ca unul din regiunile-cheie ale UE spune multe. Înseamnă că există aici o administrație necoruptă, receptivă, deschisă, responsabilă și stabilă. Altfel nu se făceau investiții atât de semnificative.

Consider că suntem așteptați la Cahul, unde beneficiem de un public fidel, însă mai avem de lucru pentru a atrage și mai mulți cinefili. Trebuie să ne educăm un public predispus să vizioneze și alt gen de filme, nu numai ceea ce îi servește, într-un mod atât de facil, televizorul. Filmele MOLDOX sunt despre personaje care inspiră, care luptă pentru schimbări, care nu cedează cu una cu două. Sunt filme pe care nu le poți vedea nicăieri, poate că doar la festivaluri internaționale din alte țări. Cât mai mulți cahuleni trebuie să înțeleagă asta și să nu rateze așa un eveniment important, pentru care vin oameni chiar și din Chișinău, deoarece știu că în alt loc nu vor mai avea șansa să vadă asemenea producții cinematografice. Reitez: publicul mai trebuie educat. Să nu uităm că locuitorii municipiului au rămas fără cinematograful de ceva vreme și s-au dezobișnuit să meargă la un film, să-și aducă și copii la film. Sunt în Cahul tineri care nu au fost niciodată într-o sală de cinema. Adică e greu de înțeles cât de pregătit poate fi publicul în asemenea condiții.

Incontestabil, temele pe care le abordează MOLDOX deseori pot fi destul de provocatoare, însă în asta și constă impactul festivalului – să aducă pe marele ecran teme legate de drepturile omu-

lui, de corupție, de libera exprimare și alte concepte care stau la bazele democrației și ale unei societăți progresiste și echilibrate.

La sfârșitul fiecărei proiecții de film documentar au fost organizate discuții cu regizorul acesteia. Există deschidere din partea celor care vizionează peliculele documentare selectate de voi, este acceptată această provocare la dialog?

Dialogul cu publicul ne-a surprins de la bun început. Cahuleni au fost deschiși spre dezbateri, au cerut mereu microfonul pentru a pune întrebări sau a-și exprima emoțiile provocate de film. Regizorii au rămas cu impresii foarte bune după sesiunile de întrebări și răspunsuri, mai ales dacă ținem cont de faptul că deseori ei merg la festivaluri mari, unde publicul e deja foarte antrenat și, din acest motiv, nu prea dă întrebări sau sunt mult prea tehnice întrebările de acolo. La Cahul întrebările au fost foarte ”omenești”, simple și extrem de emotive.

Proiecțiile de film documentar la Cahul, cred eu, constituie un fapt demn de apreciat. Totuși, ce oferă ele publicului nostru?

Filmele documentare te determină să gândești, să retrăiești cu adevărat poveștile reale și nu fictive disecate în ele. Deseori documentarul este o lecție de viață, din care cu toții avem ce învăța. Personajele lui te inspiră, te fac să le admiri curajul sau să le apreciezi integritatea. În documentarele bune mesajul vine din partea unei echipe independente, care vrea să lupte cu nedreptățile societății noastre. Cel puțin astfel de filme demonstrăm noi la MOLDOX.

În acest an al marilor provocări pentru umanitate, festivalul a fost primul eveniment cinematografic organizat în formă fizică în Moldova de la începutul pandemiei. Mai mult, ați plecat apoi la Chișinău, unde timp de trei zile, în perioada 17-19 septembrie, ați ”reluat” festivalul de la sudul Basarabiei. Cum a fost?

Adevărul e că la Chișinău a venit mai multă lume. Publicul de acolo ne cunoaște datorită altor evenimente pe care le organizăm pe parcursul anului. N-a trebuit să insistăm păstrarea liniștii în sală:

publicul venit la film a știut foarte bine de ce a venit. Astfel de provocări am avut, cu regret, la Cahul, și noi căutăm soluții pentru a evita astfel de situații. Desigur, din cauza pandemiei n-am putut da mâna cu toți sau să stăm la un pahar de vorbă, așa cum se face în fiecare an la Cahul, dar în ansamblu a fost bine. Pentru noi cel mai important lucru a fost să nu expunem nici echipa, nici publicul riscului de contaminare cu sacramentalul COVID-19.

Spunea cineva: "Așteptările mari aduc dezamăgiri mari". Dacă raportăm așteptările organizatorilor festivalului la rezultatele obținute, ați avut deziluzii?

Ba nu, pentru că și obiectivele n-au fost emulative. Până în ultimul moment intenționam să desfășurăm festivalul online și nu în format fizic. Nu zic, a fost mai puțin feeric, deoarece n-am putut avea alături de noi mai mulți oaspeți " internaționali" și n-am susținut programe artistice în fiecare seară. Unica dezamăgire mai serioasă am remarcat-o mai sus: gălăgia, faptul că părinții își lăsau copiii să alerge prin spațiul proiecției. Ne-au derutat spectatorii care se așezau să vadă filmul și plecau peste câteva minute, fiindcă se așteptau să vadă un *boievik*, după cum ni s-a spus. Noi suntem înțelegători și vom încerca să învățăm lecțiile necesare.

Și ultima întrebare, una retorică: Festivalul Internațional de Film Documentar MOLDOX la Cahul are viitor? Dacă da, cum îl vezi?

Cred că îl are, doar că atâta timp cât va beneficia de susținere internațională și locală. Din păcate, din fondurile naționale MOLDOX-ului îi revin sume foarte și foarte mici. E important ca statul nostru să realizeze că astfel de evenimente pot aduce numai beneficii regiunilor și de aceea ele trebuie susținute. Desigur, asta o poate conștientiza o conducere care vrea schimbări și care scotează progresul societății. Pot să zic cu siguranță că noi avem foarte multe idei pentru ca acest festival să-și consemneze multe ediții și să prospere, așa cum prosperă și orașul Cahul. Principalul e că există deschidere și dorință de a schimba lucrurile în bine.

Interlocutor: Victoria Șevenco

LIMBA MATERNĂ – FLOARE ETERNĂ

Clișeul, formulă banalizată și obscură

V. Axenti, dr., conf. univ.
Universitatea de Stat
„B. P. Hasdeu” din Cahul

Clișeul este o formulă stilistică, un șablon, o expresie banalizată din cauza repetării excesive. Clișeele reprezintă o situație specială între construcțiile cu frecvență mare și cu caracter oarecum fix, a căror întrebuițare nu se datorește unor necesități, ci unei mode. Nejustificate de conținutul comunicării, ele constituie o caracteristică negativă a exprimării, conducând la formulări stereotipe, șterse, monotone în situațiile în care, cum se întâmplă adeseori, un anumit clișeu revine exagerat, ca un tic.

Expresia *pe undeva*, având semnificațiile „printr-un loc oarecare, într-un anumit loc”, este un clișeu intrat în preferința vorbitorilor mai de mult. Întrebuițarea ei nu este totdeauna adecvată situației, căci nu orice context o justifică: „*Pe undeva*, cred că lucrurile n-au fost făcute cum trebuie”, „*Pe undeva* nu mă mai surprinde această atitudine negativă a cadrelor medicale...”. Totuși, expr. *pe undeva* poate fi înlocuită cu diverse alte expresii: „într-un anumit fel”, „în anumite privințe”, „într-un anumit loc”, „referitor la o anumită situație”. D/ex. În anumite privințe cred că lucrurile n-au fost făcute cum trebuie. Există însă și utilizări eronate, care stârnesc râsul, pe punctul de a atinge chiar ridicolul: „*Pe undeva* nu-mi plac”, „*Pe undeva* s-a simțit jignită”, „*Pe undeva*, această actriță e distanțată...”.

Cuvântul *practic*, folosit adverbial, a devenit, uneori, mai mult decât un clișeu gratuit, ci drept cuvânt de umplutură, dovedindu-și caracterul inutil. Clișeul supără prin întrebuițarea lui stereotipă, obsesivă în locul altor adverbe sau locuțiuni adver-

biale: „*Practic* [= efectiv], ca să treci dintr-o parte în alta a străzii, trebuie să faci alpinism stradal”; „*Practic* [= de fapt], bugetul din anul acesta se aseamănă cu cel de anul trecut”; „*Practic* [= în realitate], trenurile au început să circule de ieri”; „Datorită acestor călduri mari, *practic* [= cu adevărat] noi nu mai făceam față!”; „Acest proiect de lege va trece *practic* [= sigur] neschimbat în Parlament”.

Substantivul *problemă* a devenit de mult un clișeu, fiind folosit deseori în locul altor cuvinte, adecvate contextului: „Era o *problemă* a naturii dezlănțuite, datorită viscolului...” (probabil: „Era o *consecință* a naturii dezlănțuite...”); „La ultimul consiliu de administrație, când s-a pus în *problemă* aprobarea bugetului de venituri și cheltuieli...” (probabil: „Când s-a pus în discuție aprobarea bugetului...”); „S-a pus *problema* soluției care se va adopta, dar nu s-a pus *problema* banilor care trebuie plătiți. Părerea mea este că, până nu se rezolvă *problema* banilor, nu se poate discuta cealaltă *problemă*” (probabil a vrut să se spună: „S-a pus pe tapet *soluția* care se va adopta, dar nu s-a pus și *chestiunea* banilor. Părerea mea este că, până nu se rezolvă *situația* banilor, nu se poate discuta *soluția* respectivă”).

Se știe că, uneori, complementul circumstanțial de mod poate fi introdus prin locuțiunea adverbială *în mod*. Astăzi, din dorința de a înnoi mijloacele de exprimare, s-a creat o altă locuțiune, *la modul*, care tinde să înlocuiască locuțiunea mai veche *în mod*, substituirea lui în prin *la* fiind favorizată atât de faptul că ambele prepoziții introduc componente circumstanțiale de mod, cât și de influența altor expresii cu valoare modală, a căror formulare consacrată este cu *la* (*la rece, la pas, la rând, la întâmplare* etc.). Ceea ce deranjează, odată cu întrebuințarea artificială a expresiei respective, este, de cele mai multe ori, inutilitatea ei, jucând rolul unui cuvânt de umplură: „El nu și-a asumat, *la modul ferm*, sarcinile majore ale reformei” (de fapt: „... nu și-a asumat, *ferm*, sarcinile...”).

Verbul *a realiza* a început, de câțiva timp, să fie deseori utilizat și cu alte sensuri (decât cele consacrate prin uz), preluate, prin franceză, din engleză: „a pricepe”, „a-și da seama”, „a-și reprezenta cu claritate”, „a-și face o idee precisă despre...”, „a reuși să înțeleagă, să pătrundă înțelesul unui lucru”, „a lua cunoștință cu precizie de realitatea unui fapt” etc., expresii de fapt neglijate în favoarea aceluiași șablon: „*N-am realizat* ce-a vrut să spună”; „*Ai realizat* ceea ce am realizat?”; „Și asta fără să realizeze că peste nu știu cât timp vor plăti foarte scump”; „Abia când a început să vorbească *am realizat* că e el”; „Funcționarii ar trebui să realizeze că sunt plă-

țiți de populație”; „Nu pentru că *ar realiza* că are nevoie, ci pentru că acolo sunt bani de-a ghiotura...”

Alături de clișeele lexicale obișnuite, cu sens nefigurat, întrebuințate în limbajul administrativ-juridic și politic, au apărut, în ultimii ani, câteva expresii cu valoare metaforică, „împrumutate” din vocabularul științific și tehnic sau religios, datorită cărora dobândesc conotații speciale. Aportul stilistic al acestor construcții figurate este incontestabil, numai că, abuzându-se de ele, autorii cad în manierism, utilizându-le, oricând, în contexte care nu le reclamă imperios prezența, și anume în locul unor termeni uzuali, nepretențioși. Să ilustrăm câteva cazuri mai frapante. *Undă verde*, în sens propriu, este un „procedeu folosit pentru asigurarea fluenței maxime a traficului auto pe arterele de circulație din oraș, realizat printr-un sistem de comandă coordonată a semafoarelor”. Culoarea „verde”, opusă celei „roșii”, semnalizează libera trecere pentru pietoni și autoturisme, iar ca metaforă „a da *undă verde*” înseamnă „a aproba”, „a accepta”, „a încuviința”, „a consimți”, „a admite”, „a-și da consimțământul”, „a fi de acord”, „a îngădui”, „a permite”, „a fi de părere” etc., sensuri cărora li se preferă, din comoditate, clișeul sus-amintit: „Guvernul a dat *undă verde* reformării sistemului de pensii în Moldova” etc.

Theodor Răpan: „Știu bine că din tot ce-nseamnă zborul/ doar piatra poate înțelege visul”

Poet și publicist. Absolvent al Facultății de Drept din cadrul Universității din București. A debutat publicistic în ziarul „Teleormanul literar” (1970), editorial – în 1975, cu „Hohotul apelor – Caietul debutanților”. Alte volume: „Privind în ochii Patriei”, „Așa cum sunt”, „Hotarul de foc”, „La umbra cuvântului”, „Schimbarea la față”, „Dincolo de tăcere”, „Dansul inorganului”, „Evanghelia inimii”, „Evanghelia cerului”, „Evanghelia tăcerii”, „Testament în alfabetul tăcerii”, „Orb în lumină”, „Sum”, „Prin labirintul sinelui”, „Sonetarul lui Theodor Răpan”, „Exil de voie”, etc.

Membru al Uniunii Scriitorilor din România – Filiala Poezie, București.

HIMERA VEȘNICEI DORIRI

Aș vrea să am păcate mii și sute,
Aș vrea să-ndur poveri în ore, clipe,
Aș vrea să văd idei, doriri cernute,
Aș vrea să-mi dai noi ceruri și aripe,
Aș vrea să duc războaie neavute,
Aș vrea să-nving a sorților risipe...
Râvnirea mea e una, am dorința
Să-mi fii lumina, slava și credința!

HIMERA DOSPIRII AUTUMNALE

Dospesc în mine gânduri fără număr
Și somnul nopții zorile întoarnă,
Cu frica-n oase pașii mi-i prenumăr,
Căderea ploii în cerneală-mi toarnă
Azurul tot și umăr lângă umăr
Curaj voi prinde: Kire, suflă-n goarnă!
La ușă cine-i? Toamna, văd, anume,
Își cere dreptul risipită-n brume!

HIMERA EXISTENȚEI PĂMÂNTENE

Exist ori nu, am încă îndoială,
În spațiu, timpul lacom vremuieste,
Durata e absurdă, rituală,
Materia de frică-nțepenește,
Rușine mie, da-voi socoteală,
Rămâne scrisa, mâna ofilește!
Asigură-mă, viață, moartea n-are
Pe-acest pământ a slavei căutare!

HIMERA FILANTROPIEI ÎN PUSTIU

Sunt bun cu bunii, mâna mea-i săracă,
În pungă am creițarul bucuriei,
Pe rană-mi zac tăceri de promoroacă,
Îți dau ce am, din tolba sărăciei
Voi scoate iar șuriul dintr-o teacă,
Bănuțul slavei îl voi da pustiei...
Parșivă gură, în chimir nu-i aur,
Tu vezi ce nu-i, ce-i scris e-al meu tezaur!

HIMERA STATORNICEI IUBIRI

De nu ai fi, iubire, ce m-aș face?
Desculță rouă, ai veni la mine?
Mi-ai umple viața toată cu noroace?
Al voii strigăt lacrima-l aține?
În hora morții cine-o să te joace?
Să port cât vrei cununi de mărăcine?
Cu ochi de lup poftindu-te întruna,
Rămas-am pajul ce păzește luna!

HIMERA ÎNFRICOȘATEI AGONII

Acum răpus, răpusul nu se lasă,
Sforțări năuce carnea greu îndură,
Aștept să-nfrunt himera somnoroasă,
De-ales nu am, pe frunte și pe gură
S-așază, crudă, roua sângeroasă,
Îmi pare viața vieții jelitură!
Agonic semn, tu, îngere, cutează,
Învinge-mi frica, somnul mi-l visează!

Petru Butuc,
dr. în filologie, conferențiar
universitar, U.P.S. „Ion Creangă”

Semnificativă monografie de toponimie, cu lumină asupra istoriei naționale

Fiind conștientă de perioada în care se află acum Republica Moldova, obștimea de la noi, în ultimele decenii, tot mai insistent își îndreaptă privirea către trecutul istoric, concentrându-se, în primul rând, asupra evenimentelor de majoră semnificație. Dar, în multitudinea evenimentelor istorice de anvergură ce provoacă discuții controversate și aprecieri neunivoce, totuși războaiele ruso-turce, al căror spectru de opinii este foarte variat și contradictoriu, se impun îndeosebi. La tema dată s-a vorbit și se vorbește mult, însă, din păcate, încă prea puțin s-a scris, căci, oricât ar fi de paradoxal, cert rămâne faptul că unele subtilități ale respectivelor perioade mai rămân a fi și în continuare ascunse, neelucidate îndeajuns și chiar lăsate în umbră, intenționat. Cele mai delicate aspecte țin nu doar de mersul de facto al luptelor dintre ruși și turci, ci de procesele derulării confruntărilor diplomatice dintre imperii, care au dus, în ultimă instanță, la rezultate ce au rămas să fie așa cum sunt până acum. De aceea, în acest temei istoric, considerăm că aspirațiile renașterii naționale din R.M., scopul cărora constă, în esența lor, în suveranitatea și independența națională, nu pot fi calificate drept fenomene accidentale, ci firești etapele cruciale din viața poporului nostru, expresii reale ale perioadelor de instaurare și extindere a libertăților democratice și a adevărilor istorice.

Respectivele gânduri mi s-au profilat în conștiință, consultând monografia originarului din Cahul, binecunoscutului lingvist Anatol Eremia, dr. habilitat în filologie, publicată cu titlul „Leova. Localități. Oameni. Tradiții.”, Editura „TEHNICA-IN-FO”, Chișinău-Iași, 2018 (a 30-a la număr), care constituie o remarcabilă lucrare de toponimie, dar care înglobează în sine prețioase și inedite informații de ordin istoric, lingvistic și geografic privind

numele de localități ale acestui raion. La elaborarea ei, autorul, adept al metodei comparativ-istorice, face foarte inspirat legătură dintre limbă și istorie. Important e că faptele de limbă sunt abordate și tratate ca fenomene de cultură, care pot fi explicate doar în ansamblul legăturilor de interdependență socială, culturală și istorică, fenomen, în al cărui context argumentul istoric alcătuiește factorul *sine qua non* pentru fiecare pagină, alineat sau frază. Această prețioasă monografie e reperată pe o mulțime de evenimente, care țin nemijlocit nu numai de trecutul localităților raionului Leova, dar și de cel al Basarabiei. Momentele istorice sunt descrise mai mult tangențial și succint, ceea ce este și corect, și motivat pentru o lucrare de toponimie și antroponimie, întrucât cercetătorul Anatol Eremia a ținut să respecte rigorile și normele de elaborare a unei lucrări de genul dat. Valoarea *de facto* a acestei distinse monografii constă în caracterul ei enciclopedic și documentar și, cu siguranță, va servi drept sursă de informație și instrument de lucru folositor specialiștilor din diferite sfere și domenii.

Anatol Eremia, un cercetător foarte avizat, se bazează pe fapte culese, în mare parte, din documente de arhivă. Numai lucrând cu documentele și cu materialele anchetelor de teren, Domnia Sa a izbutit să ajungă la veritabile rezultate în domeniul toponimiei. În temeiul faptelor de limbă documentate, impresionează și motivațiile istorice, ele alcătuind condiția supremă a respectivului studiu.

Dintre toate evenimentele pomenite în recenta monografie, unul, care ne-a atras atenția cel mai mult, este Congresul de Pace de la Paris (20 martie 1856), despre care am vrea să facem, din punct de vedere istoric, un comentariu *in extenso*, mult mai detaliat, de vreme ce a avut un impact pozitiv atât de mare asupra istoriei noastre naționale de atunci, cât și de mai târziu. Între altele, Congresul de Pace de la Paris a constituit un moment de anvergură și pentru toată Europa. Din păcate, adevărul despre respectivul eveniment, faimos pentru Europa și rușinos pentru Rusia Țaristă, a tot fost ascuns și camuflat în fel și chip pe la noi, încât, astăzi, ne temem că unele lucruri pot să rămână chiar nedescifrate și uitate pentru totdeauna. De aceea, vrem să facem unele precizări cât de cât asupra acestui moment de anvergură din istoria noastră națională.

Așadar, în prezent se mai știe totuși că prin acest grandios Tratat de Pace s-a pus capăt Războiului Crimeii (1853-1856), război pe care Rusia l-a început și tot Rusia l-a pierdut. Războiul a însemnat pentru țara muscalilor un uriaș pas înapoi, dezvăluindu-i fățarnicele ei intenții. Tot ce i s-a interzis prin lege la acest Congres a făcut parte din planurile ei inițiale, de la începutul războiului. În primul rând, Rusiei i s-au spulberat pretențiile de dominație militară și economică în regiunea Mării Negre. După Congres, Marea Neagră a fost transformată într-un teritoriu neutru, închis tuturor navelor de război. Mai mult decât atât, a fost interzisă construirea de fortificații militare și prezența armatelor de orice gen. Rusia a fost obligată să renunțe și la rolul de protector al creștinilor ortodocși din Imperiul Otoman, iar respectiva funcție, în continuare, le revenea altor țări, precum Franța, Anglia, Austria, Turcia, Prusia și Regatul Sardiniei. Tot în baza acestui Tratat de Pace a fost permisă libera circulație pe Dunăre, dar numai sub supravegherea Comisiei Europene a Dunării, astfel dându-se peste cap planurile Rusiei de a stăpâni și Porțile de Fier, iar, prin aceasta, să mai și controleze țările Europei, din interiorul ei.

Pentru noi, românii, cel mai important a fost totuși faptul că Rusia își pierde influența asupra Principatelor Române, care, alături de Serbia, au obținut acceptul de independență, chiar dacă au mai rămas a fi în mod oficial sub suzeranitatea otomană, dar cu dreptul de a avea propriile Constituții și Adunări Legislative, care să fie puse sub supravegherea puterilor victorioase. E necesar să mai amintim, de asemenea, că tot în baza deciziilor Congresului de Pace de la Paris în Principatele Române a fost stabilită organizarea unui referendum în problema dorinței de unire a populației și înființarea Adunărilor *Ad Hoc*, la Iași și la București, și, drept urmare, în anul 1857 au fost organizate consultări ale întregii populații, după care reprezentanții tuturor păturilor sociale au hotărât în unanimitate Unirea Principatelor, în anul 1859. Rău a fost însă că Basarabia mai rămânea a fi și în continuare sub stăpânirea Imperiului Țarist, cu excepția județelor Cahul, Bolgrad și Ismail, care, prin deciziile Congresului, au fost retrocedate Moldovei Istorice. Această reîntoarcere a pământului, adiacent râului Prut din partea lui de răsărit, a fost făcută la insistența puterilor victorioase (Franța și Anglia), cu scopul de a lipsi definitiv Rusia de posibilitatea de a controla gurile Dunării, tăindu-i oarecum accesul pe perimetrul navigabil al râului Prut, începând de la Cotul Morii (actualmente sat în componența raionului Hâncești) până la Dunăre, unde se varsă Prutul.

Ajunsă într-o atare situație deplorabilă, delegația rusă de la acest Congres, în frunte cu generalul Orlov (acesta se afla pe pământul Basarabiei, cu

misiuni militare secrete, încă din anul 1830, ceea ce l-a și făcut să cunoască destul de bine orice râuleț și pâraiaș de la noi) a recurs însă la un vicleșug, prin care i-a păcălit pe francezi, englezi și otomani, spunându-le că râul Ialpuș, pe care trebuia inițial să fie stabilită noua graniță dintre Imperiul Țarist și Principatele Române, chipurile ar avea două denumiri toponimice: Ialpuș și Ialpușel (Ialpușel considerat adică un diminutiv al Ialpușului). De aceea, anume în acest temei fals, în textul deciziei Congresului a fost inclus hidronimul Ialpușel, în loc de Ialpuș, și, drept rezultat, granița a fost stabilită pe r. Ialpușel, Rusia Țaristă mai câștigând o porțiune de pământ românesc de-a lungul acestor două râulețe (precizăm că distanța de la Ialpuș, care trece prin partea de răsărit a or. Comrat, și până la podul de la Dudulești, construit peste Ialpușel, este de 15 km). Așadar, ca urmare a acestei păcăleli, granița a fost stabilită mult mai aproape de râul Prut, iar generalul rus, pentru „fapta sa eroică”, a fost decorat și premiat cu bani și moșii de către Alexandru al II-lea, împăratul Rusiei de atunci (1855-1881).

Stau uneori și mă gândesc: dacă atunci, la 20 martie 1856, nu ar fi fost stabilită granița pe r. Ialpușel, conform șmecheriei generalului Orlov, astăzi locuitorii s. Borogani nu s-ar mai fi împărțit în borogănenii „de la Rusia” și borogănenii „de la Moldova”, după cum sunt deprinși de atunci încoace să-și zică (Ialpușelul, fiind râu de frontieră timp de 22 de ani, din 1856 până în 1878, a despărțit satul Borogani în două părți). Totodată, dacă granița ar fi fost stabilită pe r. Ialpuș, mult mai mulți basarabeni ar fi fost participanți istorici ai Unirii Principatelor Românești de la 24 ianuarie 1859, la fel și mult mai multe sate din Basarabia ar fi intrat în componența Moldovei Istorice și ar fi beneficiat de deschiderea de școli primare în limba maternă, ceea ce s-a făcut *de facto* în cele trei județe (Cahul, Bolgrad și Ismail), prin ordinul lui Alexandru Ioan Cuza de la 1864. Mă mai gândesc la faptul că dacă hotarul ar fi fost pus pe r. Ialpuș, atunci cel mai îndepărtat punct de la Prut ar fi fost satul Ialpuș din r-nul Cimișlia, de unde izvorăște râul respectiv, iar hotarul nu ar fi despărțit în două localitățile raionului Leova, dar pe cele ale Cimișliei... Și, cel mai des, îmi vine năstrușnicul gând că dacă granița nu ar fi fost stabilită pe Ialpușel, ci pe Ialpuș, Republica Moldova nu ar mai fi avut nevoie să acorde niciun fel de autonomii teritoriale...

În încheiere, îi mulțumim distinsului cercetător Anatol Eremia pentru elaborarea acestei semnificative și profunde cărți de toponimie și antroponimie, prin care cu adevărat face lumină din lumină și asupra istoriei naționale.

Alexandru Manoil

TEATRUL „B.P.HASDEU”: TENACITATEA SPERANTELOR

Sfârșit. Începutul în nr. 2 (6), aprilie - iunie, și nr.3 (7) iulie-septembrie 2020

**01 decembrie 2020
mun. Cahul**

Bună ziua, nașule Păcală!

Sperând că ai avut parte de o toamnă bogată, de toată lumea lăudată și că iarna te-a apucat cu pânză și cu brânză, îți doresc multă sănătate că-i mai bună decât toate și-i mai bună sănătatea decât bogăția, căci tare-i bine și frumos, când e omul sănătos!

Ținând minte vorba-ți că atunci când ești sănătos bărbat ești îndestul de bogat și că doar munca aduce sănătate, iar trândăvia tot păcate, lucrez harnic aici, la teatru, nu doar pentru că omul harnic, muncitor, de pâine nu duce dor, ci mai ales pentru că multă lucrare îl face pe meșter mare și eu, tot mai năzuind să devin regizor tehnic, dar neuitând că cine râvnește mult poate pierde și pe cel puțin, sunt acum un fel de meșter de lumini. Nu că aș fi dintre acei cu laudă-mă, gură, că ți-oi da friptură, căci alții nu se-ndură, dar trebuie să-ți spun, nașule, că în spectacole luminile-s ca mirodeniile în bucate. Știi, însă: nu e meșteșug a găti mâncare, ci a o potrivești cu sare.

Dar să nu întind vorba, pentru că nici somn lung fără visuri, nici vorbă lungă fără minciuni, deși în ce mă privește mai potrivită ar fi zicala: cine vorbește multe, ori minte multe, ori știe multe, eu, ca și teatrul, știind multe, deoarece am pățit multe, așa că îți scriu nu pe brodite, ci pe știute. Cum îți spuneam, în 2002, pripășiți temporar, chipurile, în fosta Judecătorie, actorii au făcut o mină senină pe timp de ploaie, zicându-și că la orice pasăre cuibul său e un palat și că toată pasărea își are odihna în cuibul ei. Dar n-au prea avut odihnă, pentru că vorba ceea: munca te hrănește, iar lenea te păgubește, și ei întotdeauna au avut drept îndemn proverbul: dacă te știi vrednic, să nu stai ca un nemernic. Nu că-i laud, că lauda-i de față, dar

după poame se cunoaște pomul și după fapte omul.¹

Uită-te la față și judecă-i viața: și după ce s-au aciuat în noul-vechiul sediu al Judecătoriei, când s-au pomenit ca acela: nici tu-n beci, nici eu pe casă, viața le-a fost ca-n vorba ceea: bun și dulce ca un mănunchi de spini, ea, viață, având mai mulți mă răcinci decât trandafiri. Nici vorbă, deși, ca toți acei cărora nu le-a tors mamă-sa pe limbă, ziceau cu dulce la limbă și cu amar la inimă că s-au învățat cu traiul rău și acum o duc bine, actorii și toți cei de teapa lor se străduiau, ca și mai înainte, să nu dea cinstea pe rușine. Totuși... Poate că, într-adevăr, unde-i minte multă, e și răbdare multă, însă chiar dacă atunci, în 2002, au dat spuză și au luat cenușă, prea s-au resemnat peste o habă, ei comportându-se ca acela: gură am, limbă n-am. Oare din cauza că anterior și-au spus necazul și doar și-au dogorit obrazul?... Păi bine, dar este destul tâlc și în vorba bătrânului Hagi-Pană din „Trei crai de la răsărit”: an n-am câștigat, estimp am păgubit, la anul trag nădejde. Să se fi călăuzit ei de zicalele: mai mult să te bucuri de ceea ce ai decât de cea mai mare nădejde, pentru că unde este nădejde multă este și deșertăciune?..

Dar vorba vine: cuvântul mângâios la întristare e ca numele doctorului la zăcare, de aceea le înflorea sufletul orice promisiune, ei uitând, naivi și creduli, că o mie să auzi și numai una să crezi, deoarece uneori nu trebuie să te încrezi nici în cămașa ta. În loc de proverbul „Dă celuia ce îți cere, dar nu făgădui”, demnitari de diferită speță își urmau năravul, neglijând și altele: nu făgădui ce nu poți împlini și făgăduiește numai ce poți da. Limba îndulcește, limba amărăște: îți închipui, nașule, câtă amăreală aveau, sărmanii, la inimă, când se convingeau iarăși că de la vorbă la faptă ca de la

¹ Teatrul „B.P.Hasdeu” e unul din puținele colective dramatice din țară, care s-a remarcat de-a lungul timpului datorită capacităților excelente de adaptare la preferințele și specificul publicului, responsabilității și abnegației în promovarea și valorificarea dramaturgiei naționale și universale, a celei clasice și moderne (...). E printre puținele din țară care și-a asumat cu toată responsabilitatea misiunea nobilă de promovare a artei dramatice în mediile rurale. **Din mesajul președintelui Parlamentului Republicii Moldova cu prilejul celei de a 25-ea aniversări a teatrului.**

pământ la cer?² Oricum, cât de strâmb șezi, dar vorba dreaptă s-o așezi: aveau dreptate acei care vorbeau déjà nu de restaurarea sediului vechi, ci de construirea unuia nou, căci de multe ori, când vrei să dregi, mai tare strici și cât te-ai drege la obraz, dacă te-ai trecut, nu mai ai haz. De altfel, încă la năpasta din 1998, când restaurarea era reală și oportună, unii spuneau că nu face să strici orzul pe găște și că, decât ai pune la un gard putred proptele de stejar, mai bine să le pui pe foc.³

Împăcați cu gândul că fiecare om e cu umbra și cu steaua lui, dar mai crezând că după nour și ploaie soarele răsare și că el, soarele, răsare și dacă nu cântă cocoșii din birourile din capitală, actorii și-au înmugurit iarăși speranțele: grație unui **Alexandru Țurcanu**: (...) Prin pretinsa reparație capitală a filialei noastre din fosta Judecătorie ne-au fost adică pecetluite speranțele la restaurarea sediului inițial al teatrului? (...) Acum, când Cahulul își schimbă fizionomia urbanistică mai ales în centrul orașului, aspectul actualului sediu al teatrului devine și mai dezolant, el suscitând doar zâmbetele indulgente ale celor care nu-l pot considera, în virtutea acestui fapt, drept „locație de prestigiu”. Ce-i drept, nu de mult poposi la noi noul ministru al Culturii, care ne-a declarat că doar o iarnă vom mai activa la filială. Ne-a sugerat că-i vorba nu de restaurarea clădirii de pe str. B.P. Hasdeu, ci de construirea unui sediu nou. Deși, după atâtea decepții și derute, am devenit niște sceptici incurabili, credem cu multă ardoare în spusa domnului ministru. **Obiectivele unei stagiuni prejubiliare** *Interviu realizat de A. Manoil în „Cuvântul liber”, 16 septembrie 2005*

³ Sediul teatrului e fisurat pe întreg perimetrul și nu-i exclus faptul că, la demolarea segmentului scenic, nu se vor năruși și alți pereți portanți, consideră Ștefan Bratu, vicepreședintele executivului raional. Chiar dacă se vor realiza și lucrările de fortificare a celorlalte ziduri, un nou cataclism seismic poate avea consecințe imprevizibile, deoarece, odată declanșate, procesele de deteriorare a imobilului se vor manifesta și în continuare. **A. Manoil**. *Un teatru fără scenă. Moldova suverană*, 19 septembrie 1998.

ministru al Culturii venit în post din lumea teatrului și care nu era din sătuii ce nu cred flămândul, pentru că și teatrul său avea necazuri destule, s-a procedat la elaborarea proiectului unui nou teatru la Cahul. Vorba armenilor: de unde nu mai ai nădejde, de acolo răsare iarbă, sau vorba noastră, nașule: de unde nu gândești, de acolo sare iepurele. Chiar dacă actorii știau că numai miere zicând gura nu se face dulce, bobocii speranțelor acestora și-au desfăcut petalele în toamna lui 2012, când un om mare, venit la cea de a 25-a aniversare a teatrului, le-a pus oblojeală pe rană cu un cuvânt dulce care unge, actorii crezând că, în sfârșit, carul se va urni din loc.⁴ Deși carul, parcă uns, trebuia să se pornească, el doar a scârțâit și de această dată⁵.

Ei, dar vorba cea: norocul nu stă-n drum și nu-l faci cu ghiocul, din care cauză cine n-are noroc – să-l caute. Mai reparând pe ici-colo filiala, pentru că nu face să arunci apa cea tulbură până a o avea pe cea limpede, teatrul hotărî: vorbă să fie, că târgul

⁴ Recunosc, am dorit să mă conving de stringenta necesitate de a oferi actorilor suma convenită pentru edificarea unui nou local, a spus Președintele statului, și tocmai acesta e scopul nostru: să acordăm resursele financiare necesare pentru a moderniza instituția teatrală din sudul republicii. **Valentina Stoica**. *Un teatru cu dragoste față de spectator. Literatura și arta*, 8 noiembrie 2012.

⁵ **Gheorghe Mândru**: Multă încredere ne-a insuflat interesul manifestat de ministrul precedent al Culturii, Boris Foțsa, la insistența căruia, investindu-se în scopul dat 600 de mii lei, în 2012 a fost elaborat proiectul unui nou teatru la Cahul – un teatru nou, căci clădirea lui de altădată nu mai poate fi restaurată. Preconizate pentru un termen de cinci ani, lucrările trebuiau începute în 2013, dar... amânate „pentru timpuri mai bune”. **Și toamna răbufnesc mugurii**. *Interviu realizat de M. Sandu în Teatru, nr.14/2014, p.48*

se face. Astfel, pe la mijloc de cireșar 2014, încercă iarăși marea cu degetul, căci încercarea vină n-are: prezentă simultan patru demersuri (cu o factologie unică, dar cu texte diferite) celor mai barosane persoane din țară.⁶ Cu adevărat, nașule, când norocu-și schimbă pasul, n-adoce anul ce aduce ceasul, și,

6 (...) Excelență! Cu bun temei se consideră că sediul unui teatru trebuie să constituie una din dominantele arhitectonice ale localității în care activează. La o manifestare desfășurată la Cahul în cadrul Euroregiunii „Dunărea de Jos” ce întrunește și regiunea Odesa, precum și trei județe ale României, o autoritate de la București a definit teatrul nostru pe cât de categoric, pe atât de ofensator nu numai pentru noi, ci și pentru întreaga Republică Moldova: „Un grajd”. Faptu-I fapt: este ignorată nu atât o trupă de actori ce, după cum au relevat demnitari de divers calibru, se distinge nu numai prin profesionalism, ci și printr-un veritabil spirit de sacrificiu, cât publicul cahulean și sudul Republicii Moldova. Ați mărturisit recent, la Hramul comunei Ciobalaccia, că la sud Vi-s rădăcinile. Ajuțați-ne, Domnule Președinte! (...)

(...) Dle Prim-ministru! Este evident că faptul dat denotă nu atât atitudinea oarecum neglijentă a autorităților față de un teatru din provincie: e și mărțuria marginalizării orașului Cahul considerat drept capitală a sudului; e o atitudine derivată, în ultimă instanță, de dezavantajarea permanentă a acestei zone în raport cu cele de nord și de centru, eșuarea celor două programe guvernamentale anterioare de dezvoltare social-economică a sudului fiind edificatoare în această privință (...) **Din adresele nr.nr.63 și 64 din 19.06.2014 expediate Președintelui Nicolae Timofti și, respectiv, Prim-ministrului Iurie Leancă. Demersuri similare au fost prezentate Președintelui Parlamentului, Igor Corman, și ministrului Culturii, Monica Babuc**

când sunt zile și noroc, scapi de apă și de foc: peste vreo lună, două dintre ele au picat bob-sositori la teatru, toată lumea de acolo simțind că-i vine apa la moară și că Dumnezeu i-a pus mâna-n creștet⁷. Deși, bănuitori și sceptici, și-au zis că nu face să se laude cu blana ursului din pădure, pentru că și cucul, până nu vede muguri, nu cântă, actorii s-au convins peste puțină vreme că Dumnezeu când îți ajută și fierul se face plută: modești fiind, au crezut că darul nu-i cu carul, dar nu zăbavă, peste vreo două luni, au avut încă o presimțire: altă făină li se va măcina la moară. Și cum să nu se macine, dacă și atunci, ca și cu vreo 15 ani în urmă, s-a dovedit că prietenul se cunoaște la zile negre, că anume în vremea necazului se cunosc prietenii adevărați, cele întâmplare în toamna lui 2014 dezmințind strâmba vorbă că atunci când omul e în proasta stare nici un prieten n-are.

7 **Gheorghe Mândru:** Ultimul spectacol al stagiunii, cu „Diseară e premiera”, a fost pentru noi jalonar, într-un fel: „în premieră” au fost prezenți în sală doi demnitari de mare calibru: prim-ministrul Iurie Leancă și ministrul Culturii Monica Babuc. Deși bănuiam că venirea lor la Cahul în acea seară pentru noi memorabilă nu era accidentală, declarația șefului Cabinetului de Miniștri ne surprinse, emoțiile atunci împărțite fiind copleșitoare: unul din cele două autocare donate de către Guvernul Ungariei va fi acordat Teatrului din Cahul (...) În septembrie, am obținut un autocar somptuos, cu peste 50 de locuri (...) **Și toamna răbufnesc mugurii.** *Interviu realizat de M.Sandu în Teatru, 14/2014, p.48*

Aveai dreptate, nașule: de-ai aflat un prieten adevărat, o comoară ai câștigat și lucrul la timp dăruit prețuiește îndoit. Cred că nu doar cei de la teatru, ci și toți cahulenii, ba și toți basarabenii nu vor fi dintre acei care – vorba leșilor – binefacerele le scriu pe nisip, iar năpăstuirile le încrustează în piatră, ci se vor călăuzi de înțelepciunea bunilor noștri: dacă ai dat, uită, iar de-ai luat, pomenește, pentru că și armenii, care-s mai pragmatici ca noi, îndeamnă tot așa: de câte ori muști dintr-un măr, amintește-ți de cel care a sădit pomul⁸. Să îți minte și matale, nașule: România a alocat 800 mii de euro!...

Osana! fraților de peste Prut, pentru că fericit e acela care poate încălzi mai mulți la soba lui. Dar și noi, nașule, nu trebuie s-avem obraz de scoarță și să fim dintre acei căroră le dai un deget și-ți iau toată mâna: dacă prietenul tău este miere, să nu vrei să-l mănânci tot. Mă rog, frate, frate, dar până unde se poate, din care cauză, edificiul noului teatru fiind deja construit, restul cheltuielilor și le-a asumat Chișinăul, pentru că, după cum îți mai spuseseam, obrazul subțire cu cheltuială se ține.

Spun rușii: când îți coși caftan nou, croiește-l după cel vechi, și anume cam astfel s-a elaborat proiectul noului teatru.⁹ Dar vorba vine: nu odată se ară și se cară și dacă dimineață ai sădit un copac, nu te aștepta să-ți deie umbră la amiază și roadă seara. Deși, după inițierea oficială a lucrărilor de

8 Memorandumul privind finanțarea construirii unui nou sediu al Teatrului Republican Muzical-Dramatic „B.P.Hasdeu” a fost semnat vineri, 10 octombrie, de către ministrul Culturii al Republicii Moldova, Monica Babuc, și Titus Corlățeanu, ministrul de Externe al României, în prezența prim-miniștrilor Republicii Moldova și României, Iurie Leancă și Victor Ponta, dar și a reprezentanților administrației publice locale de nivelurile I și II din Cahul (...) Premierul Iurie Leancă și-a exprimat convingerea că noul sediu va aduce un suflu nou în viața socioculturală din zonă, el afirmându-se ca un adevărat centru de promovare a valorilor artei naționale și universale în sudul Republicii Moldova (...) Acest gest al autorităților române este un argument în ceea ce privește relațiile noastre de frațietate și de adevărată solidaritate și prietenie, a spus ministrul Culturii, Monica Babuc.

Construcția noului sediu va demara în luna martie 2015, iar durata lucrărilor, prevăzută în memorandum, este de doi ani. **Sorina Rementova**. *Teatrul „B.P.Hasdeu” va avea sediu nou cu suportul Guvernului României*. **Gazeta de Sud**, 17 octombrie 2014

9 **Gheorghe Mândru**: Realizat în stil neoclasic, viitorul teatru va impresiona multă lume, chiar dacă unii consideră că ar fi fost binevenită și aplicarea unor soluții clasice din domeniul arhitecturii. Vom avea în el un compartiment administrativ, precum și toată infrastructura necesară: depozite și ateliere de diversă menire, sală pentru repetiții, bibliotecă etc, în cele opt cabine de machiaj se vor afla doar câte 2-3 actori. Sala de spectacole e prevăzută pentru 340 de locuri – o capacitate optimă pentru un teatru de talia noastră. La sugestia Cătălinei Preda, arhitect din București, proiectul elaborat de chișinăui-anul Sergiu Cojocaru a suportat câteva modificări: vom avea, ca și în fostul sediu, un hol cu balcoane, intrarea va fi din partea de asfințit, unde vom avea și un spațiu aferent mai vast, acolo urmând să fie instalat și bustul patronului spiritual al teatrului, B.P.Hasdeu. **Și toamna răbufnesc mugurii în Teatru**, 14/2014, p.49

construcție pe 25 februarie 2016 și stabilirea unui termen de 25 de luni pentru executarea proiectului, nerăbdarea actorilor și a teatrofililor putea fi înțeleasă, după ce s-a înălțat clădirea mi-am amintit de o afirmație a nerăbdătorului în tinerețe și ogoitului la bătrânețe B.P.Hasdeu: câte și mai câte de făcut mai rămâne de aici încolo. Adică ar fi potrivită și spusa lui Anton Pann, cronicarul celor de teapa lui Pepelea, a mea și a matale, nașule Păcală: nu te grăbi ca fata mare la ardea și văduva la măritat. Cum n-ai da, încetul cu încetul se face oțetul, degrabă și bine nu se prea cuvine și, la urma urmei, dacă-i mult de la mână pân-la gură, cu atât mai mult de la zisă pân-la faptă tot mai este o bucată, pentru că-i lesne a zice plăcintă, dar e mult până se face, iar lucrul bun nu se face iute. Pentru a mai potoli înfierbânțea actorilor, le mai aminteam și eu că nu trebuie să-ți ridici poalele înainte de a ajunge la gărlă, căci așa cred și armenii: să nu te descălți câtă vreme n-ai văzut apa. Le mai spuneam: când mergi încet, ajungi departe, iar ploaia care cade încet e ploaie bună. În fine, e înțeleaptă și părerea bunului de gură Anton Pann: lucrul bun care îți place/nu-ntrebi în cât timp se face.

Așa ori altfel, bucuria instalării teatrului în casă nouă bucurie rămâne¹⁰, pentru că, precum se știe, casa care-i nouă și mare mai multă viață are. Și cum să nu se bucure toți, dacă se mai știe: cine sărăcia n-o cunoaște, nu știe fericirea cât face și cine n-a gustat amarul nu știe zaharul. Zic unii că, chipurile, celui care s-a învățat despuiat poate să-i fie rușine îmbrăcat. Ei, ba! Cine a știut să trăiască cu rău, trăiește și cu bine, colectivul teatrului fiind convins că sub poală de ie nouă nici nu ninge, nici nu plouă și că în ulciorul nou și apa-i rece.

Ce să-ți mai spun, nașule? Vorba cuiva: ce-a fost, am văzut, ce va fi – vom vedea. Dar un fapt e neîndoielnic: spre bine când o apuci, așa trebuie s-o duci, căci Dumnezeu când îți ajută nici dracul n-are ce-ți face.

Sănătate, nașule! Așteaptă-mă, căci în curând vin, în concediu, acasă.

Al tău fin, Tândală

10 **Gheorghe Mândru**: Satisfacții vom împărtăși toți deopotrivă, inclusiv autoritățile de resort ale Republicii Moldova, măcar și în virtutea faptului că marile cheltuieli determinate de executarea interioarelor, dotarea noului sediu cu mobilier și cu echipamentele necesare și le-a asumat Ministerul Educației, Culturii și Cercetării. Aș menționa, de altfel, că în cadrul festivității de inaugurare în foaiere va fi dezvelită o plachetă, conform căreia acest spațiu rezervat recreării spectatorilor în pauzele dintre acte se va numi „Foaierele Unirii”, deoarece asistența financiară a construirii somptuosului sediu s-a realizat prin Programul „Români pentru Români”. **A.Vicu**. *Un eveniment jalonar: inaugurarea noului sediu*. **Cahul Express**, 21 martie 2019

Svetlana Mihnea

Am absolvit Școala de Muzică „V.Hanganu”, filiala Baimaclia (1996-2001), Colegiul Industrial-Pedagogic al Universitatii de Stat „B.P. Hașdeu” din Cahul, calificarea - dirijor de cor (2001-2005), Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice din Chișinău, Facultatea Pedagogie Muzicală în clasa conferențiarului universitar, Maestrului în Artă Oxana Filip (2007-2010), în prezent îmi fac studiile de master la academia menționată. Adică m-am format, am învățat și am trăit momente artistice de excepție, care mi-au influențat definitiv atât viața profesională, cât și tendința de a fi un pedagog iscusit. Un aport semnificativ în formarea mea ca specialist l-au avut mentorii care și-au lăsat amprenta atât în anii de colegiu, cât și la Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice: mi-au insuflat calitățile de care are nevoie orice pedagog – demnitate, inteligență, corectitudine, empatie, obiectivitate, verticalitate. La rândul meu, am instruit mai multe generații de copii, care în prezent se bucură de succes. Sunt mândră de ei și mă bucur că munca mea a dat ”roade” bune. În formarea lor am pus accentul pe cultivarea frumosului și a dragostei față de cultura artistică ce înnobilează personalitatea și îndeamnă la perfecționarea de sine.

Mărturie – corul ”CAPRICCIO” constituit în 2013 din studenți ai Colegiului Industrial-Pedagogic „Julia Hasdeu” din Cahul. Timp de un an am reușit să ne manifestăm activ, participând la diverse festivaluri și concursuri naționale și internaționale și învrednicindu-ne de premii de prestigiu la Concursul Național „Hora Primăverii” desfășurat în or. Chișinău în luna mai 2013: diploma de gradul I și diploma pentru cea mai bună interpretare a creației obligatorii.

În toamna anului 2018, administrația Școlii de Arte ”Maria Cebotari” din Cahul, unde activez, mi-a propus să conduc un cor de copii. Inițial am interpretat această ofertă cu o doză de neîncredere, deoarece nu aveam experiență de instruire a copiilor de vârsta respectivă, însă am acceptat și, în con-

CAPRICCIO nu-i un capriciu

secință, am fondat un cor, pe care de asemenea l-am botezat ”CAPRICCIO”. Micii membri ai colectivului sunt plini de energie creatoare și predispuși să-și demonstreze capacitățile muzicale vocale. În activitatea mea educațională tind spre eficiență, inovație, încerc să mă adaptez rapid schimbărilor implicate de progresul lumii contemporane. Consider că numai prin educația muzicală a copiilor, începând din grădinițe, școli, licee și alte instituții de învățământ preuniversitar, am putea ridica treptat cântul coral la nivel de artă, ce ar putea contribui și calitativ, și cantitativ la marea cultură a unei țări, a unei națiuni care se respectă.

Datorită nenumăratelor ore petrecute împreună la repetiții și concerte, membrii corului au reușit să lege prietenii, să fie mai liberi, mai responsabili, muzica oferindu-le o viziune mai amplă asupra lumii, ajutându-i să învingă temerile și să le depășească. De altfel, anume în cor se dezvoltă și spiritul de echipă, de toleranță, sentimentul de respect față de ceilalți, se intensifică atenția la detalii etc. Orice experiență pentru noi contează, iar scopul primordial îl constituie promovarea artei corale. Nu exagerez: corul de copii „CAPRICCIO” mi-a devenit o adevărată pasiune, el fiind, zicând așa, un

ecosistem care generează artă, prietenie și... momente memorabile. Pentru că pe parcursul a doi ani și jumătate ne-am bucurat de multe distincții, dintre care aș menționa doar câteva: Concursul Internațional „SOLOVIOV ART” ediția I, Ucraina, iunie 2020 (Premiul II); Concursul Internațional „SUMMER MEETING IN ODESSA”, Nomination: Choir, Odessa –Ukraine, iunie 2020 (Premiul I); Concursul Internațional „CA ART PLANET”, ediția V-a, Turcia (Premiul II), iulie 2020; Concursul Internațional „ODESSA SUMMER FEST 2020”, iulie 2020, Odessa-Ukraine (Premiul I); Concursul Internațional „CA AVE MUSICA”, august 2020, Turcia-Rusia (Premiul II); Concursul Internațional „A ruginit frunza din vii”, ediția XIII, Chișinău 2020 (Premiul I).

Activând în calitate de profesor de canto, îmi propun ca fiecare oră de muzică să aibă dinamica sa internă prin motivarea elevilor în funcție de obiectivele scontate. În așa mod, în timpul orei de cor și canto domină o atmosferă de pasiune, de inspirație, de creație. Rezultatele pozitive stimulează elevii, și mă bucură faptul că la fiecare început de an școlar crește numărul de copii care sunt înscriși la Școala de Arte „M. Cebotari”, unde activez al 4-lea an consecutiv. Reușita școlară se exprimă și prin rezultatele obținute de către elevi la diverse festivaluri, concursuri de talie raională, națională și internațională. Doar câteva premii I: Festivalul-Concurs Internațional de Artă Vocală, ediția a XXIV-a, „Cântă inima”, or. Anenii Noi, noiembrie 2019 (Nastasiu

Daria , Pâslari Andreea); Concursul Internațional „SOLOVIOV ART”, Ucraina, iunie 2020 (Pâslari Andreea, Arap Camelia); Международный фестиваль-конкурс искусств “Звезды выходят на сцену”, august 2020, Ucraina (Pâslari A., Arap C); Concursul Internațional „STAR SURF”, Kiten, Bulgaria, august 2020 (Maftai Vlada, Pâslari Andreea, Raru Luminița, Arap Camelia); Concursul Internațional „Яскраві таланти осені”, Днепр – septembrie 2020, Ucraina (Moraru Cătălina).

Tind să-mi ajut discipolii să urce culmile greu accesibile ale cunoașterii, molipsindu-i de arta frumosului, depășind împreună dificultățile și împărtășind bucuria victoriilor.

Sava Calabădău: „Orice biserică pictată este o etapă în perfecționarea măiestriei zugravului”

Sava Calabădău (Mihailicenco) s-a născut la 14 decembrie 1950 în satul Aluatu, Taraclia. La vârsta de 16 ani a urmat Școala medie-internat din Cahul. Este absolvent al Școlii Republicane de Arte Plastice „Ilya Repin” din Chișinău (1976-1980). Din 2005, este membru al Uniunii Artiștilor Plastici din Republica Moldova. Abordează pictura bisericească, arta decorativă, grafica de șevalet, designul.

- La vârsta de 30 de ani Dvs ați absolvit Școala Republicană de Arte Plastice „Ilya Repin” din capitală. Când și cum a început drumul Dvs în artă? Ce contează mai mult pentru un artist la început de drum: studiile de specialitate, pasiunea, perseverența ori talentul?

- Calea spre arta profesionistă pentru mine a fost presărată nu cu flori de trandafir, ci cu spinii lor. Pasiunea pentru desen am avut-o de când mă știu, totul se petrecea de la sine, intuitiv. Chestiunea e că eram un indecis; poate dacă aveam un îndrumător la începuturi, acolo, în sat, cine știe... Indecizia m-a urmărit și la Cahul, unde, la îndemnul colegului Ion Popov, am frecventat Școala de Arte (la Gh. Guzun), pe care am abandonat-o, ratând șansa. După armată a urmat o primă tentativă, nereușită, de a intra la Școala de Arte din Chișinău. Primisem notă rea la „limba și lit. moldovenească” – eu, care scriam compunerile pe nota maximă. Abia în 1976 am reușit examenul. A fost o adevărată aventură...

Studiul academic pentru artistul plastic este ca și tabla înmulțirii pentru matematician ori alfabetul pentru scriitor, restul este muncă și talent, dacă ți l-a dat Dumnezeu. Și încă ceva. Dacă omul de artă n-a însușit nimic din zestrea spirituală a omenirii, nu și-a asigurat acel coș minim de cultură, toată măiestria și talentul lui sunt seci.

- Ce cărți/artiști V-au marcat parcursul creativ? Ce anume V-a influențat stilul abordat în artă?

- Cartea lui Lev Kassil „Un răsărit de soare. Viața unui copil talentat” tradusă și editată la Chișinău în anul 1956. Este descrierea documentar-artistică a vieții unui tânăr pictor extraordinar de talentat, Kolea Dimitriev, decedat într-un accident stupid la vârsta de numai 15 ani. Citeam cu invidie rândurile despre atmosfera intelectuală și artistică a Moscovei, în care a crescut și s-a dezvoltat acest băiat precoce. Apoi cartea semnată de Lev Ceza și

M. Mirskaia „Mână măiastră”, Chișinău 1961, textele căreia au fost pentru mine primul ghid în istoria artelor. Marii maeștri m-au fascinat întotdeauna. Aceste cărți le păstrez și azi. Despre un anumit stil nu mi-am bătut capul, dar cred că opera eminesciană poate fi imaginată atât în manieră clasică, descriptivă, cât și în manieră suprarealistă. Eminescu este întotdeauna actual, modern!

- Un loc aparte în activitatea Dvs profesională îl are restaurarea bisericilor. Pe lângă contribuția adusă la păstrarea patrimoniului cultural religios, ce reprezintă pentru Dvs pictura bisericească?

- Biserica, prin sfințenia locului, prin frumusețea ei, este podoaba unui sat. Începând de la aspectul ei exterior și continuând cu toată zestrea artistică din interior. Este știut faptul că imaginile sunt percepute mai ușor de către orice om. Lucrul pe care îl fac zugravii, pictura bisericească, este echivalent cu munca preotului: noi explicăm prin imagini ceea ce acesta comunică oamenilor prin cuvânt viu.

- Cum se desfășoară procesul de restaurare a unei biserici? Care parte a acestui proces Vă aduce mai multă satisfacție?

- În mod obișnuit, arhitectura edificiului ne sugerează programul iconografic din interior. Majoritatea bisericilor ortodoxe sunt construite după canoanele vechi, bizantine, deci și zugrăvirea lor se efectuează după erminiile picturii bizantine. În strânsă colaborare cu preotul se stabilește programul iconografic – plasarea subiectelor (icoanelor) – și neapărat se pune în discuție maniera, stilul zugrăvirii: pictură bizantină sau realist-academică. După care urmează partea tehnică: instalarea schelei, pregătirea suprafețelor, cartoanelor, materialelor și zugrăvirea propriu-zisă.

- Există o biserică în care V-a plăcut cel mai mult să munciți? De ce?

- Orice biserică pictată este o etapă în perfecționarea măiestriei zugravului. Spre deosebire de biserică, satele cu locuitorii lor sunt diferite, ba și preoții nu seamănă între ei. La biserică se lucrează în echipă, pentru noi, zugravii, este foarte important spiritul colegial – se lucrează individual, dar nota o pune echipa!

- **În 2005, ați executat mozaicul „Sf. Treime” din comuna Întorsura Buzăului, Brașov. Cât de dificilă este tehnica mozaicului și ce abilități trebuie să posede un artist pentru a realiza o astfel de lucrare?**

- Acest mozaic a fost prima lucrare de așa dimensiuni (680x200 cm) la care am participat. Lucrul este migălos, cere multă răbdare. De obicei toate lucrările se efectuează în atelier. Autorul elaborează compoziția la scara 1:1, iar într-o schiță separată propune gama de culori. Materialul de bază este smalta (sticlă colorată) ori teracota multicoloră, care sunt fracționate la un aparat special. Mozaicarii profesioniști adună lucrarea pe fragmente (50x50 cm) conform compoziției. În final are loc montarea, fragmentele fiind adunate într-un întreg pe peretele deja pregătit. Dacă este executat corect, mozaicul rezistă la toate intemperiiile, practic fără limită în timp.

- **În municipiul Cahul există clădiri ale căror fațade sunt înfrumusețate de mozaicuri. Care credeți că este valoarea cultural-artistică a acestor panouri, văzute ca lucrări de artă monumentală?**

- Cunosc unele dintre aceste lucrări/mozaicuri din Cahul, ele diminuează într-o anumită măsură monotonia arhitecturii de tip sovietic. Ele sunt, dacă vreți, cartea de vizită a urbei. Indiferent de mesajul ideologic, aceste lucrări au valoare estetică și fac parte din patrimoniul național. Ele trebuie luate la evidență și catalogate, indicându-se următoarele date: *Autorul (+data nașterii-decesul); *Denumirea lucrării (+anul execuției); *Dimensiuni - (cm); *Tehnica - mozaic; *Starea lucrării (bună, deteriorată, avariata, etc).

- **Pe lângă pictură, dvs aveți o relație specială cu scrisul. Sunteți autorul câtorva lucrări, două dintre ele de umor. Unde ați găsit inspirație și curaj să abordați aceste forme de exprimare artistică?**

- În total am editat cinci cărți, dintre care două umoristice. Am acumulat multă informație și simt necesitatea de a o împărtăși... în scris. Dar, să știți, o fac ca amator, fără pretenții scriitoricești. Am început cu momente umoristice din viața oamenilor de artă. Apoi aria umorului s-a extins. Regimul sovietic era un regim oximoronic pe cât de crud, pe atât și de ridicol. În genere, simțul umorului este o

dovadă de netăgăduit a sănătății psihice a omului, de aici și sloganul: *O secundă de răs sănătos, într-un gram de minte sănătoasă, pe un milimetru de corp sănătos!*

- **Ați afirmat în cadrul unui interviu că pasiunea pentru scris V-a fost inspirată de dl Alexandru Tecuci, de pe vremea când învățați la Școala-Internat din Cahul. În ce măsură instituția în cauză a influențat formarea Dumneavoastră ca artist? Ce amintiri Vă trezește acum municipiul Cahul?**

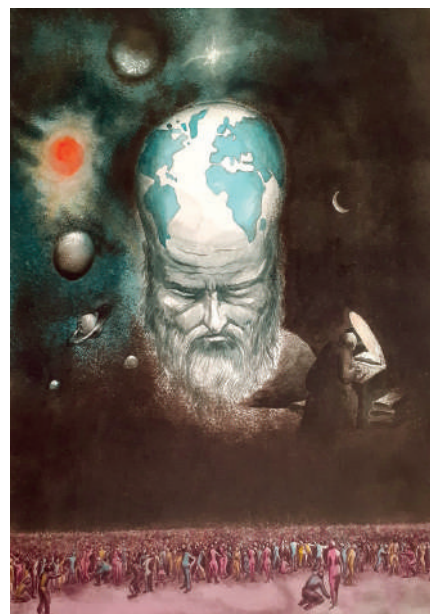
- ...Invoc înțelepciunea populară: „Când baciul vrea să conducă turma, nu trebuie să o măie, ci să o facă să-l urmeze”. Poetul Mircea Dinescu afirma că făcuse ucenicie la „Uzinele Sadoveanu”, eu îndrăznesc să spun că unica mea facultate de filologie s-a plămădit la modesta „Forgerie Alexandru Tecuci”. În rest, lecturi, lecturi și iar lecturi. Nu m-a îndemnat cineva să scriu, prima încercare a fost determinată de o necesitate – trebuia alcătuită monografia satului meu natal, Aluatu... Despre Cahul am pagini întregi la capitolul „Școala” în partea a doua (în pregătire) a monografiei „Aluatu”. Acum mă refer doar la spusa poetului Teodor Nenecev din anul 1939: „*Eu nu știam cât farmec ascunde-n el Cahulul.*”

- **Acum, cât de mult timp dedicați picturii și scrisului?**

- Și una și alta se petrec ocazional, sunt pasionat în mod egal de ambele. Deci, „*Pasiunea purifică*”, vorba lui Cromwell, iar eu nu am motive să nu-l cred.

Interlocutor: Marina Porumb

Toamnele, la Moldova toamnele...
Foto: Stanislav Duduciuc

